

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YENİ JEOPOLİTİK DENGELER VE TÜRK DÜNYASI

Yüksek Lisans Tezi

HAZIRLAYAN
Burak KARAKUŞ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Taner TATAR

Malatya, 2013

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YENİ JEOPOLİTİK DENGELER VE TÜRK DÜNYASI

Yüksek Lisans Tezi

HAZIRLAYAN
Burak KARAKUŞ

TEZ DANIŞMANI
Doç. Dr. Taner TATAR

Malatya, 2013

KABUL VE ONAY

Burak KARAKUŞ tarafından hazırlanan "Yeni Jeopolitik Dengeler ve Türk Dünyası" başlıklı bu çalışma, .../.../..... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

.....

Prof.Dr. Abdullah KORKMAZ

.....

Doç.Dr. Taner TATAR

.....

Doç.Dr. Hüsniye CANBAY TATAR

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

.....

Prof.Dr. Mehmet KARAGÖZ

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

“Yeni Jeopolitik Dengeler ve Türk Dünyası” konulu tez çalışması; Küreselleşme kavramı çerçevesinde, eski adı Büyük Ortadoğu Projesi yeni adıyla Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi Projesi’nin amaçları, bölgeye ve Türkiye’ye yansımalarını incelemek ve yükselen güç Türk Dünyası’nın farkındalığından bahsetmek amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmada öncelikle yeni dünya düzeni ile birlikte küreselleşme kavramı detaylandırılarak ele alınmıştır. İkinci olarak; küreselleşme kavramı ile Yeni Jeopolitik Dengeler arasındaki ilişki incelenmiş, küreselleşmenin Büyük Ortadoğu Projesi ile olan ilintisi tespit edilmeye çalışılmış ve Türk Dünyası incelenerek Türk Dünyası’nın önemine vurgu yapılmıştır. Son olarak da ABD’nin Büyük Ortadoğu Projesi ile gerçekleştirmek istediği hedefleri ve Türkiye’ye yansımaları, Türkiye’nin jeopolitik konumu göz önünde tutularak incelenmeye çalışılmıştır.

Bu tezin ihtiva ettiği hususlar, tamamıyla şahsi görüşlerimi ifade etmektedir.

Çalışmanın ortaya çıkmasında, başta tez danışmanım sayın Doç. Dr. Taner TATAR olmak üzere, emeği geçen bütün bölüm hocalarıma ve tezin hazırlanma safhasında her türlü desteğini benden esirgemeyen aileme teşekkürleri bir borç bilirim.

Burak KARAKUŞ

2013

MALATYA

ÖZET

KARAKUŞ, Burak. Yeni Jeopolitik Dengeler ve Türk Dünyası, Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2013.

Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra, iki kutuplu dünyanın çok kutuplu bir yapıya dönüşmesiyle birlikte küresel düzeydeki siyasi ilişkiler önemli hale gelmiştir. Tek başına devlet artık eskisi kadar güçlü değildir. Uluslararası kuruluşlar ve ulus ötesi kurumlar öne çıkmaktadır. Küreselleşme ile oluşan ekonomik bütünleşmeler, uluslararası alanda siyasi ilişkileri de etkilemektedir. Türk Dünyası'nın gücü her geçen gün daha belirgin hale gelmektedir. Yeni dünya düzeni içerisinde Türkiye yerini batıda aramaktadır. Bunun için Türkiye ekonomik ve siyasal anlamda kendinden taviz vermek zorundadır. Batı'da Türkiye'nin konumu böyle iken, Türkistan'daki yeni yapılanmalar jeopolitik ve jeokültürel işbirliklerini mümkün kılmaktadır.

Çalışmanın büyük bir bölümüne kuramsal bir bütünlük hakimdir ve daha açıklayıcı olabilmesi açısından kuramsal yaklaşım ve literatür taramasından yararlanılmıştır. Bu çalışmada, yeni dünya düzeni ile birlikte Türk Dünyası'nın önemine atıfta bulunarak, Türkiye'ye sağlayacağı fayda ve etkilerin yanında bunların tespitine yönelik okuyucuyu aydınlatması amaçlanmıştır. Bu tez, ileride yeni dünya düzeni ve Türk Dünyası ile ilgili yapılacak çalışmalara katkı sağlama hedefini taşımaktadır.

Bu çalışmanın ana gayesi genel anlamıyla Yeni Jeopolitik Dengeleri açıklamak ve Türk Dünyası tezlerinden yola çıkarak Türkiye ile Türk Dünyası ilişkilerini, jeopolitik ve jeostratejik konumunu sosyolojik verilerle analiz etmektir.

Anahtar Kelimeler: Yeni Dünya Düzeni, Küreselleşme, Jeopolitik Teoriler, Türkçülük, Türk Dünyası.

ABSTRACT

KARAKUŞ, Burak. New Geopolitics Balance and Turkish World, Master Thesis, Malatya, 2013.

After the collapse of the Soviet Union, turned into a two-pole structure with a multi-polar world, it has become important political relations at the global level. Not as strong as it used to be a stand-alone state. International organizations and transnational institutions to come forward. With globalization of the economic integrations, also affects political relations in the international arena. The power of the Turkish World is becoming more apparent with each passing day. Turkey in the west, looking for the location of the new world order. To do this, Turkey must make economic and political sense, self-sacrificing. That Turkey's position in the West, while the new structures, geopolitical and geo-cultural co-operation makes it possible to Turkestan.

As a whole is dominated by a large part of the study, theoretical and theoretical approach to be more descriptive and literature were screened. In this study, in conjunction with the new world order, referring to the importance of the Turkish World, Turkey, near the benefits and impacts of these lights is to the reader to determine. In this thesis, the future of the new world order and the Turkish world has had the intention to contribute to the studies.

The main purpose of this study was to describe the general sense of the New Geopolitical Equilibrium and arguments based on the Turkish World relations with Turkey, the Turkish World, geo-political and geo-strategic position is to analyze sociological data.

Keywords: The New World Order, Globalization, Jeopolitik Teories, Turkism, Turkish World.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY.....	i
ÖNSÖZ.....	ii
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER.....	iii
ABSTRACT AND KEY WORDS.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ DÜNYA DÜZENİ SÖYLEMİNDE JEOPOLİTİK DENGELER

1. YENİ DÜNYA DÜZENİ.....	12
1.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması ve Değişen Dünya Dengeleri	12
1.2. İki Kutuplu Dünyadan Çok Kutuplu Dünyaya Jeopolitik Oluşumlar	18
2. JEOKÜLTÜREL BİR STRATEJİ OLARAK KÜRESELLEŞME.....	27
2.1. Dünyanın Amerikanlaştırılması Projesi	27
2.2. Küreselleşme Bağlamında “Dünya Vatandaşlığı” Projesi	40
2.3. Jeokültürel Yönelişlerin Alanı Olarak Türkiye ve Türk Dünyası.....	45

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ DÜNYAYI DÜZENLEMELİK VE TÜRKİYE-TÜRK DÜNYASI İLİŞKİLERİ

1. TÜRK DÜNYASININ SOSYOLOJİK ANALİZİ	48
1.1. Tarihi Süreç İçerisinde Türk Dünyası	48
1.2. Türk Dünyasının Demografik Yapı Özellikleri	56
1.3. Türk Dünyasının Sosyo-Ekonomik Yapısı	61
1.4. Türk Dünyasının Kültürel Özellikleri	71
2. YENİ DÜNYA DÜZENİNDE TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI.....	81
2.1. Türk Düşüncesinde “Türk Dünyası”	81
2.1.1. İttihat Terakki ve Türkistan	81
2.1.2. Türkçülük-Turancılık Akımı ve Türkistan	85
2.1.3. Cumhuriyet Döneminde “Türk Dünyası” İdraki ve Politikaları	97
2.2. Günümüzde Jeopolitik Dengeler ve Türkistan İle İlişkiler	102
2.2.1. Kalpgah ve Kenar Kuşak Teorileri Ekseninde Türk Dünyası	102
2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Şangay İşbirliği Üçgeninde Türkiye	111
2.2.3. Türk Dünyası İle İlişkilerde Fırsatlar ve Tehditler.....	127
SONUÇ.....	137
KAYNAKÇA.....	143

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK	: Asya Konfederasyonu
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği (Asia-Pacific Economic Cooperation)
ASEAN	: Güneydoğu Asya Ulusları Birliği (Association of Southeast Asian Nations)
AT	: Avrupa Topluluğu
AVM	: Alışveriş Mağazası
BBC	: İngiltere Yerel Televizyonu (British Broadcasting Corporation)
BDT	: Bağımsız Devletler Topluluğu
BHH	: Birlik Halk Hareketi
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTCOM	: United States Central Command (ABD Merkez Komutanlığı)
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı (Central Treaty Organization)
CNN	: ABD Yerel Televizyonu (Cable News Network)
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DB	: Dünya Bankası
ECO	: Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (Economic Cooperation Organization)

G7	: Gelişmiş Yediler (Kanada, Fransa, Almanya, İtalya, Japonya, ABD ve İngiltere)
GOKAG	: Genişletilmiş Ortadoğu Projesi ve Kuzey Afrika Girişimi
GSMH	: Gayrisafi Millî Hasıla
GSYİH	: Gayrisafi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu Örgütü (International Monetary Fund)
INOGATE	: Avrupa'ya Ülkelerarası Gaz ve Petrol Taşınması Programı (Intertate Oil And Gas Transport To Europe)
KEİÖ	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü
KEİP	: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi
KİS	: Kitle İmha Silahları
MVD	: Gizli Polis Örgütü (Stalin zamanında SSCB'de kurulan)
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
NATO	: Kuzey Atlantik Antlaşması Teşkilâtı
OAİT	: Orta Asya İşbirliği Teşkilatı (Central Asian Cooperation Organization, CACO)
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
RF	: Rusya Federasyonu
SEATO	: Güneydoğu Asya Antlaşması Teşkilatı
ŞİÖ	: Şangay İşbirliği Örgütü (Shanghai Cooperation Organization)
ST.	: Saint
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TACIS	: Bağımsız Devletler Topluluğu için Teknik Yardım (Technical Assistance to the Commonwealth of Independent States)

- TRACECA : Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Ulaştırma Koridoru (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia)
- WTO : Dünya Ticaret Örgütü
- WB : Dünya Bankası
- WTO : Dünya Ticaret Örgütü (World Trade Organization)
- YDD : Yeni Dünya Düzeni

GİRİŞ

Günümüzde hemen hemen her alanda pek çok değerli bilim adamı tarafından dünyanın iyiye gittiği ve ilerlemenin hız kazanarak arttığından bahsedilmektedir. Kimi düşünürler tarafından ilerlemenin olduğundan bahsedildiği kadar, bunun tersini söyleyenler de vardır. İnsanoğlu yeni bilgiler elde edip bilinmeyene doğru kulaç attıkça, binenlerin denizler kadar çok olmasının yanında bilinmeyenin de epeyce fazla olduğu bilgisine varmaktadır.

Tarihi süreci incelerken bugüne baktığımızda “ilerleme”den bahsedebiliriz. Bunun yanında, “ilerleme”nin olduğu oranda “gerileme”den de söz edenlerin sayısı azımsanamayacak kadar az değildir. İlerlemeden bahsedenenler, bu düşünce ve görüşlerini tarihin bir amaca doğru gittiğini savunan ünlü düşünürlerin değerli görüşlerine dayandırarak savunmaktadırlar. G.W.F. Hegel ve Karl Marx bunlardan sadece iki tanesidir.

Yeryüzünde insanoğlunun zihinsel gelişim ve birikiminin oluşum alt yapısı üç temel üzerinde gerçekleşmektedir: Tefekkür/düşünce, kelam/konuşma ve yazı yazmadır. Bu tezdeki amaçlarımdan birisi de zihin gelişiminin iletişime açma evresi olan yazıyla, bunu değerli bilim insanlarının beğenisine sunmaktır. İletişim alanında yaşanan yenilikler; dünyayı, kitleleri ve toplumları bir birine yaklaştırmıştır. Kanadalı iletişimci Marshall McLuhan, “küresel köy” ve “iletişim çağı” kavramlarından 1962 senesinde bahsetmiştir.¹ Küreselleşme tanımı ABD bilim çevreleri tarafından 1980’li yıllarda çok defa yoğun bir şekilde tekrar edilmiştir. Böyle bir sürecin sonunda, toplumların siyasi, ekonomik ve kültürel yönden bir birlerini etkilemeleri kaçınılmaz bir hal almıştır.

Dünya teknolojik gelişmelerle her geçen saniye hızlı bir şekilde büyümeye devam ederken, bir başka yönüyle de küçülmektedir. İnsanlar arasındaki etkileşim ve iletişimde birlikte dünyanın farklı yerlerindeki insanlar aynı şeylere kolayca sahip olmaya başlamaktadırlar.

¹ GÖRMEZ, Kemal; **Küreselleşme ve Yerelleşme**, Odak Yayın Evi, Ankara, 2005, s.7.

İçinde bulunduğumuz dönem, her çeşit ürüne toplumları, kültürleri, sınıfları ve coğrafi mesafeleri hiçe sayarak dünyanın neresinde olursa olsun ulaşıp tüketildiği bir dönem haline gelmiştir. Tüketim çok artmıştır. Üzerine giyecek bile zor bulan insanların tüketim aşkıyla teknoloji ve trend olan malzemeleri takip edip satın alma arayışlarına sahne olmaktadır. Büyük alışveriş mağazaları (AVM’ler) George Ritzer’in tabiriyle “hacca gittiğimiz” kutsal topraklar haline gelmiştir.

Tüketim başlı başına bir alan olmasıyla birlikte, tüketim toplumunda amaç George Ritzer’in deyimiyle, büyülü ortamlar vasıtasıyla tüketimi arttırmaktır. Üretimciler için tüketicilerden aldıkları geri dönüşümler çok önemlidir ve anında bunlara reaksiyon göstermeleri gerekmektedir.

Küreselleşmeden solcu kesim bile bundan rahatsızlık duymaktadır. 1945’ten beri pragmatik reformcu solun varlığına karşı en büyük tehditlerden biri olarak görülmeye devam edilmektedir.²

Günümüzde hafiften başlanarak, inceden inceye, itina ile bir motif gibi işlenerek bilinç altımıza kültürel bütünleşme anlayışı yerleştirilmek istenmektedir. Burada kültürel bütünleşmenin önemine vurgu büyüktür. Aslında dünya, Wheeler’in tabiriyle “küresel köy”³e dönüştürülmek istenmektedir.

Tıpkı insanlar gibi toplumların da hafızaları vardır. İnsanlarda bu zihinsel süreç kesintiye uğradığı zaman, psikolojik problemlerin yaşanması içten bile değildir. İnsanda olduğu gibi toplumlarda da bu tarihsel süreç kesintiye uğradığı zaman toplumsal problemler boy gösterir.

Bu araştırma, Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla yeni dünya düzeninde oluşan yapılanmalar çerçevesinde Türkiye’nin Türk dünyası ekseninde yeni fırsatlara sahip olduğu hipotezinden hareket etmektedir.

² HIRST, Paul, THOMPSON, Grahame; **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1996, s.7.

³ YENİÇERİ, Özcan; **Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Kimlik**, IQ Yayınları, İstanbul, 2007, s.22.

Bu çalışmanın amacı genel anlamıyla Yeni Jeopolitik Dengeleri açıklamak ve Türk Dünyası tezlerinden yola çıkarak Türkiye ve Türk Dünyası ilişkilerini jeopolitik konumunu, sosyolojik verilerle analiz etmektir.

Dünya hızla gelişmeye, değişmeye ve kendini yenilemeye devam etmektedir. Özellikle içinde bulunduğumuz son yüzyıl çok hareketli ve her an değişen gelişmelere sahne olmuştur. Yeni jeopolitik dengeler de buna paralel olarak değişmeye devam etmektedir. 1990'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, Soğuk Savaş'ın sona ermesini simgeliyordu. Kimileri için bir zafer olarak yorumlanıyordu. Böylelikle, 21. yüzyıla girerken, tüm dünyada yaşanan değişim sürecinin, hayatımızın her alanına yansıtacağı emareleri görülmeye başlanmıştır.

SSCB (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)'nin yıkılmasının ardından, uluslararası sahnede Orta Asya kendini göstermeye başlamış, jeopolitik yönelimi ve dönüşümü beraberinde bu bölgeye çekmeye başlayarak, güç dengelerini değiştirmeye başlamıştır.

Uzun soluklu, yaklaşık yarım asır süren Soğuk Savaş döneminin bitmesiyle, uluslararası düzen değişmiş, farklı bir değişim süreci içine girilmiştir. Değişimin nasıl olacağını tam olarak anlayabilmek için, olayları zamana bırakmak, gelişmeleri beklemek durumunda olduğumuz bir dönemde bulunmaktayız. Fakat bazı eğilim ve yönelimler şimdiden belirlenip filizlenmeye, anlam kazanmaya başlamıştır. Bu eğilim ve yönelimlerden ilkinin küreselleşme olarak ele alabiliriz.

Küreselleşmeyi Ali OSMANOĞLU şu şekilde tanımlamaktadır:⁴ Dünya çapındaki irtibatlanmaların (ya da bir birine bağlanmaların) genişlemesi, derinleşmesi ve hızlanmasıdır.

Küreselleşme olgusuna her ne kadar farklı yaklaşım ve tutumlar olsa da biz bunları üç ayrı kategoride toplayabiliriz:⁵

⁴ KARAOSMANOĞLU, Ali (haz.); **Küresel Gelişmeler ve Uluslar arası Sistemin Özellikleri**, Rapor No:1, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), İstanbul, 2009, s.6.

⁵ KARAOSMANOĞLU, Ali (haz.); a.g.e., s.6-7.

1. Küreselleşmeyi abartanlar; küreselleşme karşıtı politika ve tutum içinde olarak, söz konusu gelişmelerin ulus-devlet yapısına zarar vereceğini düşünürler.
2. Küreselleşmeyi küçümseyenler; yaşanan değişimlerin uluslar arası ilişkilerin yapısını ve niteliğini etkilemeyeceğini iddia ederler.
3. Dönüşümcüler; uç yaklaşımlardan kendilerini farklı göstererek, dönüşüm sürecine giren dünya politikasının pek çok yönünün diğerleri tarafından ihmal edildiği ve olup bitenlerin yanlış yorumlandığı kanısını taşımaktadırlar.

Liberalizm ile çözülemeyecek bir şeyin bulunmadığını iddia eden, liberalizmin savunucusu Francis Fukuyama, diğer taraftan şöyle demektedir: “Arnavutluk'ta ya da Afrika'da Burkina Faso'daki insanların kafasını ne tür garip düşüncelerin meşgul ettiği bizi pek ilgilendirmiyor. Bizi asıl ilgilendiren şey, bir anlamda insanlığın ortak ideolojik mirasıdır.”⁶ Balkanlar'da, Asya'da, Afrika'da ve Ortadoğu'da insanların ne düşündüklerini, asıl sorunlarını ne olduğu ve neye ihtiyaç duyduklarını hiçe sayarak onları bir kenara itmek doğru bir davranış mıdır acaba? Nerde kaldı insanlığın duyarlı bakışları, iyiyi arayan gözleri ve ortak ideolojik mirası?

Almanya'daki Berlin Duvar'ı, Batı ve Doğu'yu psikolojik olarak birbirinden ayıran ideolojik bir duvardan ibarettir. İsrail tarafından Batı Şeria'da inşa edilen duvar ise, Samuel P. Huntington'un ortaya attığı “Medeniyetler Çatışması”nın simgesi gibidir. Müteakip yıllarda ideolojiler, farklı şekil ve biçimlerde ortaya çıkabilirler.

Küreselleşme, devletler arasında siyasi, sosyal ve ekonomik münasebetlerin yaygınlaşması, ideolojik farklılıklara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, ayrıymış gibi görünen fakat birbiriyle bağlantılı ve iç içe olan olayları içermektedir.

⁶ FUKUYAMA, Francis; **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev.: Z. DİCLELİ), 2. Baskı, Gün Yayıncılık, İstanbul, 1993, s. 60.

Dur durak bilmeden değişip gelişen iletişim araçları ve ekonomik bütünleşme ile olgunlaşan küreselleşme, bulanık gibi görünmekle birlikte her geçen gün yol almaktadır. Çalışmamın konusu içerisinde bulunan Yeni Dünya Düzeni (ydd) bünyesinde, geleceğin güçlü, dinamik Türk dünyasına etkileri de ele alındığında küreselleşme ekonomik alanda filizlenip, tüm diğer alanlara yayılan sömürgeci bir proje olma yolunda emin adımlarla devam etmektedir.

Francis Fukuyama, soğuk savaş sonrası dönemde liberalizmin zaferini ilan ederken tarihin sonu tezini şöyle ortaya koymaktadır: “Sovyetler Birliği’nin çöküşünün ardından dünyanın tek kutuplu bir sisteme doğru gitmektedir. Bu sistem, serbest piyasa mekanizmasına dayalı liberal, kapitalist Batı demokrasisidir.

İnsanoğlu, tarih boyunca aradığı ideal sistem ve düzeni söz konusu demokraside bulmuştur ve en mükemmel sistem olarak Batı demokrasisi olarak kabul etmiştir. Bütün alternatif değer sistemleri ve medeniyet yapıları, tarihin bu son döneminde ortaya çıkan, Batı demokrasisinin ve medeniyetinin değer yargılarına teslim olmuştur. Artık insanoğlu, aradığı en ideal sistemi bulduğuna göre tarih sona ermiştir”⁷

Yeni Dünya Düzeni, ABD’nin önderliğini yaptığı ve diğer güçlü devletlerin küreselleşme şemsiyesi altında yürüttükleri yeni sömürgeleştirme taktiği olarak görülmektedir. Bu yeni süreçte, civardaki komşu ülkeler; içte bulunan güçlerini yerel yönetimlerin eline vererek egemenliklerini bir nevi paylaşmak durumunda kalırken, dışta başta iktisadi ve siyasî birleşme faaliyetiyle küreselleşmenin ihtiyaçlarına cevap verebilir hale getirilmek istenmektedir. Fakat bu birleşme ve bütünleşme çerçevesinde, hükümetler kendi güçlerinin farkında olarak, dış etkilerden arındırılmış bulunarak kendi stratejilerini hayata geçirebildiği ölçüde, hayata geçirilmek istenen bu oyunun büyüüne aldanmadan kendilerini en az zarar ile sınırlabilirler.

Dünya konjonktüründe meydana gelen gelişmeler, küreselleşmenin hem bir ürünü olarak görülmekte, hem de bu sürecin itici gücü olmaktadır. Tüm ülkeleri ekonomik, siyasî, sosyal ve kültürel bir küreselleşmeye doğru ittiği varsayılmaktadır.

⁷ FUKUYAMA, Francis; “*The End of History*”, **National Interest**, S:16, 1989, s. 3.

Türkiye yaşanan son gelişmelerle, önümüzdeki dönemlerde yeni küresel ekonomik sistemin ortaya çıkaracağı fırsatları en iyi şekilde nasıl değerlendirebileceği ve bu fırsatları gözetererek hangi strateji ve taktikleri uygulayabileceği konusu üzerinde düşünmek durumundadır.

Son gelişmeler ışığında, Francis Fukuyama ve Samuel P. Huntington'un yorum ve değerlendirmelerine dayanarak konunun ana çatısını; hayata geçirilmesi düşünülen yeni projeye ilişkisi daha belirgin hale gelecektir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasını liberalizmin zaferi olarak yorumlayan Fukuyama; Tarihin Sonu Tezini, liberal demokrasinin dünyaya hakim olduğu ve piyasa ekonomisinin alternatifsiz kaldığı tespit ve gözlemlerine dayandırmaktadır. Tarihin Sonu Tezi, Francis Fukuyama'dan önce diğer başka ünlü düşünürler tarafından da ortaya atılmış ve tartışılmıştır.

Türkiye Cumhuriyeti devletinin penceresinden bakıldığında, bu dönemde içerisinde dünyadaki konumunu belirleyerek, kısa, orta ve uzun dönemler için ayrı ayrı analizler yapmak büyük önem arz etmektedir. Devletler arası karşılıklı münasebetlerin fazlalaşarak arttığı ve bir ülkenin diğer ülkedeki gelişmelerden etkilenmeden bağımsız bir şekilde ileriye yönelik etkin ve sağlıklı politikalar oluşturması neredeyse imkânsızdır. Böylelikle Türkiye, geleceğe yönelik strateji ve politikalar planlarken, yaşanmakta olan ulus ötesi değişim sürecini iyi anlamak ve okumak durumundadır.

Samuel P. Huntington için ABD (Amerika Birleşik Devletleri)'nin ulusal çıkar ve menfaatlerinin veya bir başka ifadeyle, ABD'lilerin refah, huzur, güvenlik ve geleceklerinin en güzel nasıl sağlanıp idame ettirileceğidir.⁸

Fukuyama, tarihin sonundan bahsederken, 1989'un alışlagelmiş söylemlerinden olan ideolojilerin sonundan söz etmez. Batılı devletler ile Amerika'yı ön plana çıkarmak isteyen Francis Fukuyama, insanlığın ideolojik evriminin son noktasına ulaşılması ve beşeri yönetim biçiminin son evresi olan, Batılı liberal

⁸ HUNTINGTON, Samuel P.; "Why International Primacy Matters", (Ed.: S. M LYNN, J. MILLER ve E. STEVEN), **The Cold War and After**, London, 1994, s. 307-322.

demokrasinin evrenselleşmesi anlamında tarihin sonuna tanıklık ettiğimizi vurgulamaktadır.

Karl Marx, liberal devletin temel çelişkisi olan, burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf çelişkisini çözemediği, bir nihayete erdiremediği görüşünü benimsemektedir. Aynı zamanda liberal devletin, yalnızca burjuvazinin özgürlüğünün zaferini temsil ettiğini ifade etmektedir.⁹ G.W. Friedrich Hegel ise, yabancılaşmanın tarihin sonunda liberal devlette özgürlüğün kavranmasıyla uygun bir çözüme ulaşacağı görüşüne sahiptir.¹⁰

Çok öncelerden beri tarihin sonu kavramı, birçok bilim insanı, düşünür ve yazar tarafından kaleme alınmıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla, Fukuyama bu tezi tekrar ortaya atmış ve Yeni Dünya Düzeni projesinin çerçevesini oluşturmaya başlamıştır. Körfez Savaş'ıyla Amerika Birleşik Devletleri, "Yeni Dünya Düzeni" sloganı ile yola çıkmıştır. Küreselleşme, "Tarihin Sonu" tezini çağrıştıracak biçimde, Yeni Dünya Düzeni olarak da isimlendirilen, Soğuk Savaş sonrası dönemi tanımlamak için kullanılan bir kavram olmuştur.

Kimilerine göre küreselleşme, ortaya çıkmış yeni bir kavram olmamakla birlikte, bir dizi yeni ve orijinal özellikler de ihtiva etmediği görüşünü benimsemektedirler. Hakim olan görüş, kapitalizmin son evresi olduğudur. Yine de bir yenilikten söz edecek olursak, belki bu merkalintilist dönemin başındaki, ya da sanayi devrimi sonrasındakine benzeyen bir saldırı olduğudur.¹¹

ABD tarafından Küreselleşme, Yeni Dünya Düzeni, Tarihin Sonu ve Medeniyetler Çatışması gibi kavramlar sıkça konuşulup telaffuz edilerek dünyadaki birçok masum insana bunları empoze etme, benimsetme çalışmalarına devam edilmiştir. Bu yüzdendir ki, bu kavramların ABD'nin çıkar ve düşüncelerini gizlemek ve insanlara faydalı göstermek için kullanılmaya çalışıldığı yorumlarının yapılmasına olanak sağlamıştır.

⁹ MARX, Karl; **1844 Elyazmaları**, (Çev.: K. SOMER), Ankara, 1993, s. 39-61.

¹⁰ HEGEL, G. W. Friedrich; **Tarihte Akıl**, (Çev.: Ö. SÖZER), İstanbul, 1995, s. 80-99.

¹¹ BAŞKAYA, Fikret; **Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme**, Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı Özgür Üniversite Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2010, s.25.

Demokrasi, özgürlük, medeniyet, insan hakları, eşitlik, adalet götürmek ya da nükleer tehdidi bertaraf etmek gibi türlü bahanelerle işgale gerekçe ve zemin arayan küresel güçlere, merhum Ziya Paşa'nın şu beytini hatırlatmakta yarar olduğu kanaatindeyim:

“En ummadığın keşfeder esrar-ı derunun
Sen herkesi kör, alemi sersem mi sanırsın”

Tarihin Sonu Tezi, küreselleşmenin tüm dünyaya ilanı açısından çok büyük önem arz etmektedir. Küreselciliğin ekonomik sömürü tarafı görmezden gelinmek ve sessiz kalınmak istenmektedir. Bir taraftan dünya tek bir ideolojiyle empoze edilmeye çalışılırken, diğer taraftan egemenliğin tesisi için gerekli olan meşruiyet temeli inşa edilerek, meydana gelen çatışma üstün bir medeniyetle taçlandırılmak istenmektedir.

Ortak mirastan söz edip ve sonra da “Üçüncü dünya ülkelerinin büyük çoğunluğun hala tarihlerinin çamurlarına batmış durumdadır ve bu ülkeler, önümüzdeki yıllarda pek çok sürtüşmenin yaşandığı ülkeler olma özelliğini yitirmeyeceklerdir”¹² şeklinde ifade kullanmak hangi vicdana sığmaktadır bilinmez. Fakat anlaşıldığı üzere Fukuyama, Hegel ve Marx'tan esinlenilmiş olsa bile bazı taraflarının havada kaldığı görmezden gelinmiştir.

Samuel P. Huntington şunu iddia etmektedir: “Batılı devletler ABD'nin liderliği altında, ortak düşmanları olan, Müslüman toplumlar ve Çin'e karşı birleşmelidirler. Ayrı kaldıkları takdirde, Batı Uygarlığı'na ait olan, Avrupalılar ile ABD'lilerin yenilmeleri kaçınılmaz olacaktır.”¹³ Huntington, “ABD'nin liderliği altında Batıyı birleşmeye” yönelik daveti ile ABD'nin küreselleştirme projesi çerçevesinde ve ABD'nin meşruiyet dayanağı olarak görev yapmaktadır.

İleri sürdüğü Medeniyetler Çatışması Tezini Samuel P. Huntington, bir tarih sırası vererek anlatmaya çalışmaktadır. Huntington şu tezi öne sürmektedir: “Soğuk Savaş sonrasında yeniden şekillenmeye başlayan dünya politikasının esas ve en

¹² FUKUYAMA, Francis; Tarihın Sonu ve Son İnsan, (Çev.: Z. DİCLELİ), İstanbul, 1993, s. 67.

¹³ HUNTINGTON, **The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order**, s. 31-32.

tehlikeli boyutunu, değişik medeniyetlere ait gruplar arasındaki çatışmalar oluşturacaktır.”¹⁴

Medeniyetler arasındaki farklılıkların sadece gerçek değil, aynı zamanda temel ve kaçınılmaz gerçekler olduğunu söyleyen Huntington, bunları belirleyen hususların da tarih, din, kültür, dil ve geleneklerin belirlediği farklılıklar olduğunu ifade etmektedir.

İslâm ve Ortodoks bloklarının yaratılma ihtimali Huntington için bir sorundur. İslâm bloğunun yaratılmasındaki sorun, Türkiye’yi doğrudan ilgilendirmekle beraber çok önemlidir. Huntington buradaki sorunu şöyle ifade etmektedir: “İslâm dünyası, bir lider devletten yoksundur ve bu da İslâm dünyasının en büyük zayıflığıdır.”¹⁵

Huntington, İslâm dünyasının lideri olacak devlette şu özelliklerin olması gerektiğini söylemektedir: Ekonomik kaynaklara, askerî güce, organizasyonel yeteneğe ve İslâmî kimlikle, “İslâm ümmetine” politik ve dinî liderlik sağlama sorumluluğuna. Huntington, Türkiye’yi İslâm dünyasına önder olabilecek kapasitede olan tek ülke olarak görmektedir.¹⁶

Aynı zamanda Samuel P. Huntington, farklılaşma sonucu çıkacak çatışmaların şu sekiz uygarlık arasında olacağını ifade etmektedir: “Batı, Konfüçyanizm, Japon, İslam, Hint, Slav, Ortodoks, Latin Amerika ve muhtemel olarak Afrika”¹⁷

Huntington, dünya barışına gelebilecek en büyük tehdidin, medeniyet çatışmalarından olabileceğini; medeniyet esası üzerine oturtulacak bir uluslararası düzenin ise, bu tehdidi bertaraf edebilecek en kuvvetli önlem olacağını ifade etmektedir.

¹⁴ HUNTINGTON, Samuel P.; *The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order*, New York, 1996, s. 13.

¹⁵ HUNTINGTON, Samuel P.; *A.g.e.*, s. 177.

¹⁶ HUNTINGTON, Samuel P.; *A.g.e.*, s. 178-179.

¹⁷ HUNTINGTON, Samuel; “*Uygarlıklar Savaşı mı?*”, (Çev.: M. ÖZEL), *İzlenim*, S:10, 1993, s. 6.

Samuel P. Huntington, medeniyetler arasındaki asıl etkileşimi Batı, İslam ve Çin dünyaları arasında olacağı görüşündedir. Burada tehlike olarak görülen, Batı'nın saldırganlığı, İslam'ın hoşgörüsüzlüğü ve Çin uygarlığının iddialığı arasındaki etkileşimin meydana getireceği çatışmalardır.¹⁸

Şöyle bir genele tekrar baktığımızda görmekteyiz ki, başta Avrupa ve Rusya Federasyonu (RF) olmak üzere ve hatta tüm dünyanın neredeyse tamamının ABD'nin liderliğini ve koruyuculuğunu kabul etmektedir. Bu büyük ittifaka dayanarak Avrasya'nın tamamının Batının hâkimiyeti altına girme rüyasını gerçekleştirebilmek için, Samuel P. Huntington'un Türkiye'ye biçtiği rol, müslüman dünyasının liderliğidir.

Dünya her geçen gün değişmekte ve farklı yönelimlere doğru hızla ilerlemeye devam etmektedir. Bu değişimi çok iyi fark edebilmek önem arz etmektedir. Küresel dinamikler, alt seviyede yaşamımız üzerinde çok az etkisi olan soyut ve uzak süreçmiş gibi görünse de, aslında bu düşünce gerçeklikten fazlasıyla uzaktır, öyle ki küreselleşmenin (globalleşme) kendi iç dinamikleri, onun boyutlarının hem küresel düzeyde hem de aynı zamanda yerel düzeyde işlediğini bize gösterir.¹⁹

Biz bu “Yeni Dünya Düzeni ve Türk Dünyası ” adlı tezimizde özellikle birinci bölümde; “Yeni dünya düzeni söyleminde jeopolitik dengeler” başlığının altında ‘yeni dünya düzeni’ ve ‘jeokültürel bir strateji olarak küreselleşme’ alt başlıklarını inceledik. Özellikle meydana gelen yeni dünyayı yaklaşık yarım asır sürdükten sonra sona erdiği kabul edilen Soğuk Savaş'ı, Berlin Duvarı'nın yıkılışıyla beraber sembolik olarak bittiği kabul edilen süreçten sonra ele aldık. Dünyayı kasıp kavuran küreselleşme fırtınasından doğan etkilerini de göz ardı etmemeye büyük çaba gösterdik.

Tezimizin ikinci bölümünde ise “Yeni dünyayı düzenlemek ve Türkiye-Türk Dünyası ilişkileri” başlığının altında ‘Türk dünyasının sosyolojik analizi’ ve ‘Yeni dünya düzeninde Türkiye ve Türk Dünyası’ konularını irdeledik. ‘Türk dünyasının

¹⁸ KONGAR, Emre; 21. Yüzyılda Türkiye: 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı, İstanbul, 1998, s.50.

¹⁹ BILTON, Tony, v.d.; **Sosyoloji**, (Çev. Ed.: Kemal İNAL), Siyasal Yayınevi, Ankara, 2008, s.45.

sosyolojik analizi' başlığının altında Türk Dünyasının tarihi sürecine, demografik yapı özelliklerine, sosyo-ekonomik yapısına, kültürel özelliklerine değindik.

'Yeni dünya düzeninde Türkiye ve Türk Dünyası' başlığının altında 'Türk düşüncesinde Türk Dünyası' alt başlığı ile İttihat Terakki ve Türkistan, Türkçülük-Turancılık akımı ve Türkistan, Cumhuriyet Döneminde "Türk Dünyası" idraki ve politikaları konularını ayrıntılı bir şekilde işlemeye çalıştık.

'Günümüzde jeopolitik dengeler ve Türkistan ile ilişkiler' alt başlığı ile de Kalpgah ve Kenar Kuşak Teorileri ekseninde Türk Dünyası, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Şangay İşbirliği üçgeninde Türkiye, Türk Dünyası ile ilişkilerde fırsatlar ve tehditler konularını incelemeye gayret gösterdik.

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ DÜNYA DÜZENİ SÖYLEMİNDE JEOPOLİTİK DENGELER

1. YENİ DÜNYA DÜZENİ

1.1. Sovyetler Birliği'nin Dağılması ve Değişen Dünya Dengeleri

Yeni Dünya Düzeni, Yeniden Yapılanma, Post-Modernizm, ve Yapısal Uyum Programı gibi bütünüyle “ideolojik ve insanları ikna etmeye dönük eylemler”²⁰ ve bu amacın araçlarıdır.

Aydınlanma, Avrupa düşüncesinin, aklın, deneyimin, dinsel ve geleneksel otoritelere kuşkuyla bakmanın ve seküler, liberal ve demokratik toplumların ideallerinin tedrici biçimde şekillenmesinin vurgulanmasıyla somutlaşan döneme verilen addır.²¹

Cumhuriyet'in kurucusu, ulu önder, Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün ölümünün hemen ardından yaşanan ikinci cihan harbinin devamında yaklaşık yarım asır devam eden Soğuk Savaş dönemindeki Türk dış politikasının fotoğrafını Ahmet DAVUTĞLU şu şekilde yorumlamaktadır:

“Soğuk Savaş dönemindeki Türk dış politika oluşumunun en çarpıcı özelliklerinden birisi, kıtalararası bağlantıları da ihtiva eden küresel ölçekli daha stratejik parametrelerle, göreceli olarak küçük ölçekli bölgesel ve ikili bunalım alanlarının dinamik seyri arasında bir tür uyumluluk kurabilme çabasıdır. Çift kutuplu yapının kendi doğasının gereği olarak kutuplar arası dengeleri ilgilendiren kıta-ölçekli politikalar süper ve büyük güç ölçeğinde olmayan bölgesel güçlerin dış

²⁰ GÜNDÜZ Mustafa. “Küreselleşen “Sanki” Dünyanın Sosyal Devlete Saldırısı” **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Ocak 2002, S. 6, s.38.

²¹ MARSHALL, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999, s.48.

politika karar mekanizmalarının ve ilgi alanlarının daha küçük ölçekli ve bölgesel nitelikli problemlere yönelmesine yol açmıştır.”²²

Türkiye'nin 1945 ile 1990 yılları arasındaki döneme bakıldığında, Türkiye bir blok'un üyesi ve aynı zamanda insan olmanın bir gereği olarak katıldığı Kore Savaşı başta olmak üzere, doğrudan ilgilendiği Kıbrıs meselesi, Ege adaları, Batı Trakya, Kuzey Irak ve Bulgaristan'daki Türk azınlıklarının sorun ve dertleriyle ilgilenmiştir. Türkiye iç meseleleriyle uğraşmaya devam etmiştir.

1980'li yıllara gelindiğinde iki kutuplu sistemin yıkılmaya başladığı, Avrupa'nın çıkarları arasındaki çelişkilerin arttığı bir dönemdir. Bu yeni dönemde devletler arasında uygun politika arayışları, bölgesel entegrasyon çalışmaları ve bloklaşma teşebbüsleri hız kazanmıştır.

Bölgesel birleşme faaliyetlerinde kimi zaman şüpheler, kimi zaman da anlaşılması güç, değişik dürtülerle hareket edilse de, başlıca üç ülke grubunun etkili olduğu ifade edilebilir:²³

1. Yeni uluslararası ekonomik ve politik konjonktür içinde alternatif kozlar bulundurmak isteyen büyük güçler.
2. Çift kutuplu statik yapının dağılmasından sonra uluslar arası ilişkiler içindeki konumunu yeniden tanımlamak zorunda kalan bölgesel güçler.
3. İç siyasi kültür içinde yaşadığı kimlik krizini ya da uluslar arası ilişkilerdeki yalnızlığını dünya-sistemine entegrasyon ile aşmaya çalışan ülkeler.

1990'lı yıllara gelinmesiyle beraber, Soğuk Savaş'ın küresel ölçekli statik dengelerin çözülmeye başladığını ve çift kutuplu dünyanın yerini kıtalar arası bloklaşmaların başladığını görmekteyiz. Büyük devletlerin stratejilerinin

²² DAVUTOĞLU, Ahmet; **Stratejik Derinlik, Türkiye'nin Uluslar arası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2008, s.183.

²³ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.185.

değişmesiyle jeopolitik, jeostratejik, jeokültürel ve jeoekonomik havuzlar başka anlamlar kazanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı (1939–1945) sonrasında dünyanın ideolojik iki kampa bölünmesi ile 1989 Berlin duvarının yıkılması arasında geçen yaklaşık yarım asırlık bir aradan sonra uluslararası ekonominin küreselleşmesi yeniden mümkün olmuştur. Son küreselleşme için uygun altyapının hazırlanması iletişim devrimi ile başlamıştır. Yonga (mikroçip) teknolojisi, hızlı ve yüksek kapasiteli bilgisayarlar, fiber optik teknolojisi daha sonra tüm dünyayı sanal ortamlarla birleştiren internet ortamı, bilginin ışık hızı ile küresel hareketliliğini olası kılmıştır. Bu alt yapı sermaye hareketinin sınırların ötesinde hızlı dolaşımına uygun ortamı hazırlamıştır.

Uzun süren Soğuk Savaşın hemen ertesinde Avrasya üzerinde gelişen olaylar, dünyanın ilgisini Avrupa'nın doğusu ile Orta Asya üzerine toplanmasına sebep olmuştur. Balkanlar ile Kafkaslar bunu en iyi hissedip yaşayanlardır. Türkiye'nin günümüzdeki ve ileride de katlanarak artacak olan önemini anlamak için Türkiye'nin bölgesel, kıtasal ve dünyadaki yerini çok iyi analiz etmekten geçiyor. Küresel büyük güçler bunun çoktan farkında ve gelecekteki büyük planlarında Türkiye'ye de bir rol biçmektedirler.

Uzun süren Soğuk Savaş döneminde Batı Kanadı ve Bloku'nun güvenlik örgütü olan NATO'nun Asya derinliğine sahip yegane üyesi olan Türkiye'nin önemli Doğu Bloku'nun sona ermesine rağmen değerini yitirmemiş, aksine daha karmaşık denklemler içinde çok boyutlu bir nitelik kazanmaya başlamıştır.²⁴

Soğuk Savaş'ın bitmesiyle son engelin de ortadan kalkması, bütün dünya pazarlarını çok uluslu şirketlere açmıştır. Dünya Bankası (WB: World Bank), Dünya Ticaret Örgütü (WTO: World Trade Organization), Uluslararası Para Fonu (IMF: International Monetary Fund), uluslararası ticaret ve sermaye hareketleri için gerekli üst yapıyı oluşturmuşlardır.²⁵ Diğer taraftan, SSCB'nin çökmesi sonucunda oluşan stratejik boşluk, etnik kökenli şiddet, bölgesel çatışmalar ve uluslararası terörizm

²⁴ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.492.

²⁵ AYDOĞAN, Metin; Yeni Dünya Düzeni, Kemalizm ve Türkiye, C:2, Otopsi Yayınları, İstanbul, 1999, s.507–530.

gibi yeni tehditleri ortaya çıkartmıştır. Yeni uluslararası güvenlik ortamı farklı boyutlara gelmiş ve izlenecek ulusal stratejilerde önemli değişiklikleri zorunlu hale getirmiştir.

ABD, Soğuk Savaş'ın bitmesinden sonra, yeni dünya düzeninin kurulmasına büyük bir hız vermiştir. Yeni dünya düzeni, küreselleşme sayesinde bir sonuca ulaşmıştır. Dünyanın, sanki içeride sıkışmış buharı bir anda serbest kalmış; yeni dünya düzeninde bir anarşi, anomi olacağına ilişkin öngörüler hız kazanmış bulunmaktadır. Yeni dünya düzeni, yüksek sesle sözde özgürlük, refah ve huzurun cihana yayılmasını hedeflemektedir.²⁶

Kavram olarak yeni dünya düzeni, Ağustos 1989'da Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla başladığı varsayılan ve 1990 yılında Körfez Savaşı başlangıcında ABD Başkanı George Bush tarafından ortaya atılmıştır. Fakat Bosna-Hersek, Kosova, Irak, Afganistan ve son olaylarla bunun daha da devam edeceği anlaşılan, içinde bulunduğumuz bu döneme “yeni dünya düzeni” demek zor olsa gerek. Bu döneme olsa olsa “düzen arayan dünya”²⁷ demek, daha ayakları yere basan bir tabir olacağı aşikardır.

Dünya tarihine baktığımızda, aslında bunun yeni bir şey olmadığını çok daha kolay görüp, anlayıp, analiz edebiliriz. Büyük imparatorlukların çoğunda bu duruma rastlamak mümkündür. Cumhuriyet'in ilanından sonraki dönemden tutun da ikinci dünya savaşından sonraki dönemde daha da hızlanarak devam etmiştir. İkinci dünya savaşından sonra paylaşılan dünya bazı büyük devletleri tatmin etmediği için arayışlar devam etmiştir.

Savaş sonrası dönem, dünyada iki yeni süper gücün çekişmesine sahne oldu. ABD, muazzam üretim ve sermaye gücüyle kendini gösterirken, SSCB ise gelişen sanayi ve ideolojik dayanaklarıyla karşıt kutuplanmış gibi dünya arenasında kendine yer bulmaya çalışırken dünya ideolojisine yön veren ülkeler oldular.²⁸ Dünyada iki

²⁶ EVCİOĞLU, Kemal; Büyük Ortadoğu Stratejisi, Umay Yayınları, İzmir, 2005, s.15.

²⁷ SÖNMEZOĞLU, Faruk; Değişen Dünya ve Türkiye, İstanbul, 1995, s. 4.

²⁸ AYDOĞAN, Metin; a.g.e., s. 471-472.

kutuptan bahsedilirken, dünya ülkeleri bu iki kutup arasında git geller yaşayarak yarım yüzyılını iç çatışma, savaş ve kargaşalarla geçirmiştir.

Batılı ülkelerin emperyal, sömürgeci düşünceleri Hitler'in şu sözlerinden bile çıkarılabilmektedir: “Çok dar bir alana sıkışmış durumdayız. Öteki devletler gibi biz de sömürge istiyoruz. Almanya güneşteki yerini almalıdır... Alman Bayrağını okyanuslarda dalgalandıracamız...”²⁹

Soğuk Savaş'ın bitmesi her şeyi pozitif sonuçlandırmadı, şiddetli iç çatışmalar, sivil savaşlar, mülteci yakınları sorunu, askeri ve insani müdahaleler gibi daha birçok problemi beraberinde getirmiştir. Sadece bununla kalmayıp, istikrarlı ve barışçı uluslararası düzen için gittikçe daha hızlı bir tehlike oluşmuştur.³⁰

Zaki Laide bu konu üzerindeki düşüncelerini şu şekilde aktarmaktadır; “Soğuk Savaşın sonu sadece komünizmi gömmemiştir. Aynı isteklilik ve aynı espriyle, iki yüz yıllık aydınlanmayı gömmüştür.”³¹ Demokrasi, hak, eşitlik, özgürlük, gibi kavramlar, dünya toplumlarında felsefi etkinlikleri ve değerlerini yitirmeye başlamışlardır.

20. yüzyılın sonuna gelindiğinde, Wilsonculuk zafer kazanmış gibi görünüyordu. Komünizmin ideolojik alt yapısı ve SSCB'nin jeopolitik, jeostratejik meydan okumalarına karşın susturma ve sindirme politikaları başarılı gibi görünmeye başlamıştı.

ABD Başkanı Bush, Körfez Savaş'ı esnasında klasik Wilsoncu terimlere dayandırarak yeni dünya düzenini şu sözleri ile ifade etmiştir: “Soğuk Savaş aşan bir yeni uluslar ortaklığı düşünüyoruz; uluslararası ve bölgesel organizasyonlar aracılığıyla danışma, işbirliği ve ortak harekete dayanan bir ortaklık; ilkelerin ve hukukun üstünlüğünün birleştirdiği, maliyetlerin ve yükümlülüğün eşit şekilde

²⁹ AYDOĞAN, Metin; **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye 20. Yüzyılın Sorgulanması**, Otopsi Yayınevi, 2. Basım, İstanbul, 2000, s.159.

³⁰ GOLDSTONE, Jack A.; “*Demography, Domestic Conflict, and the International Order*”. International Order and the Future of World Politics, (Ed.: T. V. PAUL, J. A. HALL), London, 1999, s. 353.

³¹ LAİDİ, Zaki; *A World Without Meaning*, (Çev.: J. BURNHAM, J. COULON), Routledge, 1998, s.1.

paylaşılmasıyla desteklenen bir ortaklık; demokrasiyi, refahı, barışı yaygınlaştırmak ve silahları azaltmak amacıyla olan bir ortaklık.”³² Bu sözlerden de anlaşılacağı üzere yeni dünya düzeni adı altında Ortadoğu’ya ilişkin projeler uygulamaya konulmuş oluyordu.

Yeni dünya düzenin kavramsallaştırılması, ABD Başkanı George Bush’un, Irak’ın Kuveyt’i işgal etmesinin ardından, 30 Ağustos 1990 tarihinde düzenlediği 59. basın toplantısı sırasında gerçekleştirilmiştir. Bush, bu toplantıda bir soruya verdiği cevapta Soğuk Savaşın bitmesinin, dünya refahı için sorunların çözümünde yeni dünya düzenine ulaşmak için bir şans olacağını düşündüğünü belirtmektedir.³³

George Bush, aynı kriz için gittiği Mısır’da Mısır devlet başkanı Hüsnü Mübarek’le görüştüğünde yeni dünya düzenini, “Büyük-küçük tüm ulusların barış içerisinde ve onurlarıyla yaşama hakkının olduğu bir dünya” biçiminde tanımlanmış ve oluşturulan bu yeni dünya düzenini gözünde nasıl canlandığı yönündeki bir soruya ise “Irak’a karşı girilen koalisyonun katılımındaki çeşitliliği göz önüne alınca dünya devletlerinin daha yakın biçimde çalıştıkları”³⁴ bir dünyayı düşündüğünü ifade etmiştir.

Özellikle soğuk savaş sonrası, bir ülkenin askeri veya ekonomik gücünün yanında ekonomik, kültürel, stratejik, teknolojik, nüfus, coğrafya, tarih gibi kavramların da önemi ortaya çıkmıştır. Ahmet DAVUTOĞLU bunu şöyle formülize eder:

“Sabit verileri(sv): tarih(tarih), coğrafya(c), nüfus(n) ve kültür(k) olarak; potansiyel verileri(pv): ekonomik kapasite(ek), teknolojik kapasite(tk), ve askeri kapasite(ak) olarak tanımlarsak, formülü:

$$G = (sv + pv) \times (sz + sp + si)$$

³² KISSINGER, Henry; *Diplomasi*, (Çev.: İ. H. KURT), 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1994, s.765.

³³ BUSH, George; “*The President’s News Conference on The Persian Gulf Crisis*”, August 30, 1990.

³⁴ BUSH, George; “*Remarks and A Question-Answer Session With Reporters Following Discussion with President Mohammad Hosni Mubarak in Cairo*”, Egypt, November 23, 1990.

Bu formülde SZ stratejik zihniyete, SP stratejik planlamaya, Sİ siyasi iradeye tekabül etmektedir.

$SV = t+c+n+k$ ve $PV = ek+tk+ak$ olduğu için,

$G = \{(t+c+n+k) + (ek+k+ak)\} \times (SZ \times SP \times Sİ)$ ”³⁵

1.2. İki Kutuplu Dünyadan Çok Kutuplu Dünyaya Jeopolitik Oluşumlar

1989 yılında Berlin duvarının çökmesiyle ABD hâkimiyetinde tek kutuplu dünya düzeni oluşturma çabaları sonucu sermayenin küreselleşmesi hareketleri, az gelişmiş, gelişmekte olan ve gelişmiş ülkelerin yani tüm dünyanın gündemine “yeni ekonomik düzen” adı altında yerleşmeye başlamıştır.³⁶ Yaşanan bu gelişmeler sonucunda ulusal mali piyasaların aralarındaki sınırların çoğu ortadan kalkmak suretiyle küresel bir sermaye piyasası oluşmaya başlamış, uluslararası örgütlerin ve çok uluslu şirketlerin sayısında artışlar meydana gelmiştir.³⁷ Şirketlerin çok uluslu hale gelmesi, küreselleşmeyi mümkün kılan en önemli adımlardan biridir.

Günümüzde dünyadaki çoğu gelişmiş kapitalist ülkelerin savunma endüstrisi için, buna tüm silah sistemlerinin araştırma, geliştirme, üretim ve pazarlama da dahil olmak üzere, tüm devlet harcamalarının neredeyse yarısını buna ayırmaktadırlar. 1990’lı yılların başların bu yana endüstri, belli başlı yapısal ve örgütsel problemlerden etkilenmektedirler. Bunlar;³⁸

1. Silah sistemlerinin maliyetindeki dramatik artış.
2. Mekanik teknolojiden elektronik temelli teknolojiye geçiş ihtiyacı.
3. Devletin savunma harcamalarındaki kesinti.

³⁵ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.17.

³⁶ KAZGAN, Gülten; Küreselleşme ve Ulus Devlet, Yeni Ekonomik Düzen, 4. Baskı, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 64.

³⁷ YILDIZOĞLU, Ergin; Globalleşme ve Kriz, s. 32.

³⁸ BILTON, Tony, BONNETT, Kevin, JONES, Pip, LAWSON, Tony, SKINNER, David, STANWORTH, Michelle, WEBSTER, Andrew; Sosyoloji, (Çev. Ed.: Kemal İNAL), Siyasal Yayınevi, Ankara, 2008, s.61.

4. Tüm savunma anlaşmalarının sivil denetime açılması.
5. ‘Düşman’a ilişkin eski kesinliklerin ve buna bağlı olarak da savaşlarda kullanmak için ekipman ihtiyacının düşüşü.

Bu ve bunun gibi sebeplerden ötürü, savunma örgütleri kendilerini savunma konumunda bulmuşlardır.

Zbigniew Brzezinski büyük satranç tahtası teorisi ile çok kutuplu dünya düzeninden şu şekilde bahsetmektedir: “Mevcut küresel koşullarda, en az beş jeostratejik oyuncu ile beş jeopolitik mihver belirlenebilir. Fransa, Almanya, Rusya, Çin ve Hindistan büyük ve etkin oyuncularlardır. Ukrayna, Azerbaycan, Güney Kore, Türkiye ve İran kritik olarak önemli jeopolitik mihver rolünü üstlenirler.”

Aynı zamanda yeni jeopolitik dengelerden bahsederken de Zbigniew Brzezinski, Amerika Birleşik Devletleri’nin önemini de şöyle açıklar: “Amerika şimdi Avrasya’nın hakemidir, hiçbir büyük Avrasya sorunu Amerika’nın katılımı olmaksızın, ya da Amerika’nın çıkarlarının tersine çözülemez.”

Şu genel geçer düşünce hakimdir ki, doğal enerji kaynaklarına sahip olan ülke cihana egemen olur fikriyle açıklanabilecek bu yeni jeostratejik düşünce, giderek 21. yüzyılda küresel dünyadaki mücadelenin ana çatısını açıklayan bir teori haline gelmektedir. Bu sayede Amerika Birleşik Devletleri, Soğuk Savaş dönemi boyunca tam olarak etkinlik sağlayamadığı Ortadoğu bölgesi üzerine yoğunlaşarak, yeni bir sömürge etki alanı oluşturmaya çalışmaktadır.³⁹ Afganistan ve Irak’taki uygulamalar, Filistin’de yaşananlar ve son dönemde patlak veren özgürlük mücadelelerine karşı tavrı bu etki alanının şimdilerde ana yapısını oluşturmaktadır.

Batı açısından Doğu sorunu dedikleri Osmanlı sorunu olduğu aşikârdır. Batılı devletler açısından 19. yüzyıldan bu yana Doğu ile olan ilişki ve münasebetlerini

³⁹ KISSINGER, Henry; Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?, (Çev.: T. EVYAPAN), Ankara, 2002, s. 127-130.

kendisine bu zamana kadar güç sağlayan yeni ilişkiler örneğine uygun bir şekilde oluşturmak istediğindedir.⁴⁰

Avrupa’da defalarca “yılın iş adamı” seçilen Percy Barnevik’in, bir Avrupalı vatandaş olarak zihniyetini anlamak açısından önemlidir: “... küreselleşmeyi, şirketler grubunun iş kanunları ya da sosyal gelenekler tarafından olabildiğince az kısıtlanması, nerede ve ne zaman istersem yatırım yapabilme, ne istersem üretebilme, ürünlerimi nerede istersem orada alıp satabilme hürriyeti olarak tanımlıyorum.”⁴¹

Küreselleşmeye yakın isimlerden ve küreselleşme konusunda pozitif düşünceye sahip yazarlardan İhsan DAĞI’nın küreselleşme konusundaki yorumu şu şekildedir: “Küreselleşme, çatışmanın değil işbirliğinin, ortak çıkarların ve ortak değerlerin dünyasıdır. Ortaklıklardan ve işbirliğinden kaçanlar, onlara meydan okuyanlar dünyanın ritmini bozarlar ve cezalandırılırlar...”⁴²

Amerika Birleşik Devletleri tam manasıyla bir suç toplumu ve ülkesidir. Dünyanın her tarafına özgürlük, refah, huzur, eşitlik... vb. kavramları götürüyorum diyen bir zihniyeti, Pierre BOURDIEU’nun şu aktarımından sonra daha iyi anlıyoruz. ABD’nin ve dünyanın en güzel, saygın ve eğitimi yüksek üniversitelerine sahip Kalifornia’da bile 1994 yılından bu yana eyalette bulunan hapishanelerin bütçesi, üniversitelerin toplam bütçesinden fazladır.⁴³

Küreselleşme ve bunun bir sonucu olarak ortaya çıkan yayılmacı politika devam ettikçe, bir üçüncü dünya savaşı hep akıllarda soru işareti olarak bulunmaya devam edecektir. Yeryüzünün artık dar gelmeye başladığını düşünenler kendilerine uzayda yer aramaya başlamışlardır. Cumhuriyetçi Parti New Hampshire Senatörü Bob Smith uzayın önemini şu sözleriyle ifade etmektedir: “Kesinlikle inanıyorum ki,

⁴⁰ EĞRİBEL, Ertan; “Yeni Dünya Düzeni ve Doğu Sorunu: Neyin Sonu, Neyin Başlangıcı?”, Sosyoloji ve Coğrafya, Türk Sosyolojisi Araştırmaları Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.872.

⁴¹ GEORGE, Susan; Başka Bir Dünya Mümkün, Eğer..., (Çev.: Ali Tonak), Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s.25.

⁴² DAĞI, İhsan; Küreselleşme ve Ulus Devlet Kıskaçında Türkiye, Zaman Gazetesi, 8 Ocak 2007.

⁴³ BOURDIEU, Pierre; Karşı Ateşler, (Çev.: Halime Yücel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006, s.26.

uzayı kim kontrol ederse, bir sonraki savaşı o kazanacak.”⁴⁴ Ümit ederiz ki, gelecekte ne bir savaş patlak versin, ne de bir daha gözyaşı dökülsün. Analar ağlamasın artık, hep gülsün...

Robertson, küreselleşmenin 15’inci yüzyıldan günümüze değin gelişimine ait farklı aşamalardan şu şekilde bahseder:⁴⁵

1. Tohum aşaması (1400-1750): Bu aşamanın nitelikleri, yeni ulusal toplulukların ortaya çıkışı, Katolikliğin yaygın etkisi, yeni birey anlayışları ve modern coğrafya ve takvimin doğuşudur.
2. Başlangıç aşaması (1750-1802): Bu aşamanın nitelikleri, (özellikle Avrupa’da) ulus-devletlerin doğuşu, uluslar arası ticaret, kanunların ve düzenlemelerin oluşması ve Batının tahakkümüdür.
3. Kalkış aşaması (1870’ler-1920’ler): Bu aşamanın nitelikleri, tüm toplumların ulaşmak istediği güçlü bir modern ideal fikri, küresel iletişimin doğuşu, uluslar arası standart zaman kuşaklarının kurulması ve Gregoryen takvimin hemen tüm dünyada kabul edilmesi, (Olimpik Oyunlar gibi) uluslar arası etkinliklerin örgütlenmesi ve küresel savaşın başlamasıdır (Birinci Dünya Savaşı).
4. Hegemonya mücadelesi aşaması (1920-1960’lar): Bu aşamanın nitelikleri, dünyada iktidar ve liderlik için devletler arasında gerçekleşen çatışmalar, Birleşmiş Milletlerin kuruluşuyla çatışmanın denetim altına alınması girişimleri, iki süper güç bloğunun ve Soğuk Savaş’ın doğuşu, nükleer çağ ve Üçüncü Dünyanın artan yoksulluğudur.
5. Belirsizlik aşaması (1960’lar-1990): Bu aşamanın nitelikleri, çevreye yönelik küresel tehditlerin yeni farkına varılması ve maddeci değerlere karşı meydan okuyuş, Soğuk Savaş ve süper güç bloklarının sona ermesi, küresel kültürel kalıplar ve iletişim süreçleri, post-sosyalizm ve İslam gibi

⁴⁴ GROSSMAN, Karl; Yıldız Savaşları, (Çev.: Deniz Aytaş), Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s.15-50.

⁴⁵ BILTON, Tony, BONNETT, Kevin, JONES, Pip, LAWSON, Tony, SKINNER, David, STANWORTH, Michelle, WEBSTER, Andrew; a.g.e., s.48-49.

geleneksel inançların yeniden canlanmasıyla birlikte artan yerel milliyetçiliğin güçlenmesidir.

Robertson ve Giddens, küreselleşme için değişik yaklaşımlar sergilemiş olsalar da, çağdaş küreselleşme dinamiklerinin ulus-devlet seviyesindeki süreçlere indirgenemeyeceği düşüncesine sahiptirler.

Harvey, örgüt ve şirketlerin herhangi bir araştırma, geliştirme ya da üretim faaliyetlerini konuşlandırmak istediğinde, konuşlanmak istediği yerle ilgili etüt etmesi gerektiğini ifade ederken, uzaktaki bu endüstri şirketi için elektronik veya ilgili iletişim aracını kullandıkları ölçüde istediği coğrafyayı kullanacağından bahsetmektedir.⁴⁶

Değişen dünyada günümüz ulus ötesi, uluslararası şirket ve örgütlerin güçle birlikte ölçeğini azımsayamayız. Bu örgütler, SKLAIR'in dünya kapitalist ekonomisi çatısı altında iş yapan yeni bir 'ulus ötesi kapitalist sınıf' ifade ettiği şeyi şekillendirmektedir.

Bu şirketlerin üç ana önceliği vardır:⁴⁷

1. Üretim maliyetlerini olabildiğince aşağıda tutmak.
2. Hızlı değişen piyasalarda üretimi hedeflemek.
3. Son bilimsel ve teknolojik gelişmelerle yenilikçi olarak kalmak.

Burada geline son nokta, ulus ötesi, uluslararası örgüt ve şirketlerin yeni ürünlerini daha bilimsel alt yapı ve temeller içinde ve biyo-teknoloji, hammadde bilimleri ile elektronikteki yeni araştırmaları takip ederek, bağımlı şirketlerine hızlı değişen şartlar ve piyasalara daha esnek ve anında cevap verebilmeleri için daha fazla özgürlük ve inisiyatif vermektedirler.

⁴⁶ BILTON, Tony, BONNETT, Kevin, JONES, Pip, LAWSON, Tony, SKINNER, David, STANWORTH, Michelle, WEBSTER, Andrew; a.g.e., s.49-50.

⁴⁷ BILTON, Tony, BONNETT, Kevin, JONES, Pip, LAWSON, Tony, SKINNER, David, STANWORTH, Michelle, WEBSTER, Andrew; a.g.e., s.52-53.

Gelecek hakkında neler düşünebiliriz ya da öngörebiliriz ki? Elbette ki değişim; ister yerel, ulusal, mahalli, isterse küresel olsun, ulusal, uluslararası, bireysel ve grupsal kişi veya kişilerin farklı çıkar, avanta, fayda ve kapasitelerini yansıtmaktadır. McGrew, dünyanın geleceği için beş olası düşünce öngörmektedir:⁴⁸

1. ‘Dönüştürülmüş dünya’: Yeni bir biçimde bütünleşmiş küresel bir toplum ve devlet yapısı.
2. ‘Devamlılığın önceliği’: Rekabetçi, çatışmayla dolu bir dünyanın egemenlik kuracak olması.
3. ‘Krizdeki dünya’: Nüfusa, ekolojiye ve ekonomiye ilişkin her an ortaya çıkabilecek durumda olan krizlerin, potansiyel küresel güvenliği nihai çöküşüne yol açabilir.
4. ‘İkiye bölünmüş dünya’: Dünyanın bir yanda rekabet eden ulus-devletler ve öte yanda ulusötesi kuruluşlar olarak ikiye bölünmesi.
5. ‘Geçiş halindeki küresel politika’: Dramatik küresel değişimin, doğası belirsiz kalan yeni bir küresel bağlama doğru gittiğimiz anlamına gelmesi.

McGrew’ın gelecek öngörülerinden ola ki biri ya da bir kaçını bulduğumuz yüzyılda gerçek olsun, sosyoloji açıklanması gereken değişimlerle ilgili olarak yeni kavram ve modeller ortaya koymaya devam edecektir.

Kevin Danaher, yapısal uyum programlarının hemen hemen her ülke için geçerli unsurlarını şöyle sıralar: “Hükümetin sağlık, eğitim ve toplumsal refah harcamalarını ciddi biçimde azaltmak; devlet teşebbüslerini özelleştirmek ve kuralsızlaştırmak; devalüasyon yapmak; ithalatı serbest bırakmak ve yabancı yatırımcılara uygulanan kısıtlamaları kaldırmak; ücretleri düşürmek ve işçileri koruyan mekanizmaları ortadan kaldırmak ya da azaltmak.”⁴⁹

⁴⁸ BILTON, Tony, BONNETT, Kevin, JONES, Pip, LAWSON, Tony, SKINNER, David, STANWORTH, Michelle, WEBSTER, Andrew; a.g.e., s.62-63.

⁴⁹ DANAHER, Kevin; IMF ve Dünya Bankası’na Karşı 10 Neden, (Çev.: Bülent Doğan), Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s.17.

Küreselleşmeye karşı duranların başlıca savlarından bir tanesi şöyledir: “... egemenliğin şirketler gibi sınırlı kamusal sorumluluğu olan kurumlarda değil, halkın kendinde olmasıyla gerçek bir demokrasiye ulaşılabileceğidir. Oysa piyasa güçlerinin küreselleşmesi toplum ve çevre üzerinde en büyük kudrete sahip olma noktasında - halkı değil- ulusötesi şirketleri getirmiştir.”⁵⁰

Küreselleşme karşıtlığı, anında başka öfkeleri tetikleyerek bazen olumlu toplumsal harekete dönüşebilir. ABD'nin Afganistan saldırısından sonra küreselleşme karşıtlığı, kısa bir süre içinde savaş karşıtlığına dönüşmüştür. Savaş karşıtı gösteriler çok destekleyici bularak, kitleleri etkileyerek milyonlara ulaştı. Hatta Roni Margulies'in iddiasına göre: 1 Mart 2003 tarihinde Türkiye'de tezkerenin reddedilmesinde, İspanya'da savaş yanlısı Aznar hükümetinin devrilmesinde ve Irak'ta bulunan yabancı ülke askerlerinin kendi ülkelerine çekilmesinde bu küreselleşme / savaş karşıtı gösterilerin etkisi büyüktür.⁵¹

Dünyanın her yerinde artan küreselleşme karşıtlığı tepkiler hakkında Osman Ulagay şu yorumu yapmaktadır: “... Bugün gelinen noktada küreselleşmeye ve onun ardındaki itici güç olarak görülen küresel sermayeye karşı tepkilerin giderek güçlendiğini görüyoruz.”⁵²

Küreselleşme bağlamında oluşturulan örgütlerden bir tanesi de Dünya Ticaret Örgütü'dür (DTÖ). 1 Ocak 1995 tarihinde kurulmasına karşın, kısa sürede üye ülke sayısını hızla arttıran ve şuan 134 üye ülkesi bulunan DTÖ'nün, yer yer yaptığı bazı icraatlar çok tartışmalar yaratmasına sebep olmuştur. L.Wallach ve M. Sforza'nın yorumuyla DTÖ ile ilgili şu sözleri ifade etmektedir: “Örgütün icra mahkemelerinden çıkan bağlayıcı kararlar, dünya çapında tüketiciyi ve çevreyi korumaya yönelik güvencelerin altını oydu. Şirketler ise DTÖ'nün dava tehdidini işçileri, tüketicileri ve çevreyi korumak ve insan hakları ile dünyanın yoksul

⁵⁰ DANAHER, Kevina.g.e., s.27.

⁵¹ MARGULIES, Roni; Soldan Bir Davet: Savaşa ve Emperyalizme Karşı Birlikte Duralım, Yarın Dergisi, Sayı:34, 2005, s.14.

⁵² ULAGAY, Osman; Küreselleşme Hızlandıkça Karşıtları da Güçleniyor, Milliyet Gazetesi, 14 Ocak 2007.

ülkelerini desteklemek için geliştirilen sayısız kuralı kaldırmak, uygulanmasını engellemek veya dondurmak için kullandı.”⁵³

Şenol KARAKAŞ küreselleşme karşıtı aktivistlerin sahip çıktıkları belirgin özelliklerini şöyle sıralamaktadır:⁵⁴

1. Hiyerarşiden nefret ediyor ve hareketi sınırsız bir inisiyatifle örüyor.
2. Uzun süreli kampanyalar halinde örgütleniyor ve doğrudan eyleme hazırlanıyor.
3. Baskı aygıtlarıyla (polis, asker, atlı polis, gaz bombası, mahkemeler, gözaltılar, hapishane gibi) göğüs göğse gelmekten çekinmiyor.
4. “Doğal” bir enternasyonalist anlayışa sahip.
5. Bürokratik, tutucu, hantal aygıt, fikir ve sol geleneklerle arasında kesin bir mesafe var.
6. Bu kuşağın entelektüel ilgi alanları çok geniş ve mücadele konusu yapmak istedikleri sınırsız sorun tespit ediyorlar.
7. Hareketin aktivistleri aşağıdan ve birleşik mücadelenin örülmesi için çab alıyor.

Küreselleşme karşıtı hareketin amacının, hedefinin, hangi kitlenin haklarını gözettiğinin, niçin ortaya çıktığının iyi anlaşılabilmesi için sloganlarına bakmamız yeterli olacaktır: “‘Askere gitme, sinemaya git!’; ‘Savaşı bir dünya mümkün!’; ‘Savaş, savaş, bok var, bok var!’; ‘Çürük değil, eşcinseliz, askere de gitmeyeceğiz!’; ‘Milyonlar aç, milyonlar işgal altında!.. Yaşasın küresel intifada!..’; ‘IMF için değil,

⁵³ WALACH, L. & SFORZA, M.; DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü?, (Çev.: Deniz Aytaş), Metis Yayınları, İstanbul, 2002, s.19.

⁵⁴ KARAKAŞ, Şenol; Biz Bu Savaşı Durdurabiliriz!, Metis Yayınları, İstanbul, 2005, s.13-14.

halk için bütçe!'; 'Başka bir dünya mümkün!'; 'Kar değil insan!'; 'Kapitalizm öldürür, kapitalizmi öldürelim!'; 'Kahrolsun ABD emperyalizmi!..'”⁵⁵

Ulus devletler küreselleşme, globalleşme gibi düşüncelerle kontrol altına alınmaya, hükmedilmeye, yönetilip yön kazandırılmaya çalışılmaktadır. Bu sebeptendir ki, çatışmaların hız kazandırıldığı Ortadoğu’da küresel kaostan sonra sözde yeni dünya düzeni inşa edilmeye çalışılmaktadır. Fakat şimdiye kadar yaşananlara bakıldığında bunun bir düzenden ziyade menfaat temin edenler, yarar sağlamaya çalışanlar açısından olması gereken bir yeni dünya düzensizliği olduğu apaçık ortadadır.

ABD küreselleşmesi, demokrasi ve özgürlüklerin gelişerek yeni bir insan, yeni bir toplum biçimi, kısaca yeni bir varoluş için barış dolu bir dünya yaratmamıştır. İşte bu yüzden ki, “yeni dünya düzensizliğinden”⁵⁶ söz edilmektedir. Toplumlar yeniden inşa edilen farklı kılma süreçlerine sürekli ilgi göstermekte ve ilgi gösterdikçe bölünmeye başlamakta, kimlik savaşları içerisinde kimliklerini korumak adı altında her türlü ırkçı ve faşizan eğilimlerin savunucuları olmaktadır.⁵⁷ Bu eylemler, gerçekten istenilenin küreselleşme mi yerelleşme mi olduğu sorularını bir kez daha aklımıza getirmektedir.

Küreselleşmenin yapısı ve oluşumu gereği, dünyadaki bütün ülkelerin istiraki ile oluşturulacak yeni bir oluşum, yapılanmaya gerek duyulduğu aşıkardır.⁵⁸ Son gelişmeler bunu fazlasıyla doğrulamaktadır.

⁵⁵ YILDIZ, Fatih; “Küreselleşme ve Karşıtları”, Sosyoloji Yazıları I, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması, (Ed.: Mustafa Kemal Şan), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.111.

⁵⁶ EĞRİBEL, Ertan; “Yeni Dünya Düzeni ve Doğu Sorunu: Neyin Sonu, Neyin Başlangıcı?”, Sosyoloji ve Coğrafya, Türk Sosyolojisi Araştırmaları Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.869.

⁵⁷ EĞRİBEL, Ertan; a.g.e., s.869.

⁵⁸ DAVUTOĞLU, Ahmet; **Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları**, (Haz.: Faruk DENİZ), Küre Yayınları, 29. Baskı, İstanbul, 2011, s.214.

2. JEOKÜLTÜREL BİR STRATEJİ OLARAK KÜRESELLEŞME

2.1. Dünyanın Amerikanlaştırılması Projesi

Günümüz dünyasında sosyolojinin ve birçok bilim dalının moda kavramlarından biri olan küreselleşme ile ilgili olarak farklı bakış açılarıyla birçok tanım yapılmıştır. Batı kaynaklı bir kavram olan ''küreselleşme'', İngilizce'de, Globalization; Fransızca'da, mondialization; Almanca'da, globalisierung; Türkçe'deki karşılığı ise bütün dünya için geçerli olan anlamında kullanılmaktadır.

Küreselleşme, ülkelerin endüstrilerinden insanların günlük alışkanlıklarını ve kültürlerini açıklamaya kadar herkesi ilgilendiren bir kavram olarak teknolojik ve sosyal bir devrimdir. Öte yandan, insanı çok çeşitli alanlarda etkileyen bir sistem ve vazgeçilmesi mümkün olmayan bir öğe; pazarların serbestleşmesi, kamu kurumlarının özelleştirilmesi ve devletin küçültülmesi, artan uluslararası yatırımlar sayesinde dünya pazarının küçülmesi, kapitalizmin ve liberalizmin hemen hemen her ülkeye yayılması anlamını taşımaktadır. Soğuk Savaşın bitmesi sonucunda küreselleşme ile ABD özdeşleştirilerek; ABD'nin elde ettiği siyasî, ekonomik ve kültürel bir zafer olarak görülmektedir.⁵⁹

Küreselleşme, genel kabul görmüş bir tanımlama yapılamayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılması ile ortaya çıkan, başlangıçta tek kutuplu olarak kendisini gösterse de zamanla belirsizliklerin ortaya çıktığı, kutupların arttığı yeni dünya düzeni içinde anlamını bulmaya çalışan bir kavramdır.

Küreselleşmenin bugüne kadar belli bir tarzda ifade edilememesinin nedeni değişik çevrelerce farklı algılanmasından ve yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Burada belirleyici olan hususların belki de en önemlisi; yeni dünya düzeni anlayışı ile birlikte güç unsurlarının ulusal çıkarlarını gerçekleştirmek için daha baskın

⁵⁹ ERBAY, Yusuf ; "Kavram Olarak Globalleşme", **Yeni Türkiye Medya Hizmetleri**, Ocak- Şubat, 1998, s. 169.

görünmeleri ve küreselleşme kavramının güç unsurlarının menfaatlerine göre şekillenmesidir.⁶⁰

Küreselleşme, bilimsel-akademik, siyasal-bürokratik düzlemlerde çeşitli vesilelerle kendisine en çok atıf yapılan, en sık anılan kavramların başında gelmektedir. Küreselleşmeyi destekleyen de, eleştirip karşı çıkan da bir şekilde kendisini bu kavramla içli dışlı olmak zorunda hissetmektedir. Özgürlük, açıklık ve karşılıklı etkileşim temelinde yeni ve daha iyi bir dünyanın kurulmasında anahtar bir süreç olan küreselleşme, eşitsizlik, sömürü ve gelişmişlerle az gelişmişler arasındaki uçurumun daha da açıldığı bir dünyaya kapı aralayan dehşet verici bir süreci de beraberinde getirdiği ifade edilmektedir.⁶¹

Küreselleşme sözcüğü sadece Türkiye’de değil, başta ileri kapitalist ülkeler olmak üzere pek çok ülkenin gündemine 1980’lerde ve gitgide hızlanan, yayılan bir tempoda girdi ve yerleşti. Bugün artık bu terimle karşılaştığımız “somut bir olgu” söz konusudur. Aynı zamanda da insanlığın tarihsel yürüyüşünde yeni bir aşamaya geçmesine yol açan bir dinamik olmuştur.⁶² Kendi dinamiklerini büyük çoğunlukla oluşturan, hala fikir ve eylem bazında kendi öz eylemlerini sorgulayan küreselleşme, kapitalist sistemin var olduğundan beri yeryüzünde olan, fakat farklı boyutlar ve görüntülerle karşımıza çıkan bir olgudur.⁶³

Küreselleşme, ideolojik açıdan değerlendirildiğinde, kapitalist sistemin kendisini devam ettirebilmesi için daha çok üretmek ve daha çok mal satmak ihtiyacını karşılamak amacıyla dünya pazarında serbestleşme ve sınırların kaldırılması sürecidir.

Küreselleşme, kavram olarak sosyal aktivistler, entelektüeller, iş adamları ve politikacılar arasında bölünmelere sebep olmuştur. Ancak küreselleşme hayatımıza

⁶⁰ KIZILÇELİK, Sezgin; **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Anı Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2003, s. 3-4.

⁶¹ GINN, Daniel- MCCORMICK, John; “*The Boom Generation*”, Newsweek, 07 February 2000, s.21.

⁶² GÜVENÇ, Nazım; **Küreselleşme ve Türkiye**, İstanbul, 1980, s. 13.

⁶³ ÜRER Levent; “*Mustafa Kemal’in Dış Politika Anlayışı ve Cumhuriyetin İlk yıllarında Türk Dış Politikasının Genel Görünümü*”, **Değişen Dünya ve Türkiye’nin Dış Politikası**, (Der.: M. METİNSOY, M. EROĞLU), İstanbul, 2001, s. 41.

olağan bir çehreye bürünerek girmiştir. Pew Global Attitudes Project çalışma grubu tarafından 44 ülkeden 38.000 kişi üzerinde yapılan bir araştırmada küreselleşmenin yaşamın rutin bir gerçeği olarak kabul edildiği tespit edilmiştir.⁶⁴ Küreselleşme yaşadığımız dünya konjonktürünü iyi ya da kötü ama en tatminkâr biçimde tasvir eden etiket haline gelmiştir.⁶⁵ Benzer şekilde Hirst ve Thompson, küreselleşmenin her kesim tarafından araç olarak kullanılan “moda” bir kavram olduğunu ifade etmektedirler.

Küreselleşme, sosyal bilimlerde moda bir kavram, yönetim gruplarının reçetelerindeki ana buyruk ve her kanattan gazeteci ve politikacı için gündemi yakalama sözcüğü haline gelmiştir. Hirst ve Thompson, küreselleşme olgusu içerisinde küresel sürecin hayatımızın her alanında etkili olacağını; ulusal kültürün çözüleceğini, ulusal ekonomilerin önemini yitireceğini ve ulusal sınırların ortadan kalkacağı bir çağa doğru gittiğimizi savunmaktadırlar.⁶⁶ Hirst ve Thompson’a göre, “egemenlik” artık politik bir ibareden başka bir şey değildir. Çünkü kutupsuzlaşma bağlamında devletler önemini yitirmekte, modern devlet ise yeni bir olgudur.⁶⁷ Ancak bu cümleleri mevcudun birer ifadesi olarak değil, küreselleşmeye ait tasarımlar olarak görmek gerekir.

Rodrik, küreselleşmeyi geçmişten gelen bir süreç olarak kabul etmektedir. Geçmişten gelen bu süreç dünyayı tek devlet haline getirmiştir. Bu bağlamda, devlet küçülmüş, ekonomik faaliyetler serbestleşmiş ve toplumsal zorunluluklar azalmıştır. Rodrik, dünyanın küçülmesini “milli ekonomileri birbiriyle girift hale gelmesinin yurt içi karşılıkları” şeklinde tasvir etmektedir.⁶⁸ Ancak, küreselleşme esasında

⁶⁴ The Pew Global Attitudes Project; Views Of A Changing World, 2003, s. 71.

⁶⁵ FALK, Richard; **Yırtıcı Küreselleşme**, (Çev.: A. AKSU), 3. Baskı, İstanbul, 2004, s. 1.

⁶⁶ HIRST, Paul, THOMPSON, Grahame; **Küreselleşme Sorgulanıyor**, (Çev.: Ç. ERDEM, E. YÜCEL), 3. Baskı, Ankara, 2003, s. 26.

⁶⁷ HIRST, Paul, THOMPSON, Grahame; **Küreselleşme Sorgulanıyor**, (Çev.: Ç. ERDEM, E. YÜCEL), 3. Baskı, Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s. 203.

⁶⁸ RODRICK, Don; **Küreselleşme Sınırı Aştı mı?**, (Çev.: İ. AKYOL , F. ÜNSAL), Ankara, 2005, s. 115.

ördüğü yapı ile birlikte dünyayı krizlere, kaosa, belirsizliğe ve risklere sürüklemektedir.⁶⁹

Küreselleşmeyi ideolojik kutupların çözülmesi olarak tanımlayanlar maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması yorumunu yapmaktadırlar.⁷⁰

Küreselleşmeyi “kutupsuzluk” ve “modern kapitalizm” olarak yorumlayan Graider küreselleşmeyi içsel ve tasviri olarak şu şekilde ifade etmektedir: “Globalleşme, harikulade bir makineye benzer. İmha ettiklerinin karşılığını alır. Modern ziraatın makineleri gibi büyük ve hareketlidir. Fakat çok karmaşık ve güçlüdür. Koşarcasına sahalar ve sınırları önemsemez. Hareketlilik devam ettiğinden, makine, arkasında büyük tahribat izleri bırakırken, aynı zamanda büyük miktardaki refah ve zenginliği beraberinde getirmektedir. Zengini daha zengin, fakiri daha fakir yapmaktadır. Fakat direksiyonda kimse yoktur. Hızını ve yönünü kontrol eden bir iç dinamiği veya direksiyonu olmayan bir makine olabildiğince özgür ve de sınırsız (...) [bu durum temelde onun kendi içsel istekleriyle yönlendirilmiş gelişme hareketi tarafından sürdürülmektedir] Makine, dünyayı yeniden yapılandıran, kendi kendine işleyen, bir ekonomik sistem draması oluşturan, zorunlu global endüstriyel devrimin zorunlulukları tarafından yönetilen modern kapitalizmdir.”⁷¹

Söz konusu oluşum yeni bir ulus ötesi emperyalizm çağının başlaması olarak tanımlanabilir. Bu anlamda küreselleşme, “kapitalizmin niteliksel dönüşümü”⁷² olarak yorumlanabilir.

Sosyal ilişkilerin ülke dışı boyutlarının doğması ve hızla yayılması olarak tanımlanabilen küreselleşmeyi,⁷³ esasında daha önceden de var olan ilişkilerin

⁶⁹ KIZILÇELİK, Sezgin; **Zalimler ve Mazlumlar, Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2010, s. 28-31.

⁷⁰ ÖNDER, İzzettin; “*Küreselleşme Yeni Ekonomik Düzen ve Uluslararası İlişkiler*”, **Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politikası**, (Der.: M. METİNSOY, M. EROĞLU), İstanbul, 2001, s. 65.

⁷¹ GRAIDER, William; **Tek Dünya Küresel Kapitalizmin Monik Mantığı**, (Çev.: Yavuz ALOGAN), İstanbul, 2003, s. 17.

⁷² EROĞLU, Nadir; “*Finansal Küreselleşme:Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri*”, **Küreselleşme, İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, (Der.: A. SOYAK), İstanbul, 2002, s. 13.

kuvvetlenmesi ve yaygınlaşmasının ideolojik söylemi olarak değerlendirmek mümkündür. Giddens'in küreselleşme tanımı bu yargıyı doğrular niteliktedir.⁷⁴ “Küreselleşme, bir ülkede meydana gelen olayların, başka yerlerdeki olaylar üzerinde etkiye sahip olması ya da ulusal sınırlar dışında meydana gelen olaylardan etkilenme bağlamında sosyal ilişkilerin dünya ölçeğinde yoğunlaşmasıdır.” Bu açıdan bakıldığında küreselleşme, önceden de var olan bir dizi etkileşim ve ilişki biçiminin, hızla gelişen ulaşım ve iletişim teknolojileri ile yoğunlaşması olarak tanımlanabilir. Bu süreç içinde sadece birtakım geçirgenlikler artmış, herkesin birbirinden rahatlıkla ve hızla haberdar olabileceği bir yapısal dönüşüm yaşanmaya başlamıştır.

Amin, Wallerstein, Robertson, Hall gibi daha birçok düşünür küreselleşmeyi tarihî süreç içerisinde meydana gelen kapitalist dünya sistemi olarak tanımlamaktadırlar. Dünya sistemi görüşü, Robertson'un şu sözleriyle açıklanabilir: “yer kürede meydana gelip de sosyo-kültürel ya da siyasal ilgi alanına giren, kimlik tesisi de dâhil olmak üzere hemen her şey dünya sistemi dinamiklerine gönderme yapılarak açıklanabilir.”⁷⁵

Dünya sisteminin oluşumu ise, Wallerstein tarafından şu şekilde özetlenmektedir: “Başlangıçta dünyanın oldukça çok sayıda ayrı ve ayırt edici özellikleri olan gruplardan oluştuğu savunulmaktadır. Zamanla, etkinlik alanı yavaş yavaş yenileşmiş, gruplar azar azar birleşmiş, bilim ve teknolojinin de yardımıyla tek bir dünyaya, tek bir siyasal dünyaya, tek bir ekonomik dünyaya, tek bir kültürel dünyaya doğru yol alınmaya başlamıştır.”⁷⁶ Böylece tek dünya fikrinin temeline bilim ve teknolojinin etkileri yerleştirilerek yeni bir tanımlama yapılmaya çalışılmaktadır.

⁷³ SCHOLTE, James; “*Beyond the Byzzword: Toward a Critical Theory of Globalization*”, **Globalization: Theory and Practice**, (Ed.: E. KOFMAN, G. YOUNGS), New York, 1996, s. 46.

⁷⁴ GIDDENS, Anthony; *The Consequence of Modernity*, California, 1990, s. 64.

⁷⁵ ROBERTSON, Roland; “*Toplum Kuramı, Kültürel Görecelik ve Küresellik Sorunu*”, *Kültür Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, (Çev.: O. ŞEÇKİN, Ü. H. YOLSAL), (Der.: A. D. KING), Ankara, 1998, s. 101.

⁷⁶ WALLERSTEIN, Immanuel; “*Ulusal ve Evrensel: Dünya Kültürü Diye Bir Şey Olabilir mi?*”, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi*, s. 123-124.

Küreselleşmenin tarihî bir süreç içinde meydana geldiğini savunan Wallerstein, birçok bilim adamı gibi küreselleşmenin geçmişinin 500 yıl önceye dayandığını ifade etmektedir. Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen küresel sisteme halkların ve kurumların ürettiği fikirlerin, kavramların ve bilginin bu sistemle bir bütün oluşturduğunu ileri sürmektedir.⁷⁷ Küreselleşme kavramı ilk olarak 1960'lı yıllarda kullanılmaya başlanmış, 1980'li yıllardan itibaren ise yaygınlaşmaya başlamıştır. Küreselleşme, 1990'lara gelindiğinde bilimsel çevrelerce de kabul edilen bir anahtar sözcük haline gelmiştir. Bu anahtar sözcük hakkında ise oldukça fazla tanım yapılmış⁷⁸ ve bu tanımlar olumlu ve olumsuz yaklaşımları içinde barındırmıştır.

1945'ten beri iki kutuplu diye tabir edilen dünya, tek kutuplu dünya veya küreselleşmiş dünya diye tabir edilmeye başlandı. Bunun anlamı sınırsız ama herkesin olduğu dünya diye açıklandı. Friedman, bir sistem olarak kabul ettiği küreselleşmeyi “artık hepimiz tek bir nehir içinde akıyoruz”⁷⁹ şeklinde anlamlandırmaktadır. Güzel bir manzara olmakla birlikte küresel nehir içinde elbette birbirine çarpan kıyıya vuranlar olacaktır. Çünkü küreselleşme nehri Friedman'ın söylediği gibi herkesi taşıyacak bir nehir değildir.

Küreselleşme kavramı özellikle son on beş yıldır hayatımıza giren yeni bir kavrammış gibi sunulmaktadır. Küreselleşme, ister bir sistem, ister bir olgu ya da yeni bir yönetim biçimi olarak alınsın, yeni dünya düzeni, post-modernizm, yerelleşme ve neo-liberalizm gibi kavramlarla birebir yada genel olarak örtüşmektedir. Söz konusu kavramların hepsi kapitalizm ile bağlantılıdır ve ancak kapitalizm ile açıklanabilirler. Nitekim küreselleşmenin kapitalizmin günümüzdeki boyutunu ifade ettiğini belirten Kızılçelik, küreselleşmeyi kapitalizmin “diasporası” olarak nitelendirmektedir.⁸⁰

⁷⁷ WALLERSTEIN, Immanuel; Modern Küresel- Sistem, (Çev.: M. K. ATALAR), İstanbul, 2005, s. 7-8.

⁷⁸ GÜVENÇ, Nazım; A.g.e., s. 19-23.

⁷⁹ FRIEDMAN, Thomas; Küreselleşmenin Geleceği, (Çev.: E. ÖZSOYAR), 3. Baskı, İstanbul, 2003, s. 10.

⁸⁰ KIZILÇELİK, Sezgin; a.g.e., s. 19.

Küreselleşmenin teorik anlamda hedefi rekabetin artırılmasıdır. Bu da artan ticaret ve neo-liberal yapısal düzenlemelerle kendisini göstermektedir. Bu durum, ulaşılması hedeflenen dünyada, küresel temelde şirketlerin rekabet edeceği, en ucuz ve en kârlı ürünleri üretmenin amaç olacağı, hükümetlerin ise ekonomiye müdahale etme şanslarının azalacağı şeklinde yorumlanmaktadır.⁸¹ Stiglitz'e göre, küreselleşme, ticaretin serbestleşmesi yani serbest ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve ulusal ekonomilerin daha fazla bütünleşmesi içinde dünyadaki herkesi, özellikle fakirleri zenginleştirecek bir güçtür.⁸² Ekonomilerin yani ulus devletlerin daha da bütünleşmesi küreselleşmenin nihai bir hedefidir. Ancak, göz ardı edilmemesi gereken husus küresel rekabet içerisinde herkesin zengin olma şartına sahip olamayacağıdır. Kapitalizmin mantığında sürekli bir birikim vardır ve herkesin aynı şartlara sahip olması bu mantığa ters düşmektedir. Bu sistemde, dünyada sürekli bir istikrar olacağını düşünmek bir hayal olmaktan öteye geçemez. Örneğin küreselleşme bir sistemdir diyen kesimin yorumuyla bakarsak herkesin zenginleşmesi mümkün görünmemektedir. Çünkü bu sistem sömürgecilik üzerine inşa edilmiş modern dünyadır.

Küreselleşmeyi bir sistem olarak kabul eden Thomas Friedman'a göre, küreselleşmenin ardındaki yön verici düşünce serbest piyasa kapitalizmidir; serbest piyasa kapitalizminin hemen her ülkeye yayılmasıdır. Bilgisayarlaşma, minyatürleşme, dijitalleşme, uydu iletişimi, fiber optik ve internet küreselleşmenin tanımının yapılmasını kolaylaştırmıştır. Friedman, küreselleşmenin anahtarının "bütünleşme" ve "iş sözleşmesi" olduğunu belirtmektedir.⁸³ Stiglitz ile Friedman'ın açıklamaları bu noktada çelişki doğurmaktadır. Başka bir ifade ile Joseph E. Stiglitz biraz daha iyimser yaklaşmaktadır. Ancak emperyalizm ile beslenmiş kapitalist bir sistemin herkesin yararına olacağını düşünmek tarihi görmezden gelmekten başka bir şey değildir. Fakat Stiglitz'in iyimser yaklaşımı gelişmekte olan ülkeler için yeni fırsat niteliğinde kabul edilebilir.

⁸¹ FEFER, John; "Globalization and Militarization", Foreign Policy Infocus, V: 7, N: 1, February 2002, s. 2-6.

⁸² STIGLITZ, Joseph E.; Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı, (Çev.: A. TAŞCIOĞLU, D. VURAL), 3. Baskı İstanbul, 2004, s. 9.

⁸³ FRIEDMAN, Thomas; A.g.e., s. 31.

Küreselleşme sürecinin “on altıncı yüzyıldan beri egemen”⁸⁴ olduğunu savunan Robertson küreselleşmeye kültürel bakış açısıyla yaklaşmıştır. Küreselleşmeyi “Ulus toplumlar, dünya toplumlar sistemi, insanlık ve benlikten oluşan, “küresellik modeli” diye nitelendirdiği dört temel boyutuyla ele almaktadır. Robertson, “art zamanlı” olarak uygulanan “küresel saha” şemasından “küreselleşmenin farklı yaşam biçimlerinin karşılaştırmalı etkileşimlerinin rahatlıkla görülebileceğini ve küreselleşmenin son birkaç yüzyıldır aldığı şeklin rahatlıkla görülebileceğini”⁸⁵ ifade etmektedir.

Robertson, küreselleşmeyi anlamının en iyi yolu dünyanın sınırlarının ortadan, ama ulusların kesinlikle işlevsel tarzda birleşmediği sorunu üzerinde yoğunlaşmaktan geçtiğini belirtmektedir. Buradan hareketle, genel anlamda küreselleşmeyi “dünya düzeni” oluşumu kavramına giriş olarak tanımlamaktadır. Geleneksel anlamda ise disiplinler arası yaklaşım adı verilen şeye belirgin bir şekilde gereksinim duyulan bir fenomen olarak değerlendirmektedir.⁸⁶

Robertson, küreselleşme süreci incelenirken işlevselci, faydacı ve materyalist indirgeme biçimlerinden kaçınılarak insanoğlu kadar bireyle toplumlar sistemi, tutarlı bir analitik çerçeve aracılığıyla ele alınması gerektiğini ifade etmektedir. Çünkü küresel saha uygarlıkların, kültürlerin, ulus toplumların, ulus içi ve uluslararası hareketler ile uluslararası örgütlenmelerin, alt toplumlar ile etnik grupların, toplum içi grupların, bireylerin ve benzerlerinin giderek daha fazla baskı altına alındığı ama aynı zamanda farklı bir biçimde güçlendirildikleri bir noktaya doğru sıkıştırılmasıyla ortaya çıkan toplumsal-kültürel bir sistemdir.⁸⁷ Sonuç olarak Robertson için küreselleşme, dünyayı tek mekân haline getirip, bilinci yükseltmiştir. Bunun neticesinde de küreselleşme, toplumların ve insan topluluklarını daha da etkilemektedir.⁸⁸

⁸⁴ ROBERTSON, Roland; Küreselleşme, Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, (Çev.: Ü. H. YOLSAL), Ankara, 1999, s. 282.

⁸⁵ ROBERTSON, Roland; A.g.e., s. 50-53.

⁸⁶ ROBERTSON, Roland; A.g.e., s. 89.

⁸⁷ ROBERTSON, Roland; A.g.e., s. 103.

⁸⁸ ROBERTSON, Roland; A.g.e., s. 163-174.

Malcolm Waters küreselleşmeyi “Toplumsal ve kültürel düzenlemeler üzerindeki coğrafya ile ilgili sınırların ortadan kalkma süreci ve insanların da bu sürecin farkında olmaları.”⁸⁹ şeklinde tanımlamaktadır.

Küreselleşmenin yeni olmadığını savunan toplum bilimcilerden biri de, Hall’dır. Hall, küreselleşmeyi “İngilizlik” bağlamında ele almakta ve İngiliz kültürüne tarihsel perspektiften bakıldığında küreselleşmenin yeni olmadığını görüleceğini belirtmektedir. Küreselleşmenin başlangıcını İngiliz toplumunun yada Birleşik Krallığın oluşumuyla bağdaştıran Hall, küreselleşmenin yeni olduğunu savunanları da eleştirmektedir. Hall, insanlığın bellek yitimi sürecine yaklaştığını, dolayısıyla sırf bir fikir hakkında düşünüyoruz diye, o fikrin yeni ortaya çıktığını sanmakta olduğumuzu ifade etmektedir.⁹⁰ Hall, küreselleşmenin çelişkili bir alan olduğunu ifade etmektedir. Hall, küreselleşmeyi geçmişten gelen bir süreç olarak değerlendirmekte; ancak genel olarak küreselleşmeyi post-modern-kültür zemininde incelerken bu zeminin son derece çelişkili bir alan olduğunu belirtmektedir. Hall, küreselleşmenin her şeyin sonunu getireceğine dair görüşlere katılmamaktadır. Çünkü bu eski diyalog sona ermiş olmadığından dolayı küreselleşme, her şeyin sonunu getirmeyecektir.⁹¹ Hall küreselleşmenin egemen güçlere hizmet ettiğini, dolayısıyla küreselleşmeye tepki olarak yerelliğin ortaya çıkmasının da normal bir süreç olduğunu belirtir.⁹² Böylece küreselleşme, küreselleştirme çerçevesinde ele alınmaktadır.

Hall, küreselleşmenin her zaman eklemleşmiş tekellerden oluştuğunu ve ona egemen tekelin kendi kendisinin temsil edilmesi, konumlandırılması, doğallaştırılması ve azınlıklarla ilişkilendirilmesinin bir yoludur şeklinde izah etmektedir. Hall’ın burada en tehlikeli gördüğü husus, küreselleşmenin herkesin

⁸⁹ AYDIN, Mehmet S., ERDOĞAN, Mustafa, SARIBAY, Ali Yaşar, BOLAY, Süleyman Hayri, ALTAN, Mehmet; **Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme**, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s.57.

⁹⁰ HALL, Stuart; “*Yerel ve Küresel: Küreselleşme ve Etniklik*”, s. 39-40.

⁹¹ HALL, Stuart; Aynı makele, s. 58-61.

⁹² HALL, Stuart; “*Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etniklikler*”, s. 94.

ortak faydası olan insan ile özdeşleştirilmesidir.⁹³ Küreselleşme doğal bir süreçmiş gibi ele alınarak karşı konulamaz kılınmaya çalışılmaktadır.

Gerek İngiltere dış politikasına olan etkileri, gerekse sosyolojik teorileri ile tanınan Anthony Giddens ise, “küreselleşmeye değinmeyen hiçbir siyasal konuşmanın tam olmadığı”ni⁹⁴ ifade ederek, küreselleşmenin vazgeçilmesi mümkün olmayan bir unsur olduğunu belirtmiştir.⁹⁵ Giddens, küreselleşmeyi “şüpheciler” ve “radikaller” olmak üzere iki grupta toplamakta, radikallerden yana tavır aldığını ifade etmekte; şüphecilerin ve radikallerin küreselleşmenin sonuçlarını doğru anlamadıklarını belirtmektedir. Giddens, şüphecilerin daha çok “siyasal solda” toplandığını, radikallerin ise; çok hayalci davranıp küreselleşme gerçeğini tüm çıplaklığıyla ortaya serdiğini düşünmektedir. Giddens, bunun nedeni iki grubun da “fenomene” sadece ekonomik açıdan bakmalarından kaynaklandığını belirtmektedir. Oysa Giddens için küreselleşme, “ekonomik olduğu kadar siyasal, teknolojik ve kültürel boyutlu bir olgu”dur.⁹⁶ Giddens’a göre bizi “hemen hemen her yönüyle etkileyen bir dönüşümler çağında yaşıyoruz.”⁹⁷ Dolayısıyla tam olarak kimsenin etkisini anlamadığı ancak, hepimiz üzerinde etkisini hissettiren bir küresel düzene sürüklendiğimizi belirtmektedir.⁹⁸ Giddens, değişim süreci içerisinde yeni bir dünya sisteminin oluşturulmasından ziyade mekan ve zamanın dönüştürülmesini ifade etmekte ve onu uzaktan etki olarak tanımlamaktadır. Küreselleşmeyi modernlikle özdeşleştirerek küresel bilgi devrimi ve diğer değişimler aracılığıyla dünyanın daha çok evrenselleştirdiğini iddia eden ve küreselleşmeyi modernliğin radikalleşmesi sonucu olarak gören Giddens küreselleşmenin “ulus devlet sistemi, kapitalist dünya ekonomisi, uluslararası iş bölümü ve askeri dünya düzeni” olmak üzere dört boyutu olduğunu ileri sürmektedir. Giddens, Robertson tarafından eleştirilmekte ve Giddens’ın modernlik doğal olarak küreselleştirmektedir⁹⁹ savının kültürel anlamda

⁹³ HALL, Stuart; Aynı makale, s. 94.

⁹⁴ GIDDENS, Anthony; Elimizden Kaçıp Giden Dünya, Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor, (Çev.: O. AKINBAY), İstanbul, 2000, s. 21.

⁹⁵ GIDDENS, Anthony; Sosyoloji, (Çev.: H. ÖZEL, C. GÜZEL), Ankara, 2000, s. 550-560.

⁹⁶ GIDDENS, Anthony; Elimizden Kaçıp Giden Dünya, s. 20-24.

⁹⁷ GIDDENS, Anthony; Sağ ve Solun Ötesinde Radikal Politikaların Geleceği, (M. SÖZEN, S. YÜCESOY), İstanbul, 2002, s. 12.

⁹⁸ GIDDENS, Anthony; Aynı eser, s. 19.

⁹⁹ GIDDENS, Antohny; The Consequence of Modernity, California,1990, s. 177.

batılı olmayanın ne anlama geldiğini sorgulamadığını ve bu noktada boşluk bıraktığını belirtmektedir.¹⁰⁰

Demirci, küreselleşmeyi teknoloji ve haberleşmedeki baş döndürücü gelişmeler sonucu dünyanın küçülmesi, ekonomik ve siyasal sınırların giderek ortadan kalkması ve neticede maddi ve manevi değerlerin ulusal sınırları aşarak dünya çapında yayılması ile, uluslararası ekonomik, siyasî, sosyal ve kültürel temas ve etkilerin giderek artması olarak tanımlamaktadır.¹⁰¹ Bunu dünyanın küçülmesi, daha doğrusu egemenlerin etkisinin büyümesi şeklinde okumak mümkündür.

Kongar küreselleşmenin kaynağı üzerinde durmaktadır. Kongar'a göre, küreselleşme, dünyanın yaşadığı Tarım ve Endüstri Devrimlerinden sonra ortaya çıkan üçüncü büyük devrimin, İletişim-Bilişim Devriminin görüntülerinden biridir. O'na göre küreselleşmenin iki temel kaynağı vardır. Birincisi, İletişim-Bilişim Devrimi, ikincisi ise, Sovyetler Birliğinin çökmesi ile beraber Soğuk Savaşın sona ermesidir.¹⁰² Bir başka eğilime göre, küreselleşme, teknolojik ve sosyal bir devrimdir. Çünkü küreselleşme, sadece ekonomik alanda değil sosyal alanda da kendini gösteren yeni bir sistemdir. Bu sistem sayesinde üretim ve teknoloji ulusal sınırları aşarak bütünleşecek, iç pazarlar birbirlerine entegre olarak tek pazar haline gelecektir.¹⁰³ George Soros, finans açısından yorumladığı küreselleşmeyi, sermayenin serbest dolaşması ve ulusal ekonomilerin küresel finans piyasaları ve çokuluslu şirketler tarafından yönetilmesi olarak tanımlamaktadır.¹⁰⁴ Esasında bu cümleler küreselleşmeyi değil ama küreselleşmenin ideolojisini bariz bir şekilde ifade etmektedir.

Bütün bunların dışında asıl önemli olan nokta söz konusu tezin, doğrudan doğruya ABD çıkarları ekseninde ele alınmış olmasıdır. Temel endişe, tespitten ziyade bir proje inşasıdır. Projede liderlik ABD'ye verilirken, dünya, ekonomi temelli olmayan bir çatışmaya sürüklenmeye çalışılmaktadır. Söz konusu çatışmanın

¹⁰⁰ ROBERTSON, Roland; A.g.e., s. 231.

¹⁰¹ DEMİRCİ, Rasih; Globalleşme ve Bütünleşme Hareketleri, İstanbul, 1997, s. 3-6.

¹⁰² KONGAR, Emre; **Küresel Terör ve Türkiye, Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül**, Remzi Kitabevi Yayınları, 12. Basım, İstanbul, 2011, s. 29.

¹⁰³ ERBAY, Yusuf; A.g.m., s. 170.

¹⁰⁴ SOROS, George; **Küreselleşme Üzerine**, (Çev.: M. KEÇİK), İstanbul, 2003, s. IV.

ilk perdesi baba Bush tarafından Irak'ta açılmış, bunu Afganistan ve tekrar oğul Bush'la Irak izlerken, İran ve Suriye de olası bir çatışma için yeterince ısıtılma çalışmalarına devam edilmekte ve zemin kollanmaktadır. Şimdilerde Ortadoğu'daki sıcak gelişmelerle yaşananlar ise başta Mısır, Tunus, Libya, Yemen, Ürdün, Fas, Suriye, İran ve Bahreyn gibi ülkeler sözüm ona demokrasi, özgürlük ve refah getirilme anlayışıyla başlatılıp devam etmekte, bütün bunların dışında, Huntington'da ifadesini bulan tek bölgesel lider namzedi olan Türkiye'nin etrafı da kuşatılmak istenmektedir. "Sıra bize de gelecek mi?" korkusu yavaştan bizi de sarmaya başlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel ölçekli statik dengenin dağılması ile birlikte, çift kutuplu jeopolitik bölünmenin yerini kıta ölçekli ve kıtalar arası bloklaşmalar almıştır. Bu çerçevede, jeopolitik, jeokültürel ve jeoekonomik havzalar, büyük güçlerin stratejileri çerçevesinde, özellikle Amerika tarafından, sömürü isteği çerçevesinde yapılandırılmaya çalışılmaktadır.

Küreselleşmeyi, küresel sistem olarak ifade eden Dunn, merkez devletlerin düşüş ve yükselişlerini, "merkezleşmiş devletlerarası sistemler arasındaki bir antik salınımın modern versiyonu" olarak görmektedir.¹⁰⁵ Dunn, hegemonların küresel sistem içerisinde ekonomik ve siyasal askeri üstünlüğü ele geçirecek şekilde büyüyeceklerini, ancak çok kutuplu hegemonik rekabetin devam edeceğini vurgulamaktadır. Dunn, Amin gibi küreselleşmeye merkez ve çevre bağlamında yaklaşmaktadır. Benzer şekilde Pentagon'un Yeni Haritası eserinin yazarı olan Barnett de, küreselleşmeyi merkez çevre ilişkisi içerisinde incelemekte ve merkez-çevre yaklaşımını Amerika'nın küreselleşmesi olarak nitelendirmektedir. Barnett merkeze tek hegoman olan ABD'yi yerleştirmekte ve dünya üzerinde "entegre olamamış" boşluklar meydana geldiğini ABD'nin boşluk olarak ifade edilen bölgelere ekonomik sosyal ve kültürel olarak müdahale etmesi gerektiğini ileri

¹⁰⁵ DUNN, Cristopher C.; "*Küresel sosyalizmin Önündeki Engel(ler) ve Küresel Sosyalizme Doğru*", **Modern Küresel Sistem**, s.55-56.

sürmektedir.¹⁰⁶ Bu ifadeler ABD'nin gerek Afganistan gerekse Irak'taki varlığını açıklığa kavuşturmaktadır.

Gerçekten de Barnett'in küreselleşme tanımı, ABD'nin emperyalist düşüncesinin bir ürünüdür. Clinton yönetiminin 1999 yılında açıkladığı “Yeni Bir Yüzyıl İçin Ulusal Güvenlik Stratejisi”,¹⁰⁷ neredeyse tüm stratejiyi “küreselleşme” üzerine dayandıran bir yaklaşımla kaleme alınmıştır. Küreselleşmeye niçin bu denli değer verildiği, kavramın ABD yönetimi tarafından yapılan tanımından anlaşılmaktadır. ABD'ye göre, “küreselleşme, ekonomik, teknolojik, kültürel ve siyasal bütünleşmeyi hızlandıran, tüm kıtalardan insanları birbirlerine yakınlaştıran, fikirlerini, mallarını ve bilgilerini paylaşmalarına imkân sağlayan bir süreçtir.”¹⁰⁸ Bu genel tanımı takip eden cümlelerde, ABD'nin küreselleşmeden ne anladığı ortaya konulmaktadır:¹⁰⁹ “Dünyanın her tarafından artan sayıda insan, demokratik yönetim, serbest pazar ekonomisi, insan haklarına ve hukuk düzenine saygı, ülkeler arasında barışı, refahı ve iş birliğini sağlamak için yeni fırsatlar yaratma gibi ABD'nin temel değerlerini kucaklamaktadır. Birçok eski düşmanımız, bugün, ortak hedefler için bizimle iş birliği hâindedir. Küresel ekonominin dinamizmi, ticareti, kültürü, iletişimi ve küresel ilişkileri dönüştürerek Amerikalılar için yeni iş imkânları ve fırsatlar yaratmaktadır.” Esasında bu ve ileride temas edeceğimiz diğer ifadelerden, küreselleşme değil ama küreselleştirme sürecinde, ABD'nin Türkiye'nin güneyinde ve doğusundaki varlığının gerekçesi, meşruiyet dayanakları ve asli gayeleri olan yeni sömürgecilik çabalarında neleri göze alacağı ve gözden çıkaracağı anlaşılmaktadır.

Küreselleşme, başını ABD'nin çektiği dünyayı yeni bir tarzda sömürgeleştirmenin ideolojisi, söz konusu proje de bu geniş ölçekli egemenlik mücadelesinin bir parçasıdır. Zira Amin'in de belirttiği gibi, küreselleşme kapitalizmin küreselleşmiş evresi olan küresel bir emperyalizmdir.¹¹⁰ Küreselleşme kutupsuzluğun aksine kutuplaşmadır diyen Amin, kapitalist düşünce çerçevesinde

¹⁰⁶ BARNETT, P. M. Thomas; **Pentagonun Yeni Haritası 21. Yüzyılda Savaş ve Barış**, (Çev.: C. KÜÇÜK), İstanbul, 2005, s. 13.

¹⁰⁷ **A National Security Strategy for A New Century**; Washington , 1999.

¹⁰⁸ **A National Security Strategy for A New Century**; Washington , 1999, s. 1.

¹⁰⁹ **A National Security Strategy for A New Century**; Washington , 1999, s. 1.

¹¹⁰ AMIN, Samir; “*Küreselleşme mi? Yoksa Küresel-Ölçekli Apartheid mi?*”, **Modern Küresel Sistem**, (Çev.: K. ATALAR), (Ed.: I. WALLERSTEIN), İstanbul, 2005, s. 4-6.

dünyayı “merkez” ve “çevre” olmak üzere iki gruba ayırmaktadır. Amin merkeze ABD, Japonya ve AB’yi yerleştirmiş ve küreselleşmiş kapitalizm merkez (üçlü kutup) arasında iç içe girmiştir.¹¹¹ Merkez ile çevre arasındaki münasebetler “daima eşitsizliği beslemiş” ve kapitalizmin özünde var olan eşitsizlik beraberinde ırkçılığı kaçınılmaz hale getirmiştir. Amin, merkezi tekelcilikle suçlamaktadır. Amin’e göre, merkezin tekelciliği, dünya üzerinde kutuplaşmayı, büyüyen eşitsizliği ve sonuç olarak da küresel bir “aparteid” (ayrımcılık) meydana getirmiştir.¹¹² Merkezin başını ABD çekmektedir ve küresel kapitalizm ABD’nin elindedir. Merkez’in çevre üzerinde beş tekeli vardır. Amin’e göre bu beş tekel merkezin “yasası”dır. Bunlar: Teknoloji alanında tekel, Küresel akışları denetleyen tekel, Doğal kaynaklara erişme alanında tekel, İletişim ve medya alanında tekel ve Kitle imha silahları alanında tekeldir.¹¹³

Merkez beş tekeli uygulamada başarılı olmak için çevre ülkelerin sanayisini “anlamsızlaştırmakta”, iş gücünün değerini düşürmekte ve yapacağı sözleşmeler için çevreyi güçsüzleştirmektedir.¹¹⁴ Bir taraftan anlamsızlaştırma gayreti verilirken, diğer taraftan yeni anlamlar üretilmektedir. Anlamlandırma ve anlamsızlaştırma hususunda en somut örnek belki de bugün Ortadoğu’da sahneye konulanlardır.

2.2. Küreselleşme Bağlamında “Dünya Vatandaşlığı” Projesi

Sosyolojik anlamda küreselleşme, mahalli kültürlerin ve geleneksel sosyal bağların çözüldüğü, ulus devletlerin belirleyiciliğinin azaldığı, gruplar ve kişiler arasındaki her türlü ilişkinin kolaylaşıp yaygınlaştığı, üretimin ve bölüşümün yeni bir dönüşüm içine girdiği, gerek toplumlar arasında gerekse aynı toplum içindeki sürtüşmelerin yayılma tehlikesinin her zamankinden daha çok olduğu, sınırların ve geleneksel aktörlerin öneminin azaldığı, farklı bir bireyselleşmenin geçerli olduğu,

¹¹¹ AMIN, Samir; **Küreselleşme Çağında Kapitalizm**, (Çev.: V. ERANUS), İstanbul, 1999, s. 13-14.

¹¹² AMIN, Samir; A.g.m., s. 15.

¹¹³ AMIN, Samir; A.g.m., s. 30-34.

¹¹⁴ AMIN, Samir; A.g.m., s. 34.

geleneksel sosyal kurumların fonksiyonlarını yitirdiği, dayanışmanın azaldığı ve değerler sisteminin henüz ortaya konulmadığı bir süreç olarak okunabilir.

Küreselleşmenin çerçevesini Mittleman şu sözleriyle çizmektedir: “Küreselleşme millî, ekonomik, siyasî, kültürel yapının bir dizi ulus ötesi gelişme ile koalisyonudur ve ideoloji olarak da her ülkenin bir diğerini etkilemesidir.”¹¹⁵

Küreselleşme, hem bir gerçeklik tespiti, hem bir hegomonik güç iddiası, hem mevcut sistemin işleyişinden esas payı alanların değer ve ölçülerini “evrenselleştirmek” anlamında “spekülatif” bir iddia hem de bir baskı aracıdır.¹¹⁶ Bu durum, değer ve ölçülerin evrenselleşmesinin sadece spekülatif bir süreç değil, aynı zamanda dayatılan bir süreç olduğunu göstermektedir.

Küreselleşme, popüler söylemde internet, hızlı iletişim, uzaya seyahat vs. gibi, iletişim ve ulaşım imkânları; nano teknoloji, klonlama, insan ömrünün uzaması vs. gibi bilimsel ve teknolojik gelişmeler; rahat bir hayat yaşama, tatil, eğlence gibi, eğlence ve tüketim mesajlarıyla, büyüleyici bir şekilde takdim edilmektedir.

Küreselleşme, ülkeler arasındaki ekonomik, siyasî, sosyal ilişkilerin yaygınlaşması ve gelişmesi, ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi, farklı toplumsal kültürlerin, inanç ve beklentilerin daha iyi tanınması, ülkeler arasındaki ilişkilerin yoğunlaşması gibi farklı görünen ancak birbirleriyle bağlantılı olguları içerdiği belirtilmektedir. Küreselleşme, maddi ve manevi değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin ulusal unsurları aşarak, dünya çapında yayılması anlamında değerlendirilmektedir. Bu değerler ekonomik nitelikli olabildiği gibi siyasî, sosyal ve kültürel özellikte de olabilmektedir.¹¹⁷

¹¹⁵ MITTLEMAN, James H.; “The Dynamics of Globalization”, **Globalization: Critical Reflections**, (Ed.: J. E. MITTLEMAN), London,1997, s. 3.

¹¹⁶ KOÇDEMİR, Kadir; **Küreselleşme**, İstanbul, 2002, s. 277.

¹¹⁷ GÜZELCİK, Ebru; **Globalleşme Ve İşletmelerde Değişen Kurum İmajı**, İstanbul, 1999, s. 17.

Giddens, modernitenin küresel süreçte mevcut bulunan özelliklerinin yayılabilmesinin, modernitenin sahip olduğu şu üç sürecin etkin rol oynamasıyla gerçekleşebileceğini göstermektedir:¹¹⁸

1. Zaman ve mekanın bir birinden ayrılması.
2. Sosyal sistemlerin bağlamından kopartılması.
3. Sosyal ilişkilerin düşünümsel düzenlenmesi.

Bu süreçlerin her bir tanesi, farklı şekillerde, mevcut toplumsal ilişkilerin fiziksel ve zamansal sınırlamaların ilerisine geçebilir.

Küreselleşen bir dünyayı muhakeme ederken, ünlü düşünür John TOMLİNSON'un şu sözünü de akıldan çıkarmamamız gerekir: "Malların karşılıklı değişimi yerelleştirir, siyasetlerinki uluslararasılaştırır ve sembollerin ki küreselleştirir."¹¹⁹

Küreselleşmeye teorik bir çerçeve ve gelecek çizmek isteyen bazı çevreler, bu olayı insanoğlunun ulaşmış olduğu ve hatta tarihin kaderini belirleyen gelişmeler olarak görmektedir. Fukuyama'nın Tarihin Sonu tezi, Naisbitt ve Aburdune'nin Megatrend'i, Drucker'in ele aldığı globalleşmenin ekonomik boyutu, Toffler'in powershift yaklaşımı, bu teorik arayışların bazılarıdır.¹²⁰

Küreselleşme denilince, dünyanın geleceği açısından olası birçok varsayımlar olduğu gerçeği kafalarda bulunmaktadır ve cihanın geleceğinin öngörülebileceği aklımıza gelmemesi gerekmektedir.

Küreselleşmenin anahtar kavramları, ulus-devletin ötesine geçen ulusötesi şirketler, kültür, ekonomik, ticari ve medya kuruluşları ile yeni ortaya çıkan politik kuruluşlardır.

¹¹⁸ BILTON, Tony, BONNETT, Kevin, JONES, Pip, LAWSON, Tony, SKINNER, David, STANWORTH, Michelle, WEBSTER, Andrew; a.g.e., s.46-47.

¹¹⁹ TOMLİNSON, John; **Küreselleşme ve Kültür**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004, s.39.

¹²⁰ DAVUTOĞLU, Ahmet; **Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları**, (Haz.: Faruk DENİZ), Küre Yayınları, 29. Baskı, İstanbul, 2011, s.209.

Giddens'in moderniteye ilişkin üç anahtar boyutu açıklaması ve dünya sisteminin dört aşamalı nitelendirmesi, küreselleşme sürecinin arkasındaki hareketi açıklamaya imkân vermektedir.

Küreselleşme dediğimiz, sosyal ve ekonomik ilişkilerin bütünleştirilmesine ve bunların bir birine yaklaştırılıp kaynaştırılmasına olanak sağlamakta, ancak yerleşme seviyesindeki çeşitliliğin kısırlılığı ile az bulunuşu ve eşitsiz mücadeleler devam etmektedir.

Küreselleşme, modernite ile iç içedir. Küreselleşme modernitenin dinamikleri içerisinde yavaş yavaş köklenerek kendini bulmuştur, aynı zamanda sosyoloji alanına yeni yükler yüklemiştir.

Giddens'in küreselleşmekte olan modernite süreçlerine ilişkin dört yaygın bileşenin cihan sistemini oluşturmakta ve ona temel kurumsal biçimini verdiğini iddia etmektedir. Giddens için küresel sistem:¹²¹

1. Ulus-devletlerden oluşturmaktadır.
2. Kapitalist bir dünya ekonomisi içinde işlemektedir.
3. Uluslar arası bir iş bölümü yaratmaktadır.
4. Askeri bir dünya düzeni tarafından egemenlik altına alınmıştır.

Giddens küreselleşmenin genel geçer çizgiler içinde küreselleşmenin dinamikleri ve boyutları için net bir resim çizmiş olsa da, küreselleşmenin nasıl ortaya çıktığı ile ilgili daha tarihsel açıklamala yapanlardan biri de Robertson (1992)'dur.

Günümüzde her yerde kullanılan küreselleşme konuşmalarının büyük bir çoğunluğu, aslında bakarsanız Clare Boothe Luce'nin tabiriyle, küresel saçmalıklardan başka bir şey değildir.¹²²

¹²¹ BILTON, Tony, BONNETT, Kevin, JONES, Pip, LAWSON, Tony, SKINNER, David, STANWORTH, Michelle, WEBSTER, Andrew; a.g.e., s.48.

¹²² BARNET, Richard J., CAVANAGH, John; **Küresel Düşler, İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni**, Sabah Kitapları, 1994.

Küreselleşme sürecinde ilginç olan nokta şudur ki, bir yandan dünya üzerindeki toplumların bir birine benzeşmesi hedeflenirken, öte yanda ise toplumların ve toplulukların kimliklerinin, kendi farklılıklarının ifade edilme imkanının yaratılmasıdır.¹²³ Buradan da anlaşılacağı üzere, küreselleşmenin sadece küresel entegrasyon olarak bir homojenleştirme süreci olmamakla beraber, aynı zamanda, yerellik olgusuyla birlikte gelişme gösterdiği gerçeğidir.

Aslına bakıldığında her iki şekliyle de yerelleşme, küreselleşme ile birlikte değerlendirilen bir süreci ifade etmektedir. Bu genel geçer duruma rağmen, küreselleşme sürecinin yarattığı dinamikler, dar çerçeveli de olsa bir küresel-yerel çatışma ve geriliminin belirmesine zemin hazırlamaktadır.

Modernite (Modernlik), Aydınlanma çağı ile gelen zihni dönüşümün ortaya çıkardığı ideoloji ve hayat tarzıdır.¹²⁴

Modernleşme, sanayileşmiş Batı toplumlarının, kendi ülkelerinde sosyal, siyasi ve ekonomik, kültürel vb alanlarda zamanla geliştirdikleri yapı, kurum, değer ve sistemlere sahip olmak maksadı ile diğer toplumların bu gelişimleri esas alıp, kendi ülkelerinde buna yönelik bazı idari, siyasi sosyo-kültürel değişikliklere gitmesidir.¹²⁵

Küreselleşme aslında yeni bir kavram olmamakla beraber, kapitalizmle de özdeşleştirilebiliriz. Kapitalizm, sürekli bir genişleme, büyüme ve yayılma dinamiğine sahip olduğundan, küreselleşmenin geçmişiyle aynı kabul edilebilir.¹²⁶

¹²³ KARAKAŞ, Mehmet; "Küreselleşme, Postmodernizm ve Kent", Sosyoloji ve Coğrafya, Türk Sosyolojisi Araştırmaları Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.948.

¹²⁴ SEYYAR, Ali; **Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.670.

¹²⁵ SEYYAR, Ali; a.g.e., s.669.

¹²⁶ BAŞKAYA, Fikret; **Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme**, Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı Özgür Üniversite Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2010, s.83.

2.3. Jeokültürel Yönelişlerin Alanı Olarak Türkiye ve Türk Dünyası

Uzun yıllar Türkiye’de Amerika Büyükelçiliği yapmış olan Morton Abromowitz “Türkiye’nin ABD açısından misyonu şimdi daha genişlemiştir, Balkanlardan Çin’e kadar olan kuşakta Türkiye’nin etkisini kullanmalıyız”¹²⁷ sözleriyle Amerika’nın bakış açısını yansıtmıştır. Türkiye’nin bulunduğu konumunu anlatmak için sarf edilen bu sözler, aynı zamanda Batılı Güç odaklarının doğusu için ABD’nin kapılar arkasında tasarladıkları planlarını da gün yüzüne çıkarmaktadır.

Batılı olmakla batıcılık arasındaki nüans önemlidir. Osmanlı İmparatorluğunda başlayıp Cumhuriyet Türkiye’sinde yeni boyutlar kazanan, Batı Avrupa’nın toplumsal ve fikirsal bileşimini erişilmesi gereken bir hedef olarak gören yaklaşıma “Batıcılık” denir.¹²⁸

Kavramlar hayatımızda çok önemlidir. Konfüçyüs’ün de dediği gibi: “Devlet başkanı olsam ilk işim kelime ve kavramları değiştirmek olacaktı. Çünkü toplum; isim, kelime ve kavramları yanlış tabir etmek ve kullanmakla bozulur.”¹²⁹

Sürekli kaynar kazan gibi kaynayan, silahların hiç susmadığı Ortadoğu’yu bile incelediğimizde jeokültürel etkileri apaçık olarak görmekteyiz. Ortadoğu için Ahmet DAVUTOĞLU şunu söylemektedir: “Ortadoğu’yu diğer bölgelerden farklılaştıran en temel özelliklerden birisi de sahip olduğu tarih derinliğinin getirdiği jeokültürel özelliklerdir.”¹³⁰

İnsanlığa etki eden, temeli uzun yıllar öncesine kadar uzanan, sağlam kültürel, dini ve düşünsel yönelişler sonucu hakim kılınan faaliyetlerin Ortadoğu’da gerçekleşmiş olması buraların stratejik analizlerinde dikkat edilmesi gereken hususlardandır. Özellikle de tarihi ile jeokültürel yapısı iyi irdelendiğinde oraya duyulan ilgi, alaka ve paylaşılamayan pastaların neler olduğu konusunda bize daha fazla bilgi vermeye yetecektir.

¹²⁷ FULLER, Graham Vd.; *Turkey’s New Geopolitics: From The Balkans to Western China*, Colorado, 1993, s. vii.

¹²⁸ MARDİN, Şerif; *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992, s.9.

¹²⁹ ÖZŞAHİN, Lütfü; *Küreselleşme Girdabında Siyasal Derinlik (Siyasi, Dini, Kültürel ve Tarihsel Düzlemde)*, İlke Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2009, s.253.

¹³⁰ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.327.

Yıllarca çeşitli medeniyet ve kültürlerle beşiklik etmiş bölgelerde operatif ve stratejik seviyede sağlıklı bir değerlendirme yapmak istiyorsak, tarihi kendimize iyi bir rehber ediniyor olmamız gerekmektedir.

Bugünkü seslerin hiç susmadığı Ortadoğu, antik dönemde Mısır, Mezopotamya, Anadolu ve İran merkezli otoritelere ev sahipliği etmiş, siyasi bütünlüğüne başta Büyük İskender, daha sonradan ise Roma imparatorluklarının eklektik imparatorluk çatısı altında ulaşmıştır.¹³¹

Yapısında kültürel, dini ve etnik çeşitlilik bulunduran jeokültürel yapının, dünyada hızla yayılan sömürgecilik faaliyetleri karşısında ve Büyük Osmanlı İmparatorluğu'nun içindeki temel yapıtaşını oluşturan bağlılığın dağılmasıyla birlikte jeokültürel parçalanma kendini göstermeye başlamıştır.

19. yüzyılda bütün büyük Avrupalı aktörlerin önderliğinde sömürgecilik faaliyetleri için girişimlere başlamışlardır. Fazla zaman geçmemiştir ki, artık dıştan gelen tüm etkilere açık, başkalarının güdümlerinde hareket eden bir kültür havuzu olmaya başlamıştır.

Batılı devletlerin ağızlarından hiç düşürmedikleri yeni dünya düzeninden ileride demokrasi, insan hakları, özgürlük ve bağımsızlık gibi kavramları nasıl yorumlayacakları merak konusudur. Bu sebeptendir ki, 'yeni dünya düzeni'nde "...çok daha güçsüz bir rakip yalnız mağlup edilmeyip, un ufak edilmelidir ki Dünya Düzeni'nin temel dersi öğrenilsin: Efendi biziz, sizin işiniz pabuçlarımızı parlatmak"tır.¹³²

Batı, tarihte Hıristiyanlık ve medeniyet adına yaptığı sömürü amaçlı katliamlara, bugün de, demokrasi ve özgürlük adı altında devam etmektedir. Dolayısıyla, ortada bir medeniyetler çatışmasından ziyade, kâr ve nüfuz elde etme savaşı vardır. Türkiye bu mücadelenin, hem güç hem de jeopolitik konumu çerçevesinde, tam da kalbinde bulunmaktadır. Söz konusu konum, gerçekçi ve iyi

¹³¹ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.328.

¹³² KAÇMAZOĞLU, H.Bayram; "Yeni Dünya Düzeni Üzerine", **Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:2, Sayı:28-29, Aralık 2002, s.295.

planlarla desteklendiği takdirde, büyük bir güç sağlayacakken, tersi durumda ise, zafiyet oluşturacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ DÜNYAYI DÜZENLEMEK VE TÜRKİYE-TÜRK DÜNYASI İLİŞKİLERİ

1. TÜRK DÜNYASININ SOSYOLOJİK ANALİZİ

1.1. Tarihi Süreç İçerisinde Türk Dünyası

Türkiye’de tarih çalışmaları göz önüne alındığında, şunu görebilmekteyiz ki, tarih bölümlerine ayrılırken Batı toplumu baz alınmıştır. Batı tarihine baktığımızda; Eski Çağ denilince kölelik, Orta Çağ denildiğinde feodalizm ve son olarak Yeni Çağ denildiğinde ise kapitalizm akla gelmekte ve bunlar Türk tarihinde tanıklık edinilmemiş kavramlardır.¹³³

M.Ö. 3100-1800 yılları arasında bağımsız yaşamış, daha sonraları diğer halklara karışarak izleri kaybolan Sümerler’in diline baktığımızda, seslerin denklikleriyle beraber çok sayıda kelimenin Türkçe ile ortak olduğu görülmüştür. Aradaki bağlantı şu önemli noktaların ortaya çıkmasına sebep olmuştur:¹³⁴

1. Türkçe, dünyada kaydı bulunan en eski dildir.
2. Türkçe’nin yaşı 5000 yıldan az olamaz.
3. En eski çağda Ortadoğu’da Türkçe konuşanlar bulunmuşlardır.

Bu bilgiler değerlendirildiğinde tabii ki de Sümerce’nin tamamı Türkçe’dir ya da Türkçe ile akrabalık yönleri kuvvetlidir diye bir sonuca varamayız.

¹³³ EĞRİBEL, Ertan, ÖZCAN, Ufuk; “*Baykan Sezer Sosyolojisi Açısından Anadolu’nun Türkleşmesi ve Osmanlı’nın Batıcılılaşması Olayı: Türk Toplum Tarihinin Birbiriyle Çelişkili/Uyumsuz İki Ekseni*”, Sosyoloji ve Coğrafya, Türk Sosyolojisi Araştırmaları Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.22.

¹³⁴ KARATAY, Osman; *İran ile Turan Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu*, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 2003, s.62.

Sümerce ile Türkçe arasındaki bu durumu şu şekilde açıklamak mümkün olabilir:¹³⁵

1. Sümerler başka bir yerden, muhtemelen Orta Asya'dan gelmişler, dillerindeki Türkçe'yi de oradan getirmişlerdir.
2. Orta Asya'dan gelen Türk asıllı bir topluluk Sümerlerin arasına karışmış, yadigar olarak söz konusu Türkçe alıntıları bırakmıştır.
3. Sümerlerin komşuluğunda Türkçe konuşan bir topluluk veya çevre vardı. Dildeki yoğun ortaklık bu komşuluğun sonucudur.

Osman Karatay, Türkleşmenin nasıl ve hangi topluluk tarafından başlatıldığıyla ilgili yorumu şu şekildedir: “İlk Türkleşmeyi hangi topluluğun başlattığı hakkında fikir belirtmek çok zordur. Esasında bunun önemi de yoktur. 24 veya 22 boyun bir araya gelerek Oğuz birliğini oluşturmaları veya dokuz boyun Uygur birliğini kurmaları gibi, ismini bildiğimiz veya bilmediğimiz çok sayıda topluluk Turan havuzu içinde Türklüğü oluşturmuştur. Kimi Türklerin başka milletler içinde kaybolması gibi, Türklük de kuşkusuz başka bünyeleri içine alarak eritmiştir... Doğu Türklerindeki Moğolsuluk bu sebeptir ve bunun ispatıdır.”¹³⁶

Dünya tarihinde her ne kadar toplumların ortak tarihinden söz edilse de dünya tarihinde birliği sağlayan temel olayın ne olduğu konusunda tam bir mutabakatın sağlandığı söylenemez. Bu konuya ünlü bilim insanı, değerli düşünür Baykan Sezer şu şekilde yorum getirmektedir: “Biz dünya tarihinin birliğini sağlayabilmek ve bu arada Batı'daki gelişmeleri ve Doğu'nun tarih içindeki bütün ağırlığını ortaya koyabilmek için dünya tarihin değerlendirilmesi işlemini Doğu-Batı ilişkileri ele almakta yarar olduğuna inanıyoruz. Türk tarihini de bu açıdan ele almaya çaba gösteriyoruz.”¹³⁷

¹³⁵ KARATAY, Osman; a.g.e., s.63.

¹³⁶ KARATAY, Osman; İran ile Turan Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 2003.

¹³⁷ SEZER, Baykan; Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları, Sümer Kitabevi, İstanbul, 1988, s.119.

Türk tarihinde değişme dönemleri ele alındığında, kimlik değişmesine kadar uzanan “Anadolu’nun Türkleşmesi” ve “Osmanlı’nın Batıcılışması” olayları çok etkili olmuşlardır.¹³⁸

Bu dönemler ele alındığında şunu söyleyebiliriz ki; “Türk toplum tarihi araştırmalarında planımızı bu iki olay çevresinde kurabiliriz. Ve bu plan Osmanlı İmparatorluğu’nu da kapsayacaktır. Plan

1. Orta Asya Türk Uygarlığı,
2. Anadolu’nun Türkleşmesi,
3. Osmanlılık,
4. Osmanlının Batıcılışması,

5. Günümüz Türkiyesi olmak üzere beş başlıktan oluşmaktadır. Planın açıklanması basittir. Plan değişik dönemleri ve nelerin değiştirdiğini bilmemiz için değişiklik öncesi ve sonrası dönemlerden oluşmaktadır.”¹³⁹

Anadolu’nun Türkleşmesi olayında Türkler bir uygarlık çevresinden bir başka uygarlık çevresine girerken kimliklerini değiştirmeksizin yurtlarını (coğrafyalarını) değiştirirken; Osmanlı’nın Batıcılışması olayında ise bu kez yine bir uygarlık çevresinden bir başka uygarlık çevresine geçilirken, yurtlarını (coğrafyalarını) değiştirmeden kimliklerini değiştirme girişiminde bulunmuşlardır.¹⁴⁰

Türkler Batı toplum tarihinde kendi ağırlıklarını her safha, dönem ve çağda göstermesini bilmişlerdir. Batılı güç odakları tarafından “Doğu Sorunu” ya da belli bir dönemden sonra da ağızlarda dolanan “Türk Sorunu” olarak dünyaya tanıtılması boşuna değildir.¹⁴¹

¹³⁸ SEZER, Baykan; a.g.e., s.119.

¹³⁹ SEZER, Baykan; a.g.e., s.121.

¹⁴⁰ SEZER, Baykan; a.g.e., s.120.

¹⁴¹ EĞRİBEL, Ertan, ÖZCAN, Ufuk; a.g.e., s.22.

Günümüzde Batı siyasetinin güç kazanması demek, Osmanlı'nın doğrularını yanlışla çevireceği anlamına gelmez.¹⁴²

Milli şuurun oluşum ve uyanışı diğer topluluklarda nasıl başladıysa Türklerde de (Türkiye'de, Kazan', Kafkasya'da, Kırım'da) kültür, dil, folklor ve tarihin irdelenip araştırılmasıyla başlamıştır.¹⁴³

Bazı tarihî şahsiyetler vardır ki, aynı fikri paylaşılanları, aynı hedefe yönelenleri kendiliğinden etrafına toplar. İsmail Gaspıralı da aradan uzun yıllar geçmesine rağmen, yüreği birlik için atan her Türk'ün gönlünde fikirleriyle yaşamakta, yol göstermekte ve bizi bir araya getirmektedir.

İsmail Gaspıralı'nın Türk dünyasına etkilerine geçmeden önce Rus işgallerini ve yaptıkları zulümleri gözden geçirmekte fayda var sanırım. Ortaçağ'da üç yüzyıl ağır Moğol esareti altında ve bunun sonucu olarak da Altınordu Türk-Tatar devletinin katı yönetimi altında geçiren Ruslar'ın artık intikam alma zamanı gelmiş, bir zamanlar boyunduruğu altında yaşadığı Tatarlara-Türklere karşı zafer yürüyüşü Korkunç İvan'ın 1552'de Kazan'ı almasıyla başlamış ve bu devlet sınırlarının Çin'e ve Hindistan'a dayandığı 19. yüzyıla kadar sürmüştür.¹⁴⁴

Ruslar, bu işgaller sırasında bazen hileyle, bazen de cebren; 1554 yılında Astrahan Hanlığını, 1598 yılında Sibirya Türklerini, 1731–1742 yılları arasında Kazakları, 1783 yılında Kırım Türklerini, 1804–1828 tarihleri arasında Azerbaycan'ı, 1865–1876 yılları arasında Buhara Emirliği, Hive ve Hokand Hanlığını ve 1873 – 1881 yıllarında da Türkmenistan'ı ele geçirmişlerdi.¹⁴⁵ *“Doğu'da zaman Batı'daki zamanın aksine daha yavaş yürür. Ancak insanların hafızaları burada 'Zaman'a daha fazla sadakat gösterir. Dünyanın hiç bir yerinde 'Geçmiş zaman' Sovyetler Birliği'nin Müslüman ülkelerinde olduğu kadar yaşanan zamanı etkileme gücüne sahip değildir... Bu ülkelerde geçmişi bilmek zamanı anlamının ayrılmaz bir*

¹⁴² SEZER, Baykan; a.g.e., s.77.

¹⁴³ TAYMAS, Abdullah Battal; Rus İhtilali'nden Hatıralar 2 Ben Bir Işık Arıyordum, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.167.

¹⁴⁴ A. Bennigsen, Lemercier C. Quelqueejay, *Step'te Ezan Sesleri* (Çev: Nezih Uzel), İrfan Yayınevi, İstanbul 1994, s.36.

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Saray, *Yeni Türk Cumhuriyetleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996.; Saadettin Gömeç, *Türk Cumhuriyetleri ve Toplulukları Tarihi*, Akçağ, Ankara 1999.

parçasıdır."¹⁴⁶ Bu ifadede belirtildiği gibi biz Türklerde geçmiş zaman, yaşanan zamanı oldukça fazla etkilemiştir. Rusların işgaller sırasında uyguladıkları akıl almaz entrikalar, zulümler ve vahşetler hemen her Türk topluluğundaki sanatçıların, âşıkların, akınların duygularını harekete geçirerek destanlaşmış, mısralara dökülmüş şiir olmuştur.

Fikirlerini yayabileceği en etkili yol da bir gazete çıkarmaktı ve öyle de yaptı. Gazete çıkarmak için Çar hükümetine yaptığı birçok başvuru reddedilen İsmail Gaspıralı yılmayarak 1883 yılında Tercüman gazetesini çıkarıncaya kadar kendi düşüncelerini Tavrıda gazetesinde ve Tonguç ile Mirad-ı Cedit dergilerinde yaymaya çalıştı. Nihayet 10 Nisan 1883 yılında kendi fikirleriyle birlikte şöhreti de dalga dalga yayılan Tercüman gazetesini çıkarmaya muvaffak olur ve daha önce Tavrıda gazetesinde seri olarak yayımladığı "Rusya Müslümanları" makalesinde iletmek istediklerini daha etraflı ve sistemli bir şekilde işlemeye başlar.¹⁴⁷

Ruslaştırma yönteminin Müslümanlara göre olmadığını ve Rusya müslümanları için köklü bir uyanışla beraber farkındalığını arttırmak için çaba gösteren, hatta onların medenileşmeleri için daha fazla çaba harcamaları gerektiğini savunan, aynı zamanda eğitim ve öğretimde uygulanan metodların daha fazla modernleşmesi gerektiğini söylerken, "Biz istidatlı bir milletiz!" diyen Gaspıralı, Rusya'da bulunan müslüman kardeşlerimiz için düşündüklerini şu şekilde aktarmaktadır;

"Bize yalnız, medeniyeti kendi dilimizde öğrenme imkânı veririz. Siz büyük biraderler, bize aydınlık veriniz! Mektepte Rusça, Ukraynalılar'ın bile işine nasıl yarar? Rus dili, mektep vasıtasıyla değil, hayat şartlarının değişmesi, demiryollarının ve iktisadi hayatın gelişmesi nispetinde kendiliğinden intişar eder. Müslümanlar arasında zararlı unsur, onların aralarında yetişmeye başlayan ve her nevi idealden

¹⁴⁶ A. Bennigsen, Lemercier C. Quelquejay, *age*, s. 33

¹⁴⁷ Mehmet Saray, *Gaspıralı İsmail Bey'den Atatürk'e Türk Dünyasında Dil ve Kültür Birliği*, İstanbul 1993, s.26.

mahrum kozmopolit züppelerdir. Bunlar ne İslamlar, ne de Rusya için faydalı olabileceklerdir!”¹⁴⁸

Yusuf AKÇURA, Türklük ve Türkçülük fikirleriyle daha okul yıllarında ilgilenmeye başlamıştır. Okuduğu sırada Kırım’lı “Tercüman” gazetesini okuyarak ondan ilham alıp bilgi birikimini arttırırdı. Tatillerde bile akrabalarının yanına, Kazan şehrine gittiğinde “Şimal” Türklüğünün hayatını, duygu ve düşüncelerini yakından, ilk ağızdan öğrenebiliyordu.¹⁴⁹

19. yüzyıl boyunca Osmanlı İmparatorluğu, son dönemlerinde kendisine yeni bir kimlik, yeni imkanlar, farklı yönelimler ve yeni bir siyaset arayışı içinde olmuştur. Batı’da yaşanan yeni gelişmelerden ötürü Osmanlı’nın önünde üç seçenek bulunuyordu. Bu seçenekler ayrıntılı olarak Yusuf AKÇURA’nın “Üç Tarz-ı Siyaset” adlı eserinde bahsedilmiş ve itina ile tartışılmıştır. Bu üç siyaset: Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık’tır.¹⁵⁰

Ulu önderimiz Atatürk’ün 2 Eylül 1930 yılında söylediği “Millî his ile dil arasındaki ağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması millî hissin inkişafında başlıca müesserdir...” şeklinde ifade ettiği fikre daha o sıralarda sahip olduğundan, bu koskoca milletin varlığını sürdürebilmesinin ancak Türk boyları arasında bir birliğin kurulmasıyla sağlanabileceğini ve bunun da ancak boylar arasında dil birliğinin oluşturulması ve yeni usuldeki bir eğitimle mümkün olacağına inanmıştır.

Bilindiği üzere, 1917 yılına gelindiğinde ünlü Ekim devrimiyle Çarlık Rusya yıkılıp yerine onun kalıntıları alan SSCB kuruldu. St. Petersburg’da 3 Mart 1917 gününde işçi greviyle başlayan, kısa zamanda tüm ülkeyi etkisi altına alan ve Çar’ın tahttan çekilmesiyle birlikte zafere ulaşıp SSCB’nin kurulma çalışmaları başlamıştır.

Azerbaycan gibi Güney Kafkasya Türkleri Bolşevik İhtilali’nin pençesinden ne kadar isteseler de kurtulamamışlardır. Azerbaycan; Litvanyalılar ve Gürcülerden

¹⁴⁸ AYVAZOĞLU, Beşir; “Gaspıralı İsmail Bey: Dilde, Fikirde, İşde Birlik”, Türk Yurdu, Ağustos 1987, s.13.

¹⁴⁹ TAYMAS, Abdullah Battal; a.g.e., s.166.

¹⁵⁰ SEZER, Baykan; a.g.e., s.232.

sonra bağımsızlığını ilan eden üçüncü küçük ülke olmasına rağmen Bolşeviklere sadece on bir ay dayanabilmişlerdir. 27 Nisan 1920’de Bolşevikler Azerbaycan’ı istila etmeyi başarmışlardır.¹⁵¹

Türklüğün yaygınlaşması sürerken Türk Ocakları da kurulmaya başlanmıştır. Türk Ocaklarının kurulması çabaları, Türkçülük bilincinin çok yüksek olduğu, bir o kadar da yaygın olarak tartışıldığı bir yer olan Askeri Tıbbiye’de kendini göstermeye başlamıştır.¹⁵²

Türkçülük hareketinin diğer önemli bir cemiyeti de 31 Ağustos 1911 tarihinde kurulan Türk Yurdu Cemiyeti’dir ki bu tebaanın önde gelen şahsiyetleri; Mehmet Emin Yurdakul, Ahmet Hikmet Müftüoğlu, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyinzade Ali, Dr. Akil Muhtar Özden, Yusuf Akçura’dır.¹⁵³

Türk Ocakları’nın yayın organı olan Türk Yurdu dergisinin tüm sorumluluğu, Mehmet Emin’in Erzurum’a vali olmasından sonra Yusuf Akçura’ya kalmıştır. Yusuf Akçura’nın bu cemiyetteki çaba ve çalışmaları takdire şayandır.

Türk Yurdu dergisinin amaçları şöyle açıklanmaktadır: “Türklüğe hizmet etmek, Türklere faide dokundurmak istiyoruz. Maksudumuz işte budur. Maksada erişmek için hangi yollardan yürüyeceğimizi mecmuamızın münderecatı göstereceğinden teşrihini fazla buluyoruz. Tanrı yardımcımız olsun.”¹⁵⁴

1920’li yıllardan bu güne eski SSCB’de, silahlı mücadeleler çok olmakla beraber, Kızıl Ordu baskısı altında onlarla beraber hareket edip onların güdümünde bulunan birçok komünist rejim bulunmaktaydı. Başlarda Kafkasya ve Orta Asya’da olmak üzere, sonraları bu sıçramalar Orta Avrupa’ya kadar yayılmıştır. 1924 yılında Lenin, hakkı rahmetine kavuşunca yerine Stalin geçti.

Stalin komünist rejimin bekasına çok önem veriyor, sistem dışındaki kişilerin olmasına tahammül edemiyordu. Hatta bunu sağlamak uğruna Rusya’da yaşayan

¹⁵¹ TAYMAS, Abdullah Battal; a.g.e., s.104.

¹⁵² SARINAY, Yusuf; Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912–1931, Ötügen Yayıncılık, İstanbul, 1994, s.121.

¹⁵³ SARINAY, Yusuf; a.g.e., s.112.

¹⁵⁴ SARINAY, Yusuf; a.g.e., s.113.

halkı gözaltına alabilmek, içten içe takip edebilmek için bir polis örgütü (MVD=Gizli Polis Örgütü) kurmuştur. Komünist rejime karşı olup komünist rejimi istemeyenleri yurt dışına sürüyordu.

Stalin döneminde sürgünler ve zulümler kol geziyordu o dönemde yaşayan birçok Türk vatandaşımız, soydaşımız da nasibini almıştır. Vatandaşları olmayan başka yaban ellerde, gurbette yaşamaya zorlandılar. En çok da Kırım Türkleri bundan etkilenmişlerdir.

Bu bölgedeki kaynayan kazandan, yükselen ateşten, zulümden etkilenen Türk soydaşlarımızı sayacak olursak; Kırım Türkleri, Karaçay Türkleri, Kalmuklar, Kabartay, Tarduş, Çeçen ve Balkarlar ile Gürcistan'da yaşamını sürdüren Ahıska Türkleri başlıca topluluklardandır.¹⁵⁵

Türklüğe hizmeti sayılamayacak kadar çok olanlardan biri olan Mustafa Çokay (1890–1941) da St. Petersburg'daki hukuk eğitimini tamamlamayı müteakip memleketi olan çok sevdiği topraklara, Türkistan'a geri döner.¹⁵⁶

İyi bir eğitim alan Mustafa Çokay, her ne kadar Ruslar'a karşı tutumunu şu şekilde özetler: "...Evet fakat hiçbir şey ebedi değildir; Rusya dahi değişebilir. Biz komşumuzdan hiçbir zaman uzaklara gitmeyiz. Biz ister istemez onunla dostluk içinde yaşamalıyız. Fakat fikrimiz yalnız bir noktada sabit olacaktır. O da devlet bağımsızlığı..."¹⁵⁷ Buradan da anlayacağımız gibi taviz verilebilir ama devlet bağımsızlığından asla, diyor Mustafa Çokay.

Asya Türk Cumhuriyetleri, Sovyetler Birliği'nin 1991 yılında dağılmasının ardından bağımsızlıklarının bu yıl 20. yılını kutlayacaklar. Ekonomik çöküşle beraber bağımsızlıklarının kazanılmasının ardından yıllar geçtikçe büyümelerine devam etmektedirler. Özellikle Türk iş adamlarının katkısı çoktur.

¹⁵⁵ AVŞAR, B.Zakir, SOLAK, Ferruh, YORULMAZ, Ayşe, YORULMAZ, Ferhan; **Yeni Bir Yüzyıla Doğru Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri İlişkileri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:64, Ankara, 1997, s.1.

¹⁵⁶ ÇOKAYEVA, Maria J.; **Mustafa Çokay'ın Hatıraları**, (Hazırlayan: Erol CİHANGİR), Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.7.

¹⁵⁷ ÇOKAYEVA, Maria J., (Hazırlayan: Erol CİHANGİR); a.g.e., s.7.

Orta Asya Cumhuriyetleri bulunduğu konum itibariyle, stratejik açıdan da değerlendirildiğinde, Rusya Federasyonu topraklarının, Rusya'nın “yumuşak karnı” olarak adlandırılan kısmı boyunca uzanmaktadır.¹⁵⁸ Rusya Federasyonu, başka dünya güçlerinin; özellikle İran, Türkiye, Çin, ABD, Avrupa ve NATO'nun etkilerinin; Orta Asya'ya sızmasını temel bir endişe olarak görmekte ve bunun yanı sıra İslamcı akımın yayılmasını, geleneksel anlamında, yani askeri açıdan güvenliği üzerinde bir tehdit olarak görmektedir.¹⁵⁹

Uluslar arası demokratik kamuoyunun artan etkisi ve Orta Asya Cumhuriyetlerinin küresel entegrasyon sürecinde olmaları ve yavaş fakat kararlı olarak piyasa ekonomisine doğru aşama kaydetmeleri, demokratik bir yapının kazanımında kendilerine yararı elbette ki olacaktır.

Bağımsızlığın kazanımından itibaren, tek partili otoriter yönetiminden çok partili sisteme geçiş aşamasında Orta Asya Cumhuriyetleri, hala çok da fazla bir yol kat etmiş sayılmazlar.¹⁶⁰

1.2. Türk Dünyasının Demografik Yapı Özellikleri

Dünyada yaşayan yaklaşık iki yüz milyon Türk'ün % 42'si BDT (Bağımsız Devletler Topluluğu) içinde yaşamaktadır. Bu topraklar içinde Türkçe'nin konuşulduğu bir milyon dokuz yüz atmış altı bin kilometrekarelik Türk Cumhuriyetleri topraklarının % 75'i BDT sınırları içindedir.¹⁶¹

Türk Cumhuriyetlerinin demografik yapı özelliklerini yakından incelediğimizde daha net bilgiler elde edebiliriz:

¹⁵⁸ DJALILI, Mohammad-Reza, KELLNER, Thierry; **Yeni Orta Asya Jeopolitiği SSCB'nin Bitiminden 11 Eylül Sonrasına**, (Çev.: Reşat UZMEN), 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009, s.65.

¹⁵⁹ DJALILI, Mohammad-Reza, KELLNER, Thierry; a.g.e., s.64-65.

¹⁶⁰ ERGİN, Hikmet; **Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Siyasi, Ekonomik ve Sosyokültürel İlişkilerin Bugünü ve Geleceği**, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 2002, s.61.

¹⁶¹ AVŞAR, B.Zakir, SOLAK, Ferruh, YORULMAZ, Ayşe, YORULMAZ, Ferhan; **Yeni Bir Yüzyıla Doğru Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri İlişkileri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:64, Ankara, 1997, s.4.

Azerbaycan nüfusu, 1989 verilerine göre yedi milyonun % 83'ü Azeri Türküdür.¹⁶² 2010 yılı tahmini rakamının ise dokuz milyon civarında olduğu tahmin edilmektedir.¹⁶³

Azeriler; 11. yüzyıldaki Oğuz Selçuk göçleriyle bölgeye gelen Türkler ile, ilk çağlardan beri Kafkasların ötesinde yaşayan İranlıların ve öteki kavimlerin bir karışımıdır. Azerbaycan'da Azerilerden başka % 5.5 Ruslar, % 5.5 Ermeniler ve % 2.4'ünü ise Lezgiler¹⁶⁴ (Kuzeydoğu Kafkasya'da Azerbaycan'ın kuzey ve Dağıstan'ın güney kesimlerinde yerleşik halk. Kafkasya'nın yerli halklarından biridir.) oluşturmaktadır.

1990 verilerine göre 15–24 yaş grubu içinde yaklaşık 1.4 milyon insanın olduğunu göstermektedir. (% 19.2)

Kazakistan'ın nüfusu, 1991 yılı itibariyle 16.8 milyondur.¹⁶⁵ Nüfusun % 58'i şehirlerde, % 42'si ise köylerde yaşamaktadır. Köyden kente doğru bir göç hızlı ve yoğun bir şekilde devam etmektedir. Kırdan kente doğru akım yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bu verilerden hareketle 2010 yılında nüfusun 16.5 milyon olarak tahmin edilmektedir.¹⁶⁶

Nüfusun % 48'i erkek ve % 52'si ise kadından oluşmaktadır. Nüfusun % 50'sine yakını 25 yaş ve altı gençlerden oluşmaktadır. O yüzden nüfusu gençtir diyebiliriz. Nüfus artış oranı azdır. Bölgede nükleer denemeler sonrası ortaya çıkan hastalık ve yoksulluk sonucu olabileceği değerlendirilmektedir.

Toprak ve yüz ölçümü bakımından çok geniş alana sahip olan Kazakistan “etnik açıdan alevlenmeye hazır bir kutu” olarak nitelendirilir. Bunun sebebi olarak da 1989 yılı Kazakistan’ında Kazaklar nüfusun % 39.7’sini oluştururken, Ruslar %

¹⁶² Devlet İstatistik Komitesi

¹⁶³ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Azerbaycan>, 08/02/2011.

¹⁶⁴ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Lezgiler>, 06/02/2011.

¹⁶⁵ AVŞAR, B.Zakir, SOLAK, Ferruh, YORULMAZ, Ayşe, YORULMAZ, Ferhan; a.g.e., s.26.

¹⁶⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kazakistan>, 05/02/2011.

36.8'ini oluşturmaktaydı. 1996 yılına gelindiğinde ise bu oranlar değişerek nüfusun % 48.1'ini Kazaklar, % 34.1'ini Ruslar teşkil ediyordu.¹⁶⁷

Bugünkü demografik yapısı değerlendirildiğinde Kazakistan'ın Rus etkisinden kurtulmasının çok kolay olmayacağı bilinmektedir. İnsanlar hala Kazakça'nın yanında Rusça konuşmaya devam etmektedirler.

Kırgızistan nüfusu, BDT'deki Kırgızların büyük çoğunluğu (% 88.5) kendi cumhuriyetlerinde, kalanları ise, komşu ülkeleri Özbekistan ile Tacikistan'da yaşamaktadırlar. Bunlardan başka Afganistan ve Doğu Türkistan'da da Kırgızlar yaşarlar.

2005 Dünya Almanacağı verilerine göre Kırgızistan nüfusu 5,210,450'dur. Bu nüfusun % 34.4'ü 0–15 yaş, % 6.2'si ise 65 yaş ve üzeridir. Kırgızistan'da halkın % 63.9'u şehirlerde geri kalanı ise kırsal kesimde yaşar. Kırgızistan'da yerli halk olarak belli olan Kırgızlardır (% 64.9). Diğer etnik gruplar içinde en büyük Özbekler (% 13.8) ve Ruslar (% 12.5) oluşturur. Küçük gruplar ise Tatarlar (% 1.9), Uygurlar (% 1.1), Kazaklar (% 0.7) ve Ukraynalılardır (% 0.5).¹⁶⁸

Genel olarak kadın nüfusu, erkek nüfusundan daha yüksektir. Evlilik dışı ilişkilerde doğum yapanlar, toplam doğumların % 13'ünü oluşturmaktadır. Bu oran oldukça yüksektir.

Özbekistan, 447.600 kilometrekarelik yüzölçümü ve 21 milyon nüfusuyla Orta Asya'nın en kalabalık ülkesidir. Şimdilerdeki nüfusu yaklaşık olarak 29 milyondur.¹⁶⁹ Eski SSCB içinde, Rus ve Ukraynalılardan sonra en büyük üçüncü ulus, Özbeklerdir. Ülke nüfusunun % 71.4'ü Özbek, % 9.7'si Tacik, % 8.3'ü Rus'tur. Özbekistan % 2.7'lik nüfus artış hızıyla Tacikistan'dan sonra BDT'nin en hızlı çoğalan nüfusuna sahiptir.¹⁷⁰

¹⁶⁷ ERGİN, Hikmet; a.g.e., s.56.

¹⁶⁸ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Kirgizistan>, 15/02/2011.

¹⁶⁹ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Ozbekistan>, 14/02/2011.

¹⁷⁰ AVŞAR, B.Zakir, SOLAK, Ferruh, YORULMAZ, Ayşe, YORULMAZ, Ferhan; a.g.e., s.48.

Ülkenin başkenti olan Taşkent, iki milyon nüfusuyla Orta Asya'nın en büyük metropolüdür. Ülke nüfusunun % 40'ı şehirlerde, % 60'ı ise kırsal kesimde yerleşmiştir.

Cumhuriyetler içinde nüfusu en kalabalık olan ülke Özbekistan olmasına rağmen, demokrasi, özgürlük ve halkın siyasete katılımı gibi kavramların hayatın içine alınması da göz önünde tutulduğunda sonlarda yerini almaktadır.

Gelelim şimdi de Türkmenistan'ın nüfusuna. Türkmenistan'ın nüfusu, yüzölçümüne göre oldukça azdır. Bu nüfusun % 68.4'ünü Türkmenler, % 12.6'sını Ruslar, % 9'unu Özbekler ve % 10'unu ise Azeri, Ermeni ve Karakalpaklar oluşturmaktadır. Nüfusun % 45'i kentlerde yaşarken, % 55'i ise kırsal kesimde yaşamaktadır.¹⁷¹

Türkmenistan nüfusu, 2010 tahminlerine göre 5.5 milyondur.¹⁷²

Tacikistan'ın 1970–1979 tarihleri arasındaki nüfus artışı % 35.7 iken, bu rakam 1979–1989 tarihleri arasında % 45.4'e ulaşmıştır ki, bu rakam o zamanlarda Özbekistan, Kırgızistan ve Türkmenistan'da % 31–35 civarındadır.¹⁷³

1989 tarihinde kentleşme oranına baktığımızda ise çarpıcı şeyler gözümüze yansır. Kentleşmenin Rusya'daki gibi olmadığı ve ülkenin büyük nüfusunun kırsal kesimde yaşadıklarını görmekteyiz. Kırsal kesimde yaşayanların çoğunluğunu müslümanlar oluşturmakta ve tarım geçim kaynaklarıdır. Kentlere baktığımızda ise, mühendis, doktor gibi mesleklere sahip kişiler buralarda çoğunluk oluştururken çoğu da yabancıdır. Rakamlar bize bunu daha iyi açıklamaktadır. 1989'da kentleşme oranları; Rusya'da % 74, Kazakistan'da % 57, Kırgızistan'da % 38, Özbekistan'da % 41, Tacikistan'da % 32 ve Türkmenistan'da % 45'tir.¹⁷⁴

Doğu Türkistan'ın nüfusuyla ilgili açıklamalar akıllarda bazı soruları da birlikte getirmektedir. Örneğin 1953'deki ilk nüfus sayımının Çin hükümeti

¹⁷¹ AVŞAR, B.Zakir, SOLAK, Ferruh, YORULMAZ, Ayşe, YORULMAZ, Ferhan; a.g.e., s.56.

¹⁷² <http://tr.wikipedia.org/wiki/Turkmenistan>, 05/02/2011.

¹⁷³ ROY, Olivier; **Yeni Orta Asya Ya Da Ulusların İmal Edilişi**, (Çev.: M. MORALI), 3. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2009, s.126.

¹⁷⁴ ROY, Olivier; a.g.e., s.127.

tarafından 1955'de açıklanması, yine 1964'deki ikinci nüfus sayımının sonucunun 1982'deki üçüncü sayımla beraber 1983'de açıklanması manidardır. Çin hükümetinin de zengin doğal kaynakları olan böyle bir bölgeyle ilgili emellerinin olması, nüfusu az gösterebileceği ihtimalini aklımıza getirmiyor değildir.

1997 yılında Doğu Türkistan'ın merhum lideri İsa Yusuf Alptekin'in oğlu Erkin Alptekin'in söylediğine göre, bu bölgede yaşayan Türk nüfusunun sayısı ortalama 30 milyon civarındadır.¹⁷⁵ Bu sayıdan rahatsız olan Çin hükümetinin bölgedeki kardeşlerimize yönelik girişebileceği faaliyetler konusunda uyanık olmalı ve onları koruma vazifemizi de hiç aklımızdan çıkarmamalıyız. Geçenlerde bile Çin hükümeti tarafından planlı olarak, organize bir şekilde gerçekleştirilen Uygur bölgesindeki kardeşlerimize yapılanları asla unutmamalı, bunlardan ders çıkarmalı ve önlemlerimizi almalıyız.

Ural bölgesinde eğitim veren okullarda 1912 yılının verileri bakıldığında öğrenci sayısına göre birinci sırada Başkurtlar (5117) yer alırken, ikinci sırada Ruslar (4736) ve üçüncü sırada Kazaklar (4133) bulunmaktadır.¹⁷⁶

Ruslar 16. yüzyıldan bu yana İdil-Ural Bölgesine uyguladığı planlı göç stratejisinin yanında, bölge halkı hristiyanlaştırılıp Ruslaştırma politikasına maruz kalmışlar; Ruslar bunu yaparken de İdil-Ural Bölgesinin kalbi olan Kazan'ı nasıl seçtiyseler, Türk topraklarında da günümüze bu faaliyetlerini durmaksızın devam ettirmektedirler.¹⁷⁷

Orta Asya Cumhuriyetleri politikası iyi irdelenip analiz edildiğinde görülmektedir ki, özellikle Perestroika döneminden (1988–1991) sonra negatif gelişmeler bir birini kovalamaktadır. Politik çoğulculuk, halkın siyasete katılımı gibi konularda çok az bir ilerleme ve gelişme kaydedilmiştir. Bölgede hakim olan eğilim komünist totaliter marjinal ya da kökten dinci olan aşırı sağ rejimlerdir. Tabandan

¹⁷⁵ TÜRKÖZ, Ahmet; **Doğu Türkistan'da İnsan Hakları**, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2010, s.17.

¹⁷⁶ TOPSAKAL, İlyas; **Rus Misyoner Kaynaklarına Göre Rus Çarlığı ve Türkler (1552-1917)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009, s.402.

¹⁷⁷ TOPSAKAL, İlyas; a.g.e., s.469.

tavana, halktan yukarı zümreye doğru hakim bir demokrasi anlayışının gelmesi gerekmektedir.

Aralarında Ali Banuazizi ve Myron Weiner'in editörlük yaptığı Rand Corporation araştırma merkezi, MIT, Harvard ve önde gelen diğer üniversitelerin de katkıları bulunan Londra ve New York'ta 1994 yılında basılan bir çalışmada bir tezden bahsedilmektedir. Bu teze göre büyük imparatorlukların yıkılmasının bir sonucu olarak iç savaş ve bölgesel çekişmelerden doğan çatışmalar kaçınılmaz olacaktır.

Ali Banuazizi ve Myron Weiner'in, ABD'nin yarısına ve Batı ile Doğu Avrupa'nın tamamına tekabül eden Türkiye, Afganistan, Pakistan ve İran çehresini içine alan dört Müslüman ülkenin üç yüz milyon nüfuslu tarihi, dini, etnik, linguistik ve kültürel bağları bulunan kişilerin geleceğine dair çeşitli senaryoları, çıkarımları ve öngörülleri bulunmaktadır.¹⁷⁸

Buradan da anlaşılacağı üzere, bu kadar büyük bir nüfus ve yüzölçümü, hiç azımsanamayacak kadar devasal bir kitlenin bulunduğunu bize göstermektedir. Bu kadar sayıca fazla bir topluluğun oluşturduğu havza hem büyük bir pazar, hem de muazzam bir güç, kudret demektir.

1.3. Türk Dünyasının Sosyo-Ekonomik Yapısı

Ekonomik gelişmişlik çok önemlidir. Özellikle insanlara insan oldukları için, insan gibi yaşayabilmelerini sağlayabilmek için, olmazsa olmazlardan biridir. Ekonomik refah seviyesi, teknolojik ilerlemeyi; teknolojik ilerleme de hem sanattaki yaratıcılığı, hem de bu yaratıcılığın nesnelleşmesine olanak sağlar.¹⁷⁹

Cumhuriyetin ilk yıllarındaki ekonomik durumu Yahya Sezai TEZEL'in yapmış olduğu çalışmadan alınan şu notlarla anlamak mümkün olsa gerek: "Türkiye'nin 1923 sınırları esas alındığında, yerli fabrika üretiminin yurtiçi tüketimi

¹⁷⁸ ERGİN, Hikmet; a.g.e., s.52.

¹⁷⁹ ERİNÇ, Sıtkı M.; **Sanat Sosyolojisine Giriş**, Ankara Ütopya Yayınevi, 2009, s.40.

karşılama oranı pamuklu kumaşlarda % 10, yünlü kumaşlarda % 40, ipekli kumaşlarda % 5, sabunda % 20, buğday ununda % 60'dı. Porselen, cam, çatal-bıçak, şeker gibi tüketim mallarının tamamı ithal edilmekteydi. Taşıma zorlukları açısından yurtiçi üretime büyük avantajlar sağlayan tuğla ve kiremitte bile iç üretim piyasanın ancak üçte birine cevap vermektedir.”¹⁸⁰

Dünya ekonomisinde 1929 yılında yaşanan krizin, büyük çaplı sonuçlara ulaşmasının nedenlerinden birisi de ülkeler arası ilişkileri düzenleyebilecek ve gerekli koordinasyonu sağlayabilecek uluslar arası bir kuruluşun olmamasıdır.¹⁸¹ G-20'nin oluşum nedenlerinden birini de bu olarak sayabiliriz. Türk dünyasının da zor günlerinde yanında olabilecek uluslar arası büyük kuruluşlara olan ihtiyacı iyi belirlemeliyiz.

Sovyetler Birliği'nin doğal sınırlarına çekilip, Orta Asya ve Doğu Avrupa'da irili ufaklı cumhuriyetler kurulmasını “yakın tarihin en müthiş jeo-politik depremi”¹⁸² olarak nitelendiren yazarlar, asıl büyük depremin artçılardan sonra geleceğini söylerken pekte haksız sayılmazlardı.

Türk Dünyası ülkelerin topraklarında birçok yeraltı ve yerüstü zenginlikleri bulunmaktadır. Bunlardan bazılarını altın, uranyum, krom, petrol ve doğalgaz olarak sayabiliriz.

Genel itibariyle Türkiye'nin Kafkaslar ve Orta Asya ile ilişkilerinde en büyük gücü, okullar ve üniversiteler kurarak orada iyi eğitimler vermesi, askeri personele talim ve üniversite eğitimi sağlaması, yeni enerji boru hatları inşa etmesi ve bölgedeki insana Türkiye'ye dair farkındalık yaratması ve Anadolu Türkçesini getirmiş olmasıdır. Artık Türk turistler oralara gittiğinde Anadolu Türkçesini çok iyi konuşmasa da anlayan kişilerle daha sık karşılaşmaktadır.

¹⁸⁰ TEZEL, Yahya Sezai; **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001, s.103-104.

¹⁸¹ ASLANOĞLU, Erhan; Küreselleşme ve Düşen Enflasyon Sürecinde Türkiye ve Dünya Ekonomisi, Başlık Yayın Grubu, 1. Baskı, İstanbul, 2011, s.157.

¹⁸² CARATINI, R. (1992) Dictionnaire des Nationalites et des Minorites de l'ex-URSS, References Larousse, Histoire, Paris.

Türk Dünyası ülkelerinde yetişen başlıca ürünleri şu şekilde sıralayabiliriz¹⁸³: Azerbaycan'da petrol, pamuk; Kazakistan'da petrol, doğalgaz, elektrik, kömür, mineral, pamuk, mısır, pirinç, yün, et ve süt; Kırgızistan'da elektrik; Özbekistan'da pamuk; Türkmenistan'da pamuk, tabii gaz ve petroldür.

Ham madde kaynakları bakımından Azerbaycan ve Türkistan bol ve çok zengin konumdadır. Türkistan, BDT içinde kömür rezervinin ve doğal gaz üretiminin yarısına sahipken; kurşun, uranyum ve demir gibi stratejik öneme sahip madenlerin ise üçte ikisine sahiptir.¹⁸⁴

Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarının 20. yılının dolduran Türk Devletlerinde kişi başına düşen milli gelirlere bakacak olursak; Kazakistan, yıllık 197 milyar dolarlık GSMH (GDP) rakamlarıyla, 12,800 \$; Türkmenistan'ın 2010 yılı GSMH'sı 36,6 milyar dolar iken 7,600\$; Tacikistan'ın 2010 yılı tahmini GSMH'sı 2,000\$; Özbekistan'ın 2,800\$'dir.¹⁸⁵

Türk müteahhitleri özellikle Azerbaycan'ın kalkınması için çok çaba göstermiş, her geçen gün yapılan yenilerini eklemeye devam etmektedirler. Mütahitlerimiz bu desteklerini aynı oranda Gürcistan'a da yapmak istemektedirler ama Gürcistan'daki karışık ortam ve Rusya'nın bu bölgeden hiç vazgeçmemesi işleri zora sokmakta, yatırımın az olmasına sebebiyet vermektedir.

Azerbaycan'ın bağımsızlığının ilk yıllarında, halkın hoşnutsuzluğu ve biraz da Ruslar'ın manevralarının da desteğiyle birçok darbe girişimleri yaşaması ve bu girişimlerin başarılı ve başarısızlığına göre iktidarın çok sık el değiştirmesi, kalkınmasını çok etkilemiştir. 1993 yılında başkan seçilen yetmişlik Haydar Aliyev'in iktidara oturmasıyla istikrarı elde etme çabaları zaman zaman başarısız darbe girişimleriyle sekteye uğrasa da sonunda bunu başarmış ve ülkesini ileriye taşımıştır.

¹⁸³ AVŞAR, B.Zakir, SOLAK, Ferruh, YORULMAZ, Ayşe, YORULMAZ, Ferhan; a.g.e.

¹⁸⁴ ERGİN, Hikmet; **Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Siyasi, Ekonomik ve Sosyokültürel İlişkilerin Bugünü ve Geleceği**, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 2002, s.94.

¹⁸⁵ KİREÇCİ, M.Akif; Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları -Rapor-, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Yayın No.03, Ankara, Temmuz 2011, s.21-25.

Haydar ALİYEV'in cumhurbaşkanlığı ile birlikte ülkede gelişen uluslar arası yatırım ortamı, üretim düzeyi ve göreceli refah artışı Azerbaycan için iyi bir gelişme olmakla birlikte, günümüzde içinde bulunduğu coğrafi alanla ilişkili olarak ECO, KEİÖ (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü) ve BDT üyesi olmasıyla da bölgesel ölçekte önemli bir ülke haline gelmiştir.¹⁸⁶

Türkmenistan'ın ekonomisinde yer altı kaynağı, enerji kaynaklarıdır. Türkmenistan'da başlıca tarım ürünleri olarak; meyan kökü, ipek, arpa, buğday, mısır, susam, pamuk, kavun, karpuz ve üzumdür. Milli gelirin yarısını tarımdan sağlaması tarım ülkesi olduğunu bize göstermektedir.

Türkmenistan sanayi sektörü ise; petrol doğal gaz ve pamuk üretimine dayanmaktadır. Sanayi olarak gelişen başlıca ürünler; halı tekstil, petrol rafinerisi, kükürt ve sodyum sülfat madenciliği, kimya sanayi, bitkisel yağ üretimi ve azotlu gübredir.¹⁸⁷ Hayvancılık (koyunculuk) da ülke ekonomisinde önemli yer tutmaktadır ve devlet tarafından teşvik bulmaktadır. Türkmenistan'ın beşte dördünün çöl olması ve su kaynaklarının da kısıtlı olması tarım hayvancılığı etkilemektedir.

Türkmenistan'ın durumu diğerlerine göre çok daha farklılık arz eder. Devletin başında güçlü bir isim olan Saparmurad Niyazov, 27 Ekim 1990 tarihinde yapılan seçimlerde oyların % 98.3'ünü alarak Türkmenistan'ın tartışmasız tek lideri olmuştur. Türkmenistan Başkanının "kişilik kültü" ilerleyen yıllarda birçok sokak, cadde, kamu kurum ve kuruluşları ile hava alanları ve limanlara Türkmenbaşı ismi verilmesiyle gündend güne gücüne güç katmaya devam etmiştir.

Azerbaycan'daki başlıca tarım ürünleri; tütün, pamuk, üzüm ve tahıldır. Dericilik ve ipekçilik alanında da oldukça ileri seviyededir. Ticaretteki başlıca maddeleri ise; tütün, şarap, meyve konserveleri, deri, polietilen, alüminyum, pamuk, pamuk ipliği, petrol ürünleri, klima, elektrik motorlar vb...¹⁸⁸

¹⁸⁶ DİKKAYA, Mehmet; Orta Asya ve Kafkasya Dönüşüm Süreci ve Uluslar arası Ekonomi Politik, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2009, s.259.

¹⁸⁷ AVŞAR, B.Zakir, a.g.e., s.56.

¹⁸⁸ ERGİN, Hikmet; a.g.e. s.69.

Kazakistan'a baktığımızda, diğer Türkiye Cumhuriyetlerine nazaran sanayileşmiş bir ekonomi görmekteyiz. Bu ülkede şehirleri birbirine bağlayan demiryollarının uzunluğu 1882 verilerine göre 14.550 km.ye ulaşmıştır. Her ne kadar bağımsız olsalar da Rus devletine karşı bağlılıkları devam etmektedir. Rusya da kültürel bağlarını bu ülkeden çekmek istememektedir. Gençler hala Rusçayı ana dili gibi bilmeye devam ediyorlar.

Kazaklar, ithalatının % 66'sını Rus devletinden sağlamaktadırlar. Yine kumaşların % 51'i, televizyonların % 31'i, teyplerin % 46'sı Rus hükümetinden sağlanmaktadır.¹⁸⁹ Deniz ulaşımını Hazar Denizi ile kısıtlı bir şekilde yapmaktadır.

Kazakistan, "hızlı gelişme stratejisi"nde Japonya, Güney Kore ve Singapur örneklerini almaktadır.¹⁹⁰ Gerek bölgesel liderlikte de Özbekistan'la girdiği mücadele, gerek de yeni petrol yataklarının keşfedilmesi sonucunda dünyanın dört büyük gelişmiş ekonomisinden biri olmayı hedeflediği Kazakistan 2030 projesini açıklamıştır.

Kazakistan'da ekonomik yaşamda devlet eli devam etmektedir ve bu oran % 90'lar seviyesindedir. Özel müteşebbisler hızla ekonomiye girmeye devam etmektedir. Başlıca yer altı kaynaklarını çinko, krom, alüminyum, bakır, kurşun, astbest, barut, bizmut, krom, fosfat, titanyum, kömür, petrol ve bor olarak sıralayabiliriz. Petrol rezervleri neredeyse 2.1 milyar tonu bulmakta, petrol üretimi 23 milyon ton, doğal gaz üretimi ise 6.7 milyar metreküpe ulaşmıştır.¹⁹¹

Kazakistan uzay üssüne sahip olup, nükleer silahları olan tek Türk kökenli cumhuriyettir. Bundan dolayı stratejik öneme sahip bir ülkedir. Yüz ölçümü olarak da Türkiye'nin dört katı büyüklükte olması, dış yatırımcıların ilgisini çekmektedir.

Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan NAZARBAYEV, ülkesinin temel dış politika hedefini şu şekilde ifade ederken; "bizim için istisnai öneme sahip olan sınır

¹⁸⁹ AVŞAR, B.Zakir, a.g.e., s.27.

¹⁹⁰ BAYRAKTAR, Gökhan; "Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya'nın Yeniden Yapılanmasının Türkiye'nin Güvenlik Strateilerine Yansımaları", Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2008.

¹⁹¹ ERGİN, Hikmet; a.g.e., s.84.

lkeleriyle, öncelikle de (bizim) dünyayla iletişime açılan kapılarımız olan Rusya ve Çin ile dostane ilişkilerin, karşılıklı çıkara dayanan ilişkilerin korunmasıdır”, bu Şekilde karşılıklı bağları tesis ederken Kazakistan’ı “dinamik finans çevrelerine, hammaddelere ve ileri teknolojilere erişmek amacıyla ve Batı Avrupa ile Kuzey Amerika’nın ileri gelen ülkeleriyle çok yönlü ilişkiler kurmak nihai stratejik amacıyla Asya-Pasifik bölgesinin, güney ve güneydoğu Asya’nın, Yakın ve Ortadoğu’nun ayrılmaz bir parçası” haline getireceğinden bahsediyordu.¹⁹²

Kırgızları Şu Şekilde ifade edebiliriz: “Uygurları alt eden Kırgızlar eski çağlardan beri Yenisey Irmağı’nın orta bölgelerindeki vadiden güney Sibiry’a uzaman, bugünün Minusinsk ve Abakan bölgelerinde yaşayan çok eski bir Türk halkıdır.”¹⁹³

Kırgızistan’ın dağlık bölge olması ve özellikle nehirlerinin büyük olmasından ötürü, ülkede hidroelektrik santralleriyle hidroelektrik üretimi yapılmakta, hatta diğer komşu ülkeler olan Özbekistan, Tacikistan ve Kazakistan’a bu enerji transfer edilmektedir.

Kırgızistan’da tarıma elverişli toprak çok değildir, hatta % 7’ler dolayında ve bu arazinin de ancak % 70 civarı sulanabilmektedir. Bu topraklarda yetişen tarım ürünlerini Şu Şekilde sıralayabiliriz; pamuk, tütün, buğday, kenevir, Şeker pancarı, yağlı tohumlar zm, Şeker kamışı, haşhaş ve mısır çeşitli meyve ve sebzedir.¹⁹⁴

Kırgızistan’da yürürlükte olan Anayasa ve 11 Nisan 1990 tarihinde kabul edilen “Kırgızistan Adalet Sistemi Kanunu” uyarınca Kırgızistan’da SSCB ile Kırgızistan mahkemeleri geçerli iken; 15 Aralık 1990 tarihindeki Egemenlik Deklarasyonu ve 31 Ağustos 1991 tarihindeki Bağımsızlık Deklarasyonun ile,

¹⁹² KARPAT, Kemal H.; Türkiye ve Orta Asya, (ev.: Hakan GR), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

¹⁹³ ROUX, Jean Paul; Orta Asya Tarih ve Uygarlık, (ev.: Lale ARSLAN), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006, s.203.

¹⁹⁴ ERGİN, Hikmet; a.g.e., s.80.

yalnızca Kırgız Mahkemelerinin faaliyet gösterebileceği açıklanmıştır. Bu Deklarasyonlar ile bu mahkemeler geçerlidir.¹⁹⁵

1. Kırgızistan Cumhuriyeti Yüksek Mahkemesi
2. Oblast (bölge) Mahkemesi
3. Bişkek Şehir Mahkemesi
4. Şehir Halk Mahkemeleri

Kırgızistan, BDT içinde 1998'de Dünya Ticaret Örgütü'ne kabul edilen ilk üye ve piyasa ekonomisine geçişte en kararlı ülkelerden birisi olarak farklı bir konum arz etmektedir.

Son olarak da Özbekistan'a bak tığımızda, çok zengin yer altı kaynakları olduğunu görmekteyiz. Bunları; altın, doğal gaz, alüminyum, tungsten, bakır, çinko, kurşun, mermer ve molibden yatakları olarak sayabiliriz. Ülkenin ekonomik yapısı tarım ağırlıklı olup ülke topraklarının % 9'u tarıma elverişli iken, nüfusunun yaklaşık olarak % 30'u tarım sektöründe çalışmaktadır.

Özbekistan'da dünyanın en kaliteli altını üretilmekte olup, yıllık 80 ton olup, bakır rezervleri 800 milyon ton, kömür üretimi ise yıllık 6 milyon ton civarında seyretmektedir.¹⁹⁶

Özbekistan hayvancılıkta ise, yılan türleri, sakangur ve kemiriciler gibi türlerin yanında tilki, kurt, ceylan, antilop, yaban domuzu, karaca, değişik kuş türleri ve ayıları da ülkede görmek mümkündür.¹⁹⁷

Özbekistan parlamentosu bağımsızlık kararı aldığı, “Birlik” Halk Hareketi'nin (BHH) bu kararı alkışladığı 31 Ağustos 1991 tarihinden bu yana gelişip büyümesini devam ettirmektedir.¹⁹⁸

¹⁹⁵ AVŞAR, B.Zakir, a.g.e., s.38.

¹⁹⁶ ERGİN, Hikmet; a.g.e., s.76.

¹⁹⁷ AVŞAR, B.Zakir, a.g.e., s.48.

¹⁹⁸ ADIGÜZEL, Hasan; Türk Dünyasında Demokrasi Hareketleri Özbekistan Birlik Halk Hareketi ve Azerbaycan Halk Cephesi, İnsan ve Demokrasi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.112.

Özbeklerle Tacikler sürekli bir biri arasında didişip, çatışmalarla uğraşmaktadırlar. İki devlet arasındaki nifak tohumlarını ekenler, iki devletin de kalkınmasını istememektedirler.

Bölgedeki kaynayan kazandan birisi de Afganistan'dır. Orada kimin düşman kimin dost olduğu tam olarak bilinmemekle beraber, dünyanın beyaz ticaretinin merkezinde olması kafadaki soruları arttırmaktadır.

Doğu Türkistan doğudan batıya doğru 2000 km, kuzeyden güneye 1650 km genişliğinde ve kuzey yarım kürenin 34 ile 40'ıncı enlemleri arasında, 74 ile 95'inci boylamları arasındadır. Çin birlikleri 1949 yılında Doğu Türkistan'ı işgal etmiştir. Doğu Türkistan kültür ve medeniyetlerin buluşma noktası olarak güneyde Pakistan, Hindistan ve Tibet'le, batısında Afganistan ve Tacikistan'la, kuzeyinde Kazakistan, Kırgızistan ve Rusya Federasyonu ile doğu ve kuzeydoğusunda Çin ve Moğolistan'la komşudur.

Doğu Türkistan'ın resmi adı Sinkiang Uygur Otonom Bölgesi'dir.¹⁹⁹ Çin'e bağlı bulunan otonom bölgeler içerisinde, en büyük idari yapıya yine Doğu Türkistan sahiptir. Ülkedeki tarım havzalarında hububat ziraati önemli yer tutar. Hububatın esasını buğday teşkil etmektedir. Buğdayın yanında arpa, mısır ve pirinç ekimi de büyük yer tutmaktadır. Suyu kaynaklarının çoğunu yıl boyunca yağın yağışlardan elde etmektedir.

Doğu Türkistan'ın ekonomisi hayvancılığa dayanmaktadır. Bölgede 35 milyon canlı hayvan bulunmaktadır, bunun da çoğunluğunu koyun oluşturmaktadır.²⁰⁰ Koyun yetiştiriciliğinde Çin'de ilk sırada yer almaktadır. Yün üretiminin yaklaşık olarak üçte birini oluşturmaktadır. Burada üretilen pamuk çok kaliteli ve türü farklıdır. Yine bu da Çin'in yaklaşık yarısı kadardır. Meyvecilik de çok önemlidir, turfan üzümü ve hamı kavunu gibi. Yerel ürünlerden bazılarını sayacak olursak; armut, kayısı, incir ve kestane.

¹⁹⁹ TÜRKÖZ, Ahmet; a.g.e., s.1.

²⁰⁰ TÜRKÖZ, Ahmet; a.g.e., s.19.

Doğal su kaynaklarını değerlendirmek için gereken yatırım olmadığı ve bunlardan yeterince yararlanılamasa da, yer altı su kaynaklarının toplam rezervi 20 milyar metreküpü bulmakta, akarsu, barajlar ve göllerin ise toplam yüzeyi 70 milyon metreküpü bulmaktadır.²⁰¹

Ziya Gökalp, Türklerin en eski zamanlarda göçebe olarak yaşadıklarını ve bu göçebe hayatına göre ekonomisinin çobanlık esaslarına dayalı olduğunu şu sözleriyle ifade etmektedir: “O zamanlarda, Türkler’in bütün varlıkları koyun, keçi, at, deve, öküz gibi hayvanlar ve yedikleri süt, yoğurt, peynir, tereyağı, kımız gibi hayvansal ürünlerdi. Giydikleri de bu hayvanların postekileri, derileri, yünleri ve yapağılarıydı. Göçebe Türkler’in endüstrisi de hep hayvansal ürünler üzerine işlerdi: Develerin ayağından ‘ayak’ adı verilen kımız kadehleri, öküzlerin uyluk kemiğinden kımız sürahileri yapılırdı. Hayvanın ne kemiği, ne boynuzu, ne barsağı, kısaca, hiçbir şeyi atılmazdı. Her dokusunda Türk’e özgü bir endüstri ürünü yapılırdı.”²⁰²

II. Dünya Savaşı döneminde yapılan araştırmalar, bölgede çok sayıda maden ve diğer doğal kaynakların olduğunu bize göstermiştir. Bunlardan bazılarını şu şekilde saymamız mümkün olabilir; altın, kömür, demir, bakır, petrol yatakları, taş kömürü, uranyum, volfram, kalay, kurşun, civa, gypsum, sülfür, yeşim taşı, tuz, molibden, berilyum, mika feldspat, kaolin, serpantin, sodyum nitrat, vermikulit ve amonyak.

Türk Cumhuriyetleri'nin hepsini burada iyi değerlendirip analiz ettiğimizde, gelecek açısından kardeşlerimize yardım etmemiz gerektiğini bir kez daha görüyoruz. Onlarla olan bu kültürel bağlarımızı da daha ilerilere taşımak boynumuzun borcudur.

²⁰¹ TÜRKÖZ, Ahmet; a.g.e., s.20.

²⁰² GÖKALP, Ziya; Türkçülüğün Esasları (Günümüz Türkçesiyle), (Hazırlayanlar: ÜNLÜ, Mahir, ÇOTUKSÖKEN, Yusuf), 2. Baskı, İnkılap ve Aka Kitapevleri Kolektif Şirketi Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1978, s.157.

Türk Cumhuriyetleri kendilerine yön gösterici, örnek model olarak Türkiye'yi alabilirler. Model alırken de özellikle şu üç alana dikkat edebilirler: ekonomik, siyasal ve sosyal.²⁰³

1996-2007 yılları arasında Orta Asya ve Kafkasya'daki ekonomik ve politik gelişmelerin hızlı yaşanması, zorlukları beraberinde getirmiş olsa da özellikle iktisat politikalarının dikkatli bir şekilde izlenmeye başlanmasının, milli paraların tedavüle girmesi ve bağımsız ulusal politikaların izlenmeye başlanması ile piyasalarda büyük ölçüde fiyat istikrarının sağlanmasına katkı sağladığı söylenebilir.²⁰⁴

Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'nin ekonomik sorunlarından da bahsetmemiz gerekir. Sovyet döneminde merkezi ekonomik sistem uygulanmış, kararların tamamına yakını Moskova'da alınmış ve sıkı sıkıya uygulamaya konulmuştur. Tam olarak hazırlık yapmadan bağımsızlıklarına kavuşmuş olmalarından dolayı tecrübesiz olmaları, gelişmelerini yavaşlatmıştır. Sovyet sisteminin mirası, komünist ideolojinin getirdiği ekonomik modelden, tam bağımsız, ekonomik, sosyal bir sisteme dönüş için çalışmalara başlamış olsalar da günümüzde ekonomik yapının tam dönüşüme uğradığını iddia etmek çok güçtür.²⁰⁵

Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan ve Özbekistan'ı tarihsel, kültürel ve sosyal arka planlarını incelediğimizde bazı özellikleriyle farklılık oluşturmaktadırlar. Yerleşiklik ve göçebe kültürü açısından değerlendirildiğinde; Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan tarihi ve güncel etkileşimini göçebe toplumun dinamiklerinden aldığı gözlenirken, Özbekistan ise yerleşik kültürün dinamiklerini sergilemektedir.²⁰⁶

Kurumsallaşma geleneği çok önemlidir. Çünkü bu ülkelerden kurumsallaşma geleneği ne kadar güçlü ise, o oranda bağımsızlığın ilanı ile birlikte almış olduğu özerk politikaların gelişimine katkı sağladığını Özbekistan'da gördüğümüz gibi, buna

²⁰³ MÜTERCİMLER, Erol; 21. Yüzyılın Eşiğinde Uluslararası Sistem ve Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Modeli, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993, s.301.

²⁰⁴ DİKKAYA, Mehmet; a.g.e., s.126.

²⁰⁵ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.332-338.

²⁰⁶ ALKAN, Haluk; Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar Kazakistan Özbekistan Kırgızistan Türkmenistan, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Ankara, 2011, s.403.

karşılık Kazakistan ve Kırgızistan'ın izlemiş olduğu bağımlı siyasal ve ekonomik politikalar sonucu gelişimi yavaş olmuştur.²⁰⁷

Ekonomik bağımlılık en çok Kırgızistan'da kendini gösterirken, ekonomik-siyasal istikrar Kazakistan'da gözlenmiş ve eski statünün korunmasına yönelik baskılar en fazla Türkmenistan'da yaşanmıştır.²⁰⁸

Bu bölgede bağımsızlıkların pekiştirilmesi ve bölgedeki istikrarın sağlanması ekonomik kalkınmayla mümkündür.

1.4. Türk Dünyasının Kültürel Özellikleri

Günümüzde kültür kavramı değişik amaçlar doğrultusunda farklı şekillerde yorumlanan bir terimdir. Genel anlamda; “*Kültür, insanın ortaya koyduğu ve içinde insanın da var olduğu tam gerçeklik biçimi*” şeklinde tanımlanmaktadır. Daha geniş anlamıyla kültür; tabiata karşı insanların en başından beri sosyal ve bireysel hayatın her alanında gerçekleştirdiklerinin bir bütünü ve birikimidir.²⁰⁹ Bir milletin kültürü, onu diğer milletlerden ayıran en büyük özelliklerinden birisidir.

Atatürk, kültürün tanımını şöyle yapmaktadır; “*Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli kültürdür... Bu sözü burada ayrıca izaha lüzum görmüyorum. Çünkü bu Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarında çeşitli vesilelerle eser halinde tespit edilmiştir. Kültür, okumak, anlamak, görebilmek, görebildiğinden mana çıkarmak, intibah almak, düşünmek, zekâyı terbiye etmektir. Yine insan enerjisiyle ve fakat tabiatın ona iltifat edildikçe tükenmez yardımıyla yükselen, genişleyen insan zekâsı, hudutsuz kavrayış anlamında insan diyen bir vasf-ı mahsusa olur. İnsan, hareket ve faaliyetin yani dinamizmin ifadesidir. Bu böyle olunca kültür, yukarıda işaret ettiğimiz, insanlık vasfında insan olabilmek için bir esas unsurdur. Kısaca kültür, tabiatın yüksek feyzleriyle mesut olmaktır. Bu ifade içinde çok şey mündemiçtir. Temizlik,*

²⁰⁷ ALKAN, Haluk; a.g.e., s.406.

²⁰⁸ ALKAN, Haluk; a.g.e., s.411.

²⁰⁹ Ahmet Halûk Yüksel, “Atatürkçü Düşünce Sisteminde Kültürel İletişimin Modele Dayalı Boyutları”, I. Uluslararası Atatürk Sempozyumu, Ankara 1994, s. 1039.

*saflık, yükseklik, insanlık vs... Bunların hepsi insanlık vasıflarındandır. İşte kültür kelimesini mastar şekline soktuğumuz zaman tabiatın insanlara verdiği yükseklik vasıfları kendi çocuklarına, hafidlerine ve atisine vermesi demektir... Bugünkü Türk çocukları kültürlü insanlardır. Yani hem kendileri kültür sahibidirler, hem de bu hassayı muhitlerine ve bütün Türk milletine yaymakta olduklarına kanidirler”.*²¹⁰

Bugün Türkiye ile Türk Dünyası içerisinde yer alan topluluklar arasındaki temaslar, devletler ve topluluklar düzeyinde siyasî, ekonomik, askerî ve sosyo-kültürel alanlarda devam etmektedir. Tarihî kökleri, Asya'nın derinliklerinde yer alan bugünün Anadolu Türklüğü ile Türkistan Türkleri arasındaki tarihî, kültürel ve hissi bağlar fazlasıyla kuvvetlidir. Bu durum Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlarda yer alan Türk toplulukları içinde geçerli bulunmaktadır. Bugün değişen dünya dengeleri ve bahse konu bölgelerde gelişmekte olan olaylar, Türkiye'nin farklı coğrafyalarda yer alan Türk topluluklarıyla ilgilenmesini zorunlu kılmaktadır.

Kültür (hars) ile uygarlık arasında birbirine benzer birleşme noktaları olduğu gibi birbirinden ayrıldığı noktalar da bulunmaktadır. İkisi de bütün toplumsal yaşayışları kapsamaktadır. Toplumsal yaşayışlar denilince: Din, dil, ahlak, hukuk, us, estetik, iktisat ve fenle ilgili toplumsal yaşayışların toplamına kültür denildiği gibi uygarlık da denilmektedir.²¹¹

Ayrıldığı noktalara baktığımızda ise kültür ulusal olduğu halde, uygarlık uluslararasıdır. Kültür, yalnız bir toplumun toplumsal yaşayışlarının uyumlu bir toplamı ise, uygarlık aynı gelişmişlik düzey ve seviyesinde bulunan birçok ulusların toplumsal yaşayışlarının ortak bir toplamıdır.²¹²

İkinci olarak ayrıldığı nokta ise, uygarlık yönetsel olarak bireylerin isteklerinden oluşan toplumsal olayların toplamından oluşmaktadır. Bu sebeptendir ki, aynı gelişmişlik düzeyine sahip bulunan bütün ahlak, hukuk, güzel sanatlar,

²¹⁰ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, Ankara 1984, s. 271–272; *Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri*, Hzl. Utkan Kocatürk, Ankara 1999, s. 134.

²¹¹ GÖKALP, Ziya; *Türkçülüğün Esasları* (Günümüz Türkçesiyle), (Hazırlayanlar: ÜNLÜ, Mahir, ÇOTUKSÖKEN, Yusuf), 2. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevleri Kolektif Şirketi Yaylıcak Matbaası, İstanbul, 1978, s.25.

²¹² GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.25.

iktisat, us dil ve fen gibi kavramların, ifadelerin, bilgilerin ve bilimlerin toplamını uygarlık dediğimiz şey oluşturmaktadır.²¹³

Karaçay-Malkar Türklerinde kan akrabalığı olmayanlar arasında olan süt akrabalığıyla ilgili olarak şunları ifade edebiliriz: “Kan akrabalığı olmayanlar arasında süt akrabalığı yaygındır. Çocukken ailelerin yanına verilen çocuklar eğitime alınmış olurlar. Kardeş ailelerde bütün çocuklara kardeş olarak bakılmıştır. Bu annelere ‘emçek ana’ (süt anne), çocuğa ise ‘emçek ulan’ (süt oğul) denilmiştir. Bu kurumun adı ‘atalık’ (babalık)’dır. Bu uygulamalar asilzadeler ve halk arasında da olduğundan, Karaçay-Malkarlarda toplum içi saygı ve sevgiyi arttırmıştır.”²¹⁴

Yine Karaçay-Malkarlar’da göçebelik döneminden kalma yaşamla ilgili kalıntıları Ufuk Tavkul ve Yaşar Kalafat’ın yorumunu şöyle aktarabiliriz: “Karaçay-Malkar’da bozkır medeniyetinin izlerinden biri olarak göçebelik döneminden kalma uygulamalardan birisi ‘koş’lardır. Bunlar hayvan ve çoban barınakları olup bu uygulama Kazak, Kırgız ve diğer Türk kesimlerinde de vardır. Çok kere hafif malzemedен mevsimlik yapılmış olmakla beraber, taştan yapılanları da vardır. Koş etrafında, kuralları, türleri, kullanım şartları ile bir kültür oluşmuştur. ‘Koş İyesi’, ‘Koş Tamata’ gibi koşdaki Aksakal ise, ‘Teke Börk’ denilen keçeden yapılmış maske ile halkı eğlendiren aktördür. Koş belki de Anadolu’daki Kom’un dengidir. Koş iyesinin yaptığı ise köy serinlik oyunlarıdır. Biz bu tür maskeleri Kafkasya etnografya müzelerinden resimlemiştik.”²¹⁵

Karaçay-Malkar Türkleri, “Totur Ayı” dedikleri 22-25 Mart tarihleri onlar için özel günlerdir. Bizdeki baharın başlangıcı olarak gördüğümüz ve her yıl coşku içinde kutlamalar yapıp yenisini ipe çektiğimiz Yenigün/Nevruz’a Karaçay-Malkarlar “Gollu”, “Gutan”, “Saban Toyu”, “Tegri Toy”, “Erirey” gibi isimler vermektedirler.²¹⁶

²¹³ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.26.

²¹⁴ TAVKUL, Ufuk, KALAFAT, Yaşar; Karaçay-Balkarlar Tarih, Toplum ve Kültür, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 2003, s.114.

²¹⁵ TAVKUL, Ufuk, KALAFAT, Yaşar; a.g.e., s.114-115.

²¹⁶ TAVKUL, Ufuk, KALAFAT, Yaşar; a.g.e., s.115.

Bu bayramlardan en yaygın olanı “Gollu”dur. Bu günlerde Gollu müziği çalınarak tempo tutulur, hatta sağa sola hareket edilerek Gollu duası yapılır. Gollu duası bizim Türkçemizle şu şekildedir:

“Oyra, Gollu, sen bereketli elli,
 Oyra, Gollu, sen tahıl gönüllü,
 Oyra, Gollu, sen güzel sözlü,
 Oyra, Gollu, sen sarı kürklü,
 Oyra, Gollu, sen bereketli elli”²¹⁷

Hatta Gollu’yu memnun etmek önemlidir. Onun memnuniyeti için at, yarışları yapılır, güzellik seçimleri icra edilir, güreş, nişancılık, halat çekme ve yağlı ipe tırmanma gibi sporlar oynanır.

Karaçay-Malkarlardaki Saban-Toy geleneğini şöyle anlatabiliriz: “Karaçay-Malkarlar’da Saban-Toy geleneği vardır. Bu bayramda Malkarlarda yedi farklı tahıldan oluşan katı bir lapa ‘geje’ pişirilir. ‘Su oyunları’ düzenlenir. Başkurdistan’da katıldığımız Saban-Toy, Altaylardaki ‘El Oyunu’nu andırıyordu. Burada ağır taş atma, direğe tırmanma, satranç, koşu, at yarışı, güreş, bilek güreşi, ip çekme gibi yarışlar yapılır. Gençler en güzel giysileri ile şarkı söyleyip, dans edip tanışırlar. Sonra yer sofralarında yenilip içilerek misafirler ağırlanır. Çevreden yüzlerce aile tabiata dağılmış halde bayram yaparlar.”²¹⁸

Uygarlığın üzerine düşündüğümüzde şu iki esas gerçek olarak ileri sürebiliriz: ²¹⁹

1. Uygarlık, bütün insan toplumlarında vardır.
2. Uygarlık, yalnız insan toplumlarına özgüdür.

²¹⁷ TAVKUL, Ufuk, KALAFAT, Yaşar; a.g.e., s.115

²¹⁸ TAVKUL, Ufuk, KALAFAT, Yaşar; a.g.e., s.115.

²¹⁹ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.47.

Ülkemizdeki Osmanlı ve Türk etkilerinin bir arada ve bir ahenk içerisinde yaşadığını her yerde görebilmekteyiz. Ruhumuzun ilham alıp beslendiği müzikte bile yan yana, birlikte yaşamaktadırlar. Türk müziği ki, halk arasında kendi kendine doğmuş, esinlenmeyle oluşmuşken, Osmanlı müziği Farabi'nin Bizans'tan çevirme ve aktarma yoluyla, öykülenme aracılığıyla dıştan alınmış ve ancak yöntemle sürdürülmüş müziktir.²²⁰

Ziya Gökalp, Türkler'in özelliklerini şu sözleriyle ifade etmektedir: "Türkler, özgürlük ve bağımsızlığı sevdikleri için, ortaklıkçı (iştirakçi-komünist) olamazlar. Fakat eşitliği sevdiklerinden bireyci de kalamazlar. Türk iltürüne en uygun olan dizge 'solidarizm', yani 'dayanışmacılık'tır (tesanütçülük). Özel mülkiyet toplumsal dayanışmaya yararlı olduğu ölçüde geçerlidir."²²¹

Sosyalistler ve komünistler özel mülkiyetin olmaması gerektiği görüşündedirler ve bu yüzden özel mülkiyeti kaldırma çabasındadırlar. Özel mülkiyeti tamamıyla kaldırmak yanlıştır, fakat kişilerin özel mülkiyetinin olması gibi, kamu mülkiyetinin (toplumsal mülkiyet) de olması gerekmektedir. Bireylerin hiçbir emeğinden oluşmayan, toplumun bir esirgemezliği ve gayesi sonucunda oluşturulan artık, fazla değerler toplumdur.

Ziya Gökalp, özel mülkiyetin yanında kamu mülkiyetinin olması gerekliliğini şu sözleriyle ifade etmeye çalışmaktadır: "Demek ki Türkler'in toplumsal ülküsü, özel mülkiyeti kaldırmaksızın, toplumsal varlıkları bireylere kaptırmamak, kamunun yararına harcamak üzere, korumaya ve arttırmaya çalışmaktır."²²²

Yine ekonomi alanındaki görüşlerinden ve Türkler'in ekonomik ülküsünden bahsederken Ziya Gökalp, büyük endüstrinin gerekliliği ve büyük endüstrinin olması için de koruma ve destekleme yöntemlerinin uygulanmasıyla oluşturulabileceğini şu sözlerle ifade etmektedir: "Türkler'in bundan başka bir de ekonomik ülküsü vardır ki, ülkeyi 'büyük endüstri'ye kavuşturmadır... Avrupa devrimlerinin en önemlisi ekonomik devrimdir. Ekonomik devrim ise, bucağ ekonomisi yerine ulus

²²⁰ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.28.

²²¹ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.159.

²²² GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.160.

ekonomisinin ve küçük sanatlar yerine büyük endüstrinin geçmesidir. Ulus ekonomisi ve büyük endüstri ise ancak koruma ve destekleme yönteminin uygulanmasıyla kurulabilir. Bu konuda bize öncülük edecek, ulusal ekonomi kurumlarıdır.”²²³

O zamanlarda kimi insanların ülkemizin bir tarım ülkesi olmasından ötürü, bizim daima çiftçi bir ulus kalmamız gerektiğini ve büyük endüstriyle uğraşmaya kalkışmamızın bizim açımızdan büyük hata olacağı kanaatinde olduklarından bahsetmektedirler.

Ziya Gökalp, ekonomimizin kalkınması için, Türk ekonomistlerinin, Türkiye'nin ekonomik gerçeklerini iyi inceleyerek, ulusal ekonomimiz açısından bilimsel ve esaslı program yaparak onun iyi uygulanması ve bunun için bireylerin iyi çalışmasının yanında genel bir düzenleyicilik rolünü iyi oynayıp yönlendirmeleri gerektiğini savunmaktadır.²²⁴ Ziya Gökalp bile daha o yıllarda endüstri devriminin yapılıp, takip edilmesi gerekliliğinden bahsetmektedir.

Hukuk alanında ise Türkçülüğün amaçlarını şu şekilde ifade edebiliriz:²²⁵

Birinci amacı: Çağdaş bir devlet oluşturmak.

İkinci amacı: Uğraşsal yetkeleri kamusal yetkenin müdahalesinden kurtararak uzmanların yetkilerine dayanan uğraş özerklikleri kurmak ve bu esasa dayanan bir uygar yasa ile ticaret, sanayi, tarım yasaları ile uğraşsal örgütlerin ve onların özerkliklerine ilişkin yasalar yapmak.

Üçüncü amacı: Bir çağdaş aile oluşturmaktır.

Şunu akıldan çıkarmamakta yarar olduğu kanısındayım: Kültürel değer olarak kabul ettiklerimizin en önemli öğelerinden biri, belki de ilki sanattır. Belki de ilki, çünkü temel öğe sayılan dilin bile göstergesi yazın sanatıdır.²²⁶

²²³ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.160.

²²⁴ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.161.

²²⁵ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.153-154.

²²⁶ ERİNÇ, Sıtkı M.; a.g.e., s.40.

Kültürel Türk edebiyatı ile ilgili Ziya Gökalp şunları söylemektedir: “... Türk edebiyatı, halkın atasözleriyle bilmecelerinden, halk masallarıyla halk koşmalarından, destanlarından, halk cenknameleriyle menkıbelerinden, tekkelerin ilahileriyle nefeslerinden, halkın güldürücü fıkralarından ve halk tiyatrosundan oluşur. Atasözleri doğrudan doğruya halkın bilgece düşünceleridir. Bilmeceleri de oluşturan halktır. Halk masalları da bireylerce düzülmemiştir. Bunlar, Türk’ün mitolojik çağlarından başlayarak geleneksel yolla zamanımıza değin gelen peri masallarıyla dev masallardır.”²²⁷

Dede Korkut Kitabı’ndan bahsederken de “... Dede Korkut Kitabı’ndaki masallar da ozandan ozana sözlü olarak gelmiş, ancak birkaç yüzyıl önce yazılmıştır. Şah İsmail, Aşık Kerem, Aşık Garip, Köroğlu kitapları da bir zamanlar halkın yazdığı halk masallarıdır. Türk tarihinde ve etnografyasındaki mitler, lejantlar, efsaneler de Türk edebiyatının öğeleridir.”²²⁸ ifadesini kullanmaktadır.

Oğuzların İlyada destanı gibi, dil olarak da eski Oğuzca olan, bize özgü Türkçe’nin anası sayılan Dede Korkut Kitabı’nda eski Türkçemiz’in çokça örneklerini bulabiliriz.

Türk şivesinin bir takım ortak özelliklerini daha iyi görüp anlamak için, başka Türk lehçeleriyle karşılaştırmamız yeterli olacaktır. Orhun yazıtlarındaki bazı deyimlere baktığımızda bile bunu görebiliriz: “İşimi, gücümü kime vereyim?. İlim törem hani?, Beyli budunlu...”²²⁹

Buradaki üç deyimi incelersek: birincisi iş güç biçiminde kullanılmaktayken; ikincisi oymağımız-töremiz, yurdumuz-ocağımız, evimiz-barkımız, soyumuz-sopumuz...; üçüncü deyim ise irili ufaklı, büyüklü küçüklü... vb. anlamlarda kullanılmaktadır.²³⁰

Birçok örneklerini aradığımızda rastlayabilmemiz içten bile değildir ki, özellikle Kırgız ve Kazaklar’ın meşhur Manas destanını ve diğer Türk boylarının

²²⁷ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.28.

²²⁸ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.28-29.

²²⁹ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.116.

²³⁰ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.116.

masalları, atasözleri, deyimleri, şiirleri irdelendiğinde Türk lehçe ve ağızlarının ortak yönlerini görebilmekteyiz.²³¹

Azerbaycan kültürü, hem Türkiye hem de İran ile bağlantılı ve bu kültürlerle iç içe olduğu için, kendini daha ilerilere götürmesi içten bile değildir. Azerbaycan'ın Ermenistan ile yer yer devam edip patlak veren çatışmaları devam etmekte ve Gürcistan ile toprak ihtilafı bulunmaktadır. Azerbaycan ve İran arasında mezhep birliği ve etnik yakınlık sebebiyle ilişkileri daha sıcak olabilmektedir.

Özbekistan'a baktığımızda başlarda fazla bir değişiklik gözlenmemiştir. Çünkü bazıları bu bağımsızlığın Rusya tarafından yerli komünistlere verildiğini düşünmekle beraber, devlet, hükümet yapısında olsun, bürokraside olsun fazla değişiklik olmamıştır. “Nomenklatura” (Komünist yöneticiler sınıfı) diye adlandırılan zümrenin gerek yetiştirme tarzı, gerekse de beyinlerindeki düşünceleri bile aynıyken, bu zümre bütün teşkilatlarıyla kendini gösterirken, elde edilen azatlık dışında başka hiçbir nimetten halkın yararlanması söz konusu bile değildi.²³²

Kırgızlar, genel bir bakışa göre kaba saba insanlardır; çağdaş Rus şarkiyatçı ve Türkolog olan Barthold, Kırgızları “çok düşük bir uygarlık düzeyini” temsil ettiklerini belirtmektedir.²³³

Tüm Türk Cumhuriyetlerimiz, kendi kültürlerini yaşamaya devam etmektedirler. Özellikle tarım ve hayvancılıkla uğrasan kırsal kesimde, at üzerinde oynanan oyunlardan güreşe kadar, birçok spor ve kültür aktivitelerini sürdürmeye devam etmektedirler.

Atatürk, memleketleri değişik, ancak medeniyetleri bir olarak kabul etmiş ve bir milletin ilerleyebilmesi için bu medeniyete iştirak etmesi gerektiğine inanmıştır. Osmanlı Devleti'nin kendisini Avrupa milletlerine bağlayan rabitaları kesmesinden

²³¹ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.117.

²³² ADIGÜZEL, Hasan; Türk Dünyasında Demokrasi Hareketleri Özbekistan Birlik Halk Hareketi ve Azerbaycan Halk Cephesi, İnsan ve Demokrasi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.113.

²³³ ROUX, Jean Paul; a.g.e., s.204.

dolayı devletin çöküşünün başladığını ve bunun da büyük bir hata olduğunu belirtmiştir.²³⁴

Türk-İslam düşüncesinin öncülerinden Hoca Ahmet Yesevi'nin düşünceleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun tasavvufi düşünce sistemi üzerinde çok etki bırakmıştır. Hoca Ahmet Yesevi; Divan-ı Hikmet adlı eserinde şu şekilde sesleniyor;

“Ey müminler bu dünyanın sonu yok
Doğru bilersen asla bunun yalanı yok
Kim bilmese vallahi onun imanı yok
İşitip okuyup yere girdi Kul Hoca Ahmed
Nefsim beni yoldan çıkarıp hakir eyledi
Çırpındırıp halka ağlamaklı eyledi
Sünnet imiş, kafir de olsa verme zarar
Gönlü katı, gönül incitciden Allah şikayetçi...”²³⁵

Hoca Ahmet Yesevi'nin eğitim anlayışında nefsi terbiye edip gerçek aşka yönelmek önemli bir yer tutmaktadır. Bilhassa ego, yani nefis bu şekilde bütün karmaşıklığına rağmen daha iyi analiz edilebilir ve anlaşılabilir. Kişi doğada fenafillâh (Ölmeden önce ölmek, nefsin arzularından geçip varlığını Allah için görmektir.) olduğu zaman onun kudret ve kuvvetine ortak olur. Tasavvufçu olmak için nefsi kontrol etme, kendine terbiye etme, acı çekme gibi bazı şartları vardır.

Yeniçerilerde kaşık yoldaşlığı anlayışı vardır, örneğin “Dokuz derviş bir kaşıkla doyar, on derviş bir posta sığar.” sözü için çok şey söylenebildiği gibi,

²³⁴ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Ankara 1997, III, s. 91.

²³⁵ BİCE, Hayati; **Divan-ı Hikmet Hoca Ahmet Yesevi**, Diyanet Vakfı Yayınları, 4.Baskı, Ankara, 2005.

yeniçerilerin kuruluş zamanlarında başlarına taktıkları börklerinin alın hizasında kaşık taşımaları bundan gelmektedir.²³⁶

Türk ahlakı ile Osmanlı ahlakı arasında da bir ikilem, karşıtlık görebiliriz. Divan-ü Lügat-it Türk'te (Türk Dili Sözlüğü) Türkler'i Kaşgarlı Mahmut kısaca şu şekilde tanımlamaktadır: Türk'te kendini beğenmişlik ve övünme yoktur. Türk, büyük kahramanlıklar ve fedakârlıklar yaptığı zaman, bir üstün iş yaptığını bilmez görünür.²³⁷

Gaspıralı'nın Türk Dünyası üzerindeki etkileri çok fazladır. Ama benim özellikle belirtmek istediğimiz husus, onun dil ve eğitim birliği konusunda verdiği ilham ve icraatlar, zamanla yeni boyutlar kazanmış ve özellikle 1905'lerden sonra sosyal, siyasî ve kültürel alanlarda da etkili olarak millî şuurun uyanmasına ve hatta Türkçülük ideolojisinin canlanmasına sebep olmuştur.

Artık yaşanan acıların sadece tarihin tozlu sayfalarında kalmasını dileyerek geleceğe ümitle bakman vaktinin geldiğini düşünüyorum. Hedef belli ve aşıkardır. Hedefimizi Gaspıralı İsmail Bey'in şu sözleriyle ifade edebiliriz: "Dilde, fikirde, işte birlik".

Tecrübeli düşünür Yavuz Bülent'in şu değerli sözlerini hayatımızın hiçbir safhasında hatırımızdan çıkarmamız gerekmektedir: "...Dilimizi, tarihimizi, edebiyatımızı, güzel sanatlarımızı, adet ve an'anelerimizi incelerken, Türkiye dışında kalan soydaşlarımızı bir kenara itemeyiz. Eski Türk yurtlarını görmemezlikten gelemeyiz. Türkiye dışında yaşayan soydaşlarımızın kültür zenginliklerinden haberdar olmak, onlarla kültür köprüleri kurmak, bize daima yeni ufuklar açacak, güç kazandıracaktır."²³⁸

Çoğulculuğun ve çeşitliliğin "kültürel vatandaşlık" kavramıyla birlikte yol alması sonucunda, daha sağlam bir siyasal ve toplumsal zeminin ortaya çıkacağı

²³⁶ DOĞAN, M.Sait; "Türk-AB İlişkilerinin Tarihi Seyrine Sosyolojik Bir Yaklaşım", **Sosyoloji Yazıları I, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması**, (Ed.; Mustafa Kemal Şan), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.145.

²³⁷ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.30.

²³⁸ VAHAPZADE, Bahtiyar; a.g.e.; s.312.

düşüncesini G. Delanty (2002) söylemektedir.²³⁹ Kültürel vatandaşlık kavramı kültürel haklar tartışmasını da doğurmuştur. Türk devletlerinin kültürleri onları birbirlerine bağlayan kenetleyici güçtür.

Türkiye'nin akrabalık bağı alanındaki tarihi ilişkilerine ve dayanaklarına ilave olarak, dış tesirleri de iyi kullanabilmesiyle en azından dünya dengelerini etkileyebilip yön verebilecek, aynı zamanda bunları dengeleyebilecek ve kalkınmakta olan Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'daki devletlere önder olabilecek bir lider devlet konumundadır.²⁴⁰

2. YENİ DÜNYA DÜZENİNDE TÜRKİYE VE TÜRK DÜNYASI

2.1. Türk Düşüncesinde “Türk Dünyası”

2.1.1. İttihat Terakki ve Türkistan

Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin kuruluşuna baktığımızda Mayıs 1889'e kadar gittiğini bize göstermektedir.²⁴¹ 1896'da çıkan Meşveret gazetesinde yayınlanan bir makalede 1896'dan on iki sene evvel bu İttihat ve Terakki Cemiyetinin ilk yapı taşlarının oluşturulduğundan söz edilmektedir.²⁴² Bu ifadeden tam ne demek istenildiği ya da neye vurgu verilmek istendiği pek de anlaşılmamaktadır. Yalnız bu yapı taşlarını oluşturanların iki arkadaş olduğu ve o kişilerin “İttihat” ve “cemiyet”in gerekliliği üzerinde bir mutabakata vardıklarından bahsediliyor.²⁴³ Bu kişilerin bir araya gelip bu birliği oluşturması açısından cemiyet önemli bir faktördür. “İttihat” ve bu ifadeler üzerindeki ısrar, bu cemiyetin kurulurken ana gayesini o zaman için “hürriyet”ten ziyade, son demlerini yaşayan

²³⁹ ÇOLAK, Yılmaz; “Türkiye’de Laiklik ve İslamcılık Arasında Vatandaşlık”, **Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye’de Vatandaşlık**, (Der.: KEYMAN, E.Fuat; İÇDUYGU, Ahmet), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009, s.293.

²⁴⁰ KONGAR, Emre; a.g.e., s. 511.

²⁴¹ AHMAD, Feroz; **İttihatçılıktan Kemalizme**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999, s. 75.

²⁴² AHMAD, Feroz; A.g.e., s. 76.

²⁴³ AHMAD, Feroz; A.g.e., s. 76.

Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanıp bölünmesini engellemek olduğunu gösteriyor.²⁴⁴

İttihat ve Terakki hareketinin merkezi sayılan Selanik'te ve İstanbul'daki Türk Derneği'nde yayınlanmaya başlayan Genç Kalemler Dergisi, Türkçülük akımına yeni bir çevre kazandırmış, hız kazandırarak milliyetçi ideolojinin olgunlaşması açısından çok önemli bir gelişmeye rehberlik etmiştir.²⁴⁵

Genç Kalemler Hareketi'nin ana gayesi, yazı dilini olabildiğince sade tutup halkın diline biraz daha yakınlaşmaktır. Genç Kalemler Hareketi'nin liderliğini ve çekim gücünü “yeni lisan” olarak adlandıran Ali CANİP ve Ömer SEYFETTİN üstlenmekle birlikte, Kazım Nami (Duru), Akil Koyuncu, Enis Avni (Aka Gündüz), Hakkı Süha, Celal Sahir, Mehmet Ali Tevfik...de bu dergide yazı yazan diğer önemli şahsiyetlerdir.²⁴⁶

Düşünce yapılarını incelerken de bakmamız gereken ilk noktalardan birisi de; Jön Türklerin, hayatı ve toplumsal olayları nasıl algılamakta olduklarıdır. Daha çok düşünce alanındaki faaliyetleriyle sivrilen bir Jön Türkün tanımıyla: “Hayat, taazzuv ve tenasül ile muttasıf alamat-ı kimyeviye ve fizikiyeden ibaret...” idi.²⁴⁷ Buradaki dikkatimizi çekecek nokta ise; tanımlamasında, toplumsal hayatın farklı bir yapısının olduğunu hiç hesaba katmadığıdır.

İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden bahsederken, Enver Paşa ile Mustafa Kemal Paşa arasındaki ilişkiden de bahsetmek gerekmektedir. Enver Paşa, kahramanlık aşkımı, şan ve şerefe olan zaafımı sorgulayabilirsiniz demiştir.²⁴⁸ Birinci Cihan Harbi'nde Mustafa Kemal Paşa'nın idamını bile düşündüğü söylenmektedir.²⁴⁹

²⁴⁴ AHMAD, Feroz; A.g.e., s. 77.

²⁴⁵ SARINAY, Yusuf; a.g.e., s.102.

²⁴⁶ SARINAY, Yusuf; a.g.e., s.102-103.

²⁴⁷ HANİOĞLU, M.Şükrü; Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihat ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler (1889-1902), İletişim Yayınları, İstanbul, 1985, s. 604.

²⁴⁸ EKŞİOĞLU, Hande; DA (Dialog Avrasya) Dergisi, 3 Aylık Uluslar arası Hakemli Düşünce ve Kültür Dergisi, **Rusya Federasyonu-Türkiye-İstanbul**, Türkçe-Rusça, Bahar Dönemi, Sayı 20, İstanbul, 2006, s.100.

²⁴⁹ EKŞİOĞLU, Hande; a.g.e., s.101.

Jön Türkler tarafından İmparatorluğun görünürdeki sorunlarının büyük bir kısmının, neredeyse tamamının siyasal olduğu keşfedilmiştir. Bu alanlarda başı çeken ise milliyetçilik; Jön Türklerin başlangıçtaki tek düşüncesi, tüm unsurları Namık Kemal'in işlediği gibi Osmanlı vatanseverliğine davet etmekten oluşmakta ve şekillenmekteydi.²⁵⁰

İlk zamanlarda, Jön Türkler kendilerinin eğitici rollerine çok güvendiklerinden, devraldıkları “halkçılık” fikrine sarılmış, o doğrultuda hareket etmişlerdir. O zamanların yayın organlarında, aslında Cemiyetlerin halktan farklı bir kategori olmadıkları şeklindeki iddialarını yinelemişlerdir. Bu düşünceden de kısa sürede vazgeçmek zorunda kalmışlar, hatta nefret etmeye bile başlamışlardır. Bunun en başta gelen sebeplerinden biri ise, halkın kendisine verilen görevleri yerine getirmemesinden kaynaklanmaktadır. Yalnız; gelişen teorilerin yapılarına uygun bir halkın Osmanlı toplumunda bulunması zor ve içten değildi. Örgütlenme daha çok cemaatler şeklinde veya seçkinler biçiminde olması bu anlayıştan vazgeçmeyi onlar adına kolaylaştırmıştır.

Şimdiye kadar bu cemiyetin terakki kısmı üzerinde durmuş olsak da sürekli olarak işlenen İttihat teması da, bunun kadar en az önem taşımaktadır. Gaye olarak ifade edilen bu birlik,²⁵¹ bu toplumun bir ümmet olarak algılanması sonucuydu ve topluluğun isteği dışında hareket eden Cemiyet mensuplarının, bir nevi “münafık” olarak suçlanabildiği ve bunun cezası olarak da, Cemiyet dışında bırakılmak suretiyle uygulamalar görülmektedir.

Jön Türkler bir ara dergilerinde de sıkça söz ettikleri din olgusunu da işlemektedirler. Özellikle, sonradan başlıca temaları haline gelen bu alanda, Ahmet Rıza Bey ve Abdullah Cevdet Bey gibi sanatçılar da bu alanda yazılar çıkarmışlardır. Kuşkusuz ki; burada dikkati çeken en önemli nokta, toplumun mutlaka bir birlik içinde olması gerekliliğinin ileri sürülmüş olmasıdır.²⁵²

²⁵⁰ HANİOĞLU, M.Şükrü; A.g.e., s. 627.

²⁵¹ HANİOĞLU, M.Şükrü; A.g.e., s. 620.

²⁵² HANİOĞLU, M.Şükrü; A.g.e., s. 621.

Pozitivistler ilgilerini Mithat Paşa, Reşit Paşa ve daha sonra Ahmet Rıza Bey'e göstermişlerdir. Ahmet Rıza Bey ve pozitivist akımı benimseyen Jön Türkler, bu düşünceye yönelmeleri gayet doğal ve anlamlıdır.

Jön Türk düşüncesinin İslam düşüncesinden etkilenmesi iki ana biçimde gerçekleşiyordu.²⁵³ Bunlardan ilki, ümmetçi yapının bireyler üzerindeki etkisiyle, bu kişiler toplumu ister istemez dayanışmacı bir düzen olarak algılıyorlardı. Burada halkçılık yerine bu kalıbı uygulamak, gerçekleştirebilmek daha kolay ve mümkündü. Halkçılık fikrinin soyut temaları karşısında, Worm'un eserlerinde şekillenen biyolojik ve bio-organist bir tesanütçülük, Jön Türklerin konuya yaklaşımlarını da çok daha kolaylaştırıyordu.²⁵⁴

İkinci olarak; İslam'ın kitleleri muhalefete yönlendiren bir vasıta olarak algılanması söz konusuydu. Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da, biyolojik materyalist veya benzeri düşünceleri kullanırken gösterilmesi gereken hassasiyet olacaktır. Çünkü bu yaklaşımlara karşı çevre, büyük tepkiler gösterebiliyordu. O yüzden yapılması en doğru olan hareket, en azından iktidara gelene kadar bazı konulardan hiç bahsetmemek veya kitlelerin tepki gösterebileceği muhtemel konulardan kaçınmaktı.

O günün oluşan gelişmeleriyle birlikte, Ahmed Rıza Bey gibi, pozitivistliğin yanı sıra milliyetçiliğin de başını çekmeye başlayan kişilerin de, icraatçılığa geçmeleri gerekliliği ortaya çıkmıştır.

Abdülhamit devrinde yazılmış kayda değer eserlerin büyük bir kısmı²⁵⁵ sultanın “pan-islavizm” politikasından söz edilir. Pan-islavizmi şu şekilde tanımlayabiliriz: “Panislavizm, Fransız İhtilali'nin ve Napolyon savaşlarının ortaya çıkardığı siyasi problemlerin tesiri ile doğru ve merkezi Avrupa aydınlarının

²⁵³ HANİOĞLU, M.Şükrü; A.g.e., s. 624.

²⁵⁴ MARDİN, Şerif; **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s.179-180.

²⁵⁵ AHMAD, Feroz; A.g.e., s. 75.

zihinlerinde doğan, milliyetçi unsurların emperyalist ve milletler üstü temayüllerle karışmasının meydana getirdiği bir harekettir.”²⁵⁶

1.1.2. Türkçülük-Turancılık Akımı ve Türkistan

Türkçülük ve Turancılık kavramlarını anlamak için Türk ve Turan topluluklarının sınır çizgilerini iyi belirlemek gerekmektedir. Türk dediğimizde bir ulusun adını anlamamız gerekmektedir. Ulus denilince, kendine ait bir kültürü olan topluluk aklımıza gelmektedir. Bundan ötürüdür ki, Türk’ün sadece bir dili ve bir de kültürü olabilir.²⁵⁷

Bugün Türkçülük’teki ana ülkümüz Oğuz birliği ya da Türkmen birliği olabilir. Oğuz Türkleri, yani Türkmenler’in kültürce birleşmesinin kolay olabileceği değerlendirilmektedir. Türkiye’deki Türkler gibi Azerbaycan, İran ve Harizm ülkelerinin Türkmenleri de Oğuz uyuğundandır. Oğuz Türkleri’nin çoğu Oğuz Han’ın torunlarından oluşmaktadır.²⁵⁸

Turan dediğimiz, Türkçülüğün uzak ülküsünden biridir. ‘Turan’ sözcüğünün anlamı ise, Turlar, yani Türkler anlamına geldiği için yalnızca Türkler’i kapsayıp, içine alan bir birliğin adıdır.²⁵⁹ Turan kelimesini kullandığımız zaman, bütün Türk kavim ve kollarını içine alan büyük bir Türk ülkesinden bahsediyor olmamız gerekmektedir.

Gerçeğe dönüşme ihtimalinin ne kadar olduğu bilinmemekle beraber, nasıl Lenin, Bolşeviklik için uzak ülkü olarak Komünizmi ileri sürmüş ise, Türkçülerin de uzak ülküsü, “Turan” ismi altında birleşen Oğuzlar’ı, Tatarlar’ı, Kırgızlar’ı,

²⁵⁶ KOHN, Hans; Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği, (Der.: Dr. Agah Oktay GÜNER), Kervan Yayınları, İstanbul, 1983, s.15.

²⁵⁷ GÖKALP, Ziya; **Türkçülüğün Esasları** (Günümüz Türkçesiyle), (Hazırlayanlar: ÜNLÜ, Mahir, ÇOTUKSÖKEN, Yusuf), 2. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevleri Kolektif Şirketi Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1978, s.20.

²⁵⁸ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.21.

²⁵⁹ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.22.

Özbekler’i, Yakutlar’ı dilde, fikirde, edebiyatta, sanatta, kültürde ve aynı fikir çerçevesindeki ülküde birleştirmektedir.²⁶⁰

‘Türk’ sözcüğü günümüzde Türkiye’de yaşayan Türkler’i ifade etmek için kullanılmakla beraber, yine Türkiye sınırları içinde yaşayan ve aynı zamanda Türk kültürü ile büyüüp Türk kültürü içinde yer alan kişi ve kişiler de doğal olarak bu sözcük ile anılması gerekmektedir.

Bugüne kadar adından sıkça bahsedilen ve dünya politikasını belirleyen baş aktörler tarafından gündemde tutulan “Turan” ve “Turancılık” kavramlarıyla, bu kavramın muhtevası hala tartışılmaya devam etmektedir. Bu tartışmalar öncelikle filoloji ve antropoloji saflarında kendini göstermiş, daha sonradan 1.Dünya Savaşı başlarında batılı emperyalistlerin, özellikle Osmanlıyı parçalama safhasında üzerinde yoğun bir şekilde durulmuş ve günümüze kadar devam etmektedir.

Cevdet Kudret, Ziya Gökalp ve onun Atatürk ilki ve devrimleriyle Türklük konusundaki düşüncesini şöyle yorumlamaktadır: “... Bu konuda dikkati çeken önemli bir nokta da, Atatürk ilkelerinden ve devrimlerinden çoğunun çekirdeğinin onun yazılarında görülmesidir. Daha cumhuriyet kurulmadan önce yazdığı kimi yazılarıyla cumhuriyetçilik, İkinci Meşrutiyet yıllarında yazdığı çeşitli makale ve şiirleriyle ulusçuluk, halkçılık, devletçilik, laiklik gibi ilkeleri; ayıca öğretim birliği, bütçe birliği, kadın hakları, aşar usulünün kaldırılması, ezan, Kuran, hutbe ve duaların Türkçeleştirilmesi, Batı uygarlıkçılığı v.b. devrimci düşünceleri savunmuş, bunları topluma aşılama çalışmıştır.”²⁶¹

Ziya Gökalp’ın Turan ülküsü, kimi kişi, çevre ve zümrelerce, amacından saptırılmak istenmekte, aynı zamanda yanlış yorumlanmaktadır. Onlara bakılırsa Ziya Gökalp, bir Pan-Türkist (Türk Birlikçisi)’tir ve onun gerçekleşmesi olanaksızdır.

²⁶⁰ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.22-23.

²⁶¹ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.XXII.

Tarihte Türklerin meydana getirdikleri en büyük eserlerden biri, şüphesiz Osmanlı İmparatorluğudur. Altı yüzyılı aşkın bir sürede varlığını koruyan ve dünyaya hakim olan bu imparatorluğun üstün kabiliyetleri açıkça ortadadır.

Milletlerin gelişmesindeki en önemli (amil) unsur; mütefekkirler ve alimlerdir. Mütefekkir tabakaları (aydınlar) toplumu sevk ve idare edenler olduğu için, insanları ve toplumu hayır ve hakikate götürür bir yol üzerinde geliştirerek yönlendirme işinin (üstüne vazife olarak) düşünülmesi tabidir.

Türkçülük ve Turancılığın geçmişte olduğu gibi bugün de sloganı şu şekilde ifade edilmektedir: “Mutasavver olan mukadderdir.”²⁶² Türkçülük ve Turancılık fikrinin savunucuları, Türk milliyetçiliğinin gelişmesinde katkıda bulunmalarının yanında, Türklük şuur ve bilincinin yeniden can bulmasına katkı sağlamışlardır.

Osmanlı Devletinin son zamanlarında etkili olan ve mütefekkir tabakalarının değişik dönemlerde savunup sürüklendiği düşünce akımlarının da iyi irdelenmesi gerekmektedir. Türkçülüğün dışındaki diğer akımlar ise şunlardır: Osmanlılık, İslamcılık ve Garpcılıktır.

Türk unsuru, devletin kurucusu olduğu halde uzun senelerden beri ihmale uğramış, taassup ve cehaletin baskısı, kötü iktisadi şartların tesiri ve hadiselerin manevi sebepleri onu çökertmiştir. Türkçülük akımıyla, bu kavramı geliştirmek ve bu büyük gücün farkındalığını sağlamaktır.

Yeryüzünde ne kadar müslüman Türk varsa, bunların birleşmesini ve hepsinin toplam bir değer ifade etmesi anlamına geliyordu ki, bu Turan demektir, Turan ise Türklerin hayallerdeki yurdu olarak düşünülmüş ve ifade edilmiştir.

Milliyet bilinci Türklerde tarihin en eski çağlarından beri mevcuttu. Bu bilinç sekizinci yüzyıldan kalma Orhun Yazıtlarında²⁶³ ve Asya Hun imparatorlarından Çi-Çi'nin halka irad ettiği nutkunu Fr. Hirth, devlet anlayışını doğrudan doğruya milli duygulara dayanan milliyet fikrinin ilk dile gelişi olarak belirtmiştir.

²⁶² GÜLTEPE, Necati, TEK, Ahmet Ferit; Turan Turancılık Tarihinin Kaynakları, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999, s.63.

²⁶³ KAFESOĞLU, İbrahim; Türk Milliyetçiliğinin Meseleleri, Ankara, 1966, s. 10.

Tarihte milliyetçiliği devlet siyasetinde temel yapan ilk devlet adamı Çi-Çi'dir. Türklerde milliyet bilinci İslamiyet'i kabul ettikten sonra da uzun zaman yaşamıştır.²⁶⁴

Türk Milli şuuru Osmanlı Devleti döneminde II. Murat zamanında Türklerin, İslam öncesi devirleri hakkında bazı eserlerin yayınlanmasıyla Orta Asya kültürü ile bağlantı kurularak Osmanlı hanedanının soyu Oğuz Han'a dayandırılmış, dolayısı ile Türk milletinin büyük devletler kurmalarına, kültürlerini uzak yerlerde yaşatmalarına, kuvvetli milliyet şuuruna sahip olmaları vesile olmuştur. Fakat 19. yüzyılda Fransız İhtilali sonrası ideolojik, modern milliyetçilik anlayışının eski Türk milliyet duygusu ile ilişkili olduğunu söylemek zordur.²⁶⁵

Millet fikrinin düşünce tarihimizde ortaya çıkışı ve buna dayalı olarak gelişen milliyetçilik, Türkçülüğe paralel olarak ortaya çıkmıştır. Millet denilince Türk milletinin anlaşılması, sonraki dönemde batının etkisiyle olmuştur.²⁶⁶

Milliyetçiliğin kullanılmasında özellikle yapısal alanda, şu üç ana başlık halinde sayabiliriz:²⁶⁷

1. Siyasi (teritoryal) milliyetçilik: Aynı topraklar üzerinde yaşayan insanların tamamının anayasal vatandaşlığı ile bağlandığı bir milliyetçiliktir.
2. Kültürel milliyetçilik: Dil, din, töre ve sanat kavramlarıyla bir bütünlüğe ulaşmaya çalışan insanların organizasyonunu içeren milliyetçilik akımıdır.
3. Sosyal darvinist milliyetçilik: Irkçılığın esas olduğu, etnik merkezli, sapmalarının boyutları ırkçılığa kadar ulaşabildiği milliyetçiliktir.

Türk Milli özelliklerinin İslam ile özdeşleşmesi, Türk ile Müslüman'ı aynı manaya getiriyordu. Türklerin İslamiyet ile bütünleşmesi onu ümmet haline getiriyor.

²⁶⁴ SARINAY, Yusuf; a.g.e., s. 23.

²⁶⁵ TÜRKÖNE, Mümtazer; "Tanzimat'ta Milliyet Fikrinin Doğuşu", Türkiye Günlüğü, Sayı 8(Kasım 1989), s. 36.

²⁶⁶ LEWIS, Bernard; Modern Türkiye'nin Doğuşu, (Çev. Metin Kıratlı), 2.B., Ankara,1984, s. 333.

²⁶⁷ ALDEMİR, Cengiz; **Milli Devlet ve Küreselleşme**, Korza Yayıncılık, Ankara, 2009, s.91.

Dolayısı ile önce Osmanlıcılığa, sonra İslamcılığa, daha sonra da İslam'ı reddetmekle birlikte Türk milleti olarak millet milliyetçiliği ve vatanseverliği şeklinde gelişme göstermiştir.

Milliyetçilik, halkların birleşip bütünleşmesi açısından dünyanın her yerinde önem rol oynamaktadır. Buna, Alman bilim adamı Felix DAHN (1834-1912)'ın Bismark'ın zamanında ünlü olan romanlarının yanında, Bohemya Almanlarına ithaf ederek yazdığı şiirinde onları etkilemesinin yanında, Bohemya Almanlarının gözlerini bile kırpmadan, hiç tereddütsüz, kendilerini Almanya Almanları gibi, din ve milliyetçilik kasvetine verdiler:

“Millet yüksek varlıktır
Devlet milletten yüksek varlıktır.
Milletin ruhu kendi dilinde yaşar.
Bu gün, bizi milletimize sadık bulmuştur
Devletimize, dilimize...
Ve geçecek gün bizi aynı şekilde sadık bulacaktır.”²⁶⁸

Türkçülük, Osmanlı Devletinin sonunun yaklaştığı bir dönemde Türk aydınlarınca fark edilmekle birlikte, devletin farklı din ve milliyetlerden oluşan kozmopolit yapısı içerisinde tepki ve kendini bulma akımı olarak “Türkçülük” şeklinde doğmuştur. Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir.²⁶⁹

Türkiye'deki Türkçülük akımının öncülerinden Ziya Gökalp üzerine yaygın görüşler mevcuttur. Türkiye'ye sosyolojiyi tanıtmış ve yurdumuzdaki çağdaş düşüncenin habercilerindedir. Ziya Gökalp'ın farkı, sosyolog oluşu ve aynı zamanda sosyoloji öğreticisi olmasından kaynaklanmaktadır. Toplumların ilerlemelerinde “ümme döneminden millet dönemine”²⁷⁰ geçiş önemlidir ve bu geçişte Ziya Gökalp'ın etkisi büyüktür.

²⁶⁸ KOHN, Hans; a.g.e., s.197-198.

²⁶⁹ GÖKALP, Ziya; a.g.e., s.15.

²⁷⁰ SEZER, Baykan; “Ziya Gökalp ve Alman Sosyolojisi”, Sosyoloji ve Coğrafya, Türk Sosyolojisi Araştırmaları Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.230.

Alman sosyolojisinin Ziya Gökalp üzerindeki etkisi ve aynı zamanda Ziya Gökalp'ın Alman yanlısı siyasi partinin sözcüsü olması eleştiri oklarına daha fazla maruz kalmasına sebep olmuştur. Onu eleştirenler hep bu kanattan vurmaya çalışmışlardır. Ama şu unutulmamalıdır ki, o aynı zamanda sosyoloji öğreticisidir. Sosyoloji öğreticisi olarak, olaylara yanlı bakmadan, objektif pencereden değerlendirmesini çok iyi bilir. Ziya Gökalp'ın Durkheim ile ilgisi hep ön planda olmuştur.

Ziya Gökalp, İngiliz yanlısı siyaset güden Sabahattin Bey'e karşı duruş sergilemekte ve İttihat ve Terakki'nin Alman yanlısı siyasetini desteklemektedir. Elbette ki Durkheim'ın Ziya Gökalp üzerinde etkisi büyük olmakla beraber, Sabahattin Bey'e ve onun sözcülüğünü yaptığı Le Play sosyoloji okuluna karşı olması sebebiyle Durkheim'cıdır.²⁷¹

O dönemler Ziya Gökalp ve Sabahattin Bey'in sözcülüklerini yaptıkları iki siyasi grup olan Le Play ve Durkheim'ın sosyoloji okullarının çekişmesi ve uyuşmazlıklarına sahne olmuştur. Alman ve İngiliz yanlısı siyaset savunucularının her ikisinin de Fransız sosyoloji okullarından kaynaklanması şaşırtıcı ve düşündürücüdür.

19. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu kendisine yeni bir kimlik, yeni imkanlar ve yeni bir siyaset arayışı içindedir. Batı'daki yeni gelişmelerden ötürü Osmanlı'nın önünde üç seçenek görünüyordu. Bu seçenekler Yusuf Akçura'nın "Üç Tarz-ı Siyaset" adlı kitabında bahsedilmiş ve tartışılmıştır. Bu üç siyaset: Osmanlılık, Türkçülük ve İslamcılık'tır.²⁷²

Bunlardan ilki olan Osmanlılık, Batı aleyhtarı bir siyaseti güderken sonradan Batı yanlısı olmak benimsenen bir ilke olmuştur. Bundan dolayı Ziya Gökalp'ın kitabının adı "Türkleşmek, İslamlaşmak ve Muasırlaşmak"tır. Sonralardan İslamlaşmak fikrinden de vazgeçilmiş ve Halil Nimetullah Öztürk kitabına "Türkleşmek, Laikleşmek ve Çağdaşlaşmak" adını vermiştir.

²⁷¹ SEZER, Baykan; a.g.e., s.231.

²⁷² SEZER, Baykan; a.g.e., s.232.

Ziya Gökalp, Batıcılaşma-muasırlaşma görüşünü sosyoloji penceresinin düşünceleri altında savunmuştur.²⁷³ Sosyoloji, Batı'da toplum olaylarına artık gereğince hâkim olunabileceği düşüncesinin bir ürünüdür. Türkiye'nin Batıcılaşması zorunluluğu, bilimsel bir gereklilik olduğu bizlere kanıtlanmak istenmiştir. Türkiye'nin sorunları, kendinden kaynaklı toplumsal yapı ve iç sorunlarından kaynaklanmaktan öte, gün geçtikçe değişen, şekillenen Batı'nın dünya egemenliği karşısında dünya üzerindeki pozisyonunu yeniden değerlendirme ihtiyacından çıkmaktadır.

Türkiye'nin bu sorunlarının özelliğine karşılık gelen çözümü, Ziya Gökalp sosyolojisinin temel taşını oluşturan kültür ve uygarlık kuramı aracılığı ile Gökalp tarafından getirilmiştir.²⁷⁴

Ziya Gökalp, Osmanlıcılığı inkar için de bu kuramdan yararlanmıştır. Osmanlı ile Türk ayrımından bahsederken, aslında kültür ve uygarlık ayrılığında başka şey olmadığını söylemektedir. Osmanlıcılığı inkar ederken Türk kültürümüze zarar vermeyeceğimizden, aksine Osmanlılığın kültürümüze ters olduğunu ve bünyemizden çıkarılması gerektiği görüşünü savunmaktadır. "Türkçülüğün Esasları" adlı kitabının temelinde bu görüş işlenmekte ve kitabın yapı taşını oluşturmaktadır.

Türk ve Alman sosyolojisi arasındaki benzerliğin bulunması, iki ülke arasındaki millet olma çabaları ve bununla birlikte gelişen Pan-Cermanizm ile Pan-Türkizmin ortaklaşa Pan-Slavizmle didişip, uğraşip, sürtüşmesinden dolayı kaynaklanmaktadır.²⁷⁵

Ziya Gökalp'ın kendi sözleri ile Türk tarihine yaklaşımı, Durkheim'in usül ve metod uygulanmasından bir adım öteye gitmesi zordur: "Durkheim'in ilmi usulüne ve ilmi mezhebine göre yazılmış, Durkheim'in sosyolojisine ilave ettiği misalleri,

²⁷³ SEZER, Baykan; a.g.e., s.233.

²⁷⁴ SEZER, Baykan; a.g.e., s.233.

²⁷⁵ SEZER, Baykan; a.g.e., s.235.

tetkik sahası olarak kabul ettiği Türk, İslam ve Osmanlı medeniyetlerinden almıştır.”²⁷⁶

Baykan Sezer’i,n Durkheim hakkında pek de iyi düşüncelere sahip olduğu söylenemez. Baykan Sezer, Durkheim için; Sosyolojiye, farklı alan ve çalışmalarda büyük katkılar sağlamasına rağmen, Durkheim’ın tarih anlayış ve düşüncesi, Türk tarihinin engin zenginlik ve birikimini ortaya çıkaramayacak kısırlıktadır. Durkheim, tek yönlü ve mekanik tarih anlayışına sahip olmakla beraber, tarihe sırt çeviren antropolojik anlayışın sahibidir.²⁷⁷

Ziya Gökalp’ın bir yandan Batı düşüncesine bağlılığı, öte yanda ise Türk milliyetçiliğinin gelişmesine katkısı; bir taraftan en önemli çalışmasının ilgi uyandırması, diğer tarafta konu üzerinde etkisi... Burada Ziya Gökalp’ın temelde çelişkili görülen değişik yönleriyle karşılaşmaktayız ve bu da Gökalp’ın çok yönlü kişilik özelliğinden ileri gelmektedir.²⁷⁸

Orta Asya Türk dünyasının önemini daha o yıllarda sezinleyip bu konuda bir siyaset oluşturanların ya da Türkiye’nin siyaseti içinde Orta Asya Türklerine iyi bir konum verenlerin başında Ziya Gökalp gelir. A. Kemal İnkil’ın anılarında Orta Asya’ya görevli gidecekleri Talat Paşa ile birlikte seçtiğini ve aynı görevlilerin son ziyaretlerini Ziya Gökalp’e yaparak ondan nasihat ve talimat aldıklarından bahsetmektedir.²⁷⁹

Gibbons, Osmanlı’nın Türk dışında mutlak suretle başka bir kaynağının olduğu görüşüne sahiptir ve bu kaynakta Bizans’tan başkası olamaz diye düşünmektedir. Bunu savunurken de Osmanlı İmparatorluğu’nun yedi yüzyıl süren cihana hâkimiyetinde egemen olan yapıyı kendi güçleriyle yaratamayacak kadar uygarlıktan uzak olduğunu iddia etmektedir. Ziya Gökalp’ı eleştirenlerin hep

²⁷⁶ SEZER, Baykan; “Ziya Gökalp ve Türk Tarihi”, Sosyoloji ve Coğrafya, Türk Sosyolojisi Araştırmaları Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.626.

²⁷⁷ SEZER, Baykan; a.g.e., s.626,631.

²⁷⁸ SEZER, Baykan; a.g.e., s.627.

²⁷⁹ SEZER, Baykan; a.g.e., s.627.

kullandığı, Ziya Gökalp'ın iddia ettiği Osmanlı'nın bir yönünün de Bizans kökenli olduğunu söyleminde hiçbir art niyet yoktur.²⁸⁰

Ziya Gökalp, Türkçülükle siyasetin karıştırılmaması gerektiğini ve hiçbir zaman da karışmayacağını düşündüğünü şu sözleriyle ifade etmektedir: “Türkçülük siyasal bir parti değildir; bilim, felsefe, estetik ile ilgili bir okuldur; başka bir deyişle, kültürel bir çalışma ve yenilik yoludur. Bu nedendir ki, Türkçülük şimdiye değin bir parti biçiminde siyasal mücadele alanına atılmadı; bundan sonra da, kuşkusuz, atılmayacaktır.”²⁸¹

23 Haziran 1990'da Kazakistan'ın o günkü başkenti Alma-Ata'da Kazakistan, Kırgızistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Türkmenistan Komünist Parti Birinci Sekreterlerinin, Birinci Türkistan Liderler Zirvesi çatısı altında toplanmaları çok önemlidir.²⁸²

Ruslar, özellikle Kazakistan'ı Türkistan Cumhuriyetleri ile farklılıklarını ortaya koymaya çalışmış, Orta Asya ve Kazakistan terimlerini ayrı ayrı kullanmalarını emrediyor, net çizgilerle birbirinden ayrı iki komşu olduğunu vurgulamaya çalışıyordu. Bundaki amacı ise, Kazakistan'ın ayrılmasını istemiyor ve onun etinden sütünden daha fazla yararlanmak istiyordu. Bağımsızlığını kazanmasından sonra bile buna devam etmiştir. Kazaklar, yetmiş yıllık siyasetlerine ters düşme pahasına, Türkmenistan bütünleşmesinde yer almışlardır.

Mayıs 1992'deki Aşkabat'ta Türkiye, İran, Pakistan ve Türkistan ülkelerinin liderlerinin katılımıyla gerçekleştirilen zirve, uluslararası bir platforma taşınması, demir ve karayolu bağlantılarının en kısa zamanda tamamlanması kararı ve Afganistan, Azerbaycan ve Tacikistan'daki çatışmaların barışçıl çözümlenmesi için yapılan çağrılar açısından kayda değer bir zirve olmuştur.²⁸³

²⁸⁰ SEZER, Baykan; a.g.e., s.630.

²⁸¹ GÖKALP, Ziya; Türkçülüğün Esasları (Günümüz Türkçesiyle), (Hazırlayanlar: ÜNLÜ, Mahir, ÇOTUKSÖKEN, Yusuf), 2. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevleri Kolektif Şirketi Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1978, s.162.

²⁸² KARASAR, Hasan Ali, KUŞKUMBAYEV, Sanat K.; Türkistan Bütünleşmesi Merkezi Asya'da Birlik Arayışları 1991-2001, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009, s.21.

²⁸³ KARASAR, Hasan Ali, KUŞKUMBAYEV, Sanat K.; a.g.e., s.30.

Bu tarihten sonra zirveler daha sık yapılmaya başlandı ve Türkistan adım adım güçlenmeye başlarken, Türkiye'nin de söz sahipliği artarak, bölgede lider rolünü almaya başladı. O tarihte Türkiye Başbakanı olan Süleyman Demirel'in girişimlerinin de etkisi yok değildir. Güzel politikalarının ürünlerini Türkiye almaya başlamıştır.

Türkiye Cumhuriyetleri'nin çoğu, hem üzerlerinde bulunan Rus tehdidinden kurtulmak, hem de Batı'nın, özellikle de ABD'nin desteğini almak istemelerinin sebebi, kendilerine daha iyi imkanlar yaratılması, jeopolitik güçlerinin arttırılması içindir.²⁸⁴

Pan-Türkçülüğü akımını başlatanlar kadar, onun Türkler arasında yayılmasındaki propagandasını yapan liderler de 19. yüzyıl pan-Slavcılığından etkilenmiş olan ve aynı zamanda o tarihlerde Rus İmparatorluğu'nda yaşayan aydınların olduğu bilinmektedir.²⁸⁵

Türkistan dünya toprakları üzerindeki sadece kara parçasından ibaret değildir, aynı zamanda Milli Türkistan hürriyet davasıdır yaşananlar. Türkistan için emeği geçmiş bazı milli büyüklerden de bahsetmek gerekir. Mustafa Çogay, Mahmut Hoca Behbudi, Ubaydullah Hoca, Asadulla Hoca, Türkistan cadidçiliğinin atası Münavvar Gari, Prof.Abdulrauf Fitrat, Türkistan yeni edebiyatındaki iki isim Abdullah Gadırı (1897-1939) ve Abdülhamit Süleyman Çolpan (1897-1938), Muhammed Şarif Sofizade (1869-1937), milliyetçi, mücahit ve şehit şair Hasım Tınıstan, Ahmet Zeki Velidi Togan (1890-1970), Veli Hayyum Han... vb. birçok kahraman vardır.²⁸⁶

²⁸⁴ KARASAR, Hasan Ali, KUŞKUMBAYEV, Sanat K.; a.g.e., s.291.

²⁸⁵ SCHENDEL, Willem Van, ZÜRCHER, Erik J.; Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20. Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek, (Çev.: Selda SOMUNCUOĞLU), İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2010, s.94-95.

²⁸⁶ HAYİT, Baymirza; Milli Türkistan Hürriyet Davası, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004, s.585-641.

Bir zamanlar ırkçı, Turancı diye insanlar yaftalanırken, bunlara hiç aldırmadan, cesaretle “Ey Kafkas Dağları ardında bayraksız memleketim!” diye haykıran ünlü şahsiyet Yavuz Bülent’i de unutmamak gerekiyor.²⁸⁷

Yavuz Bülent; “Kerkük Ağıdı” adlı şiirinde Kerkük Türklerinden, “Üsküp’ten Kosova’ya” adlı kitabıyla Yugoslavya Türklerinden, “Azerbaycan Yüreğimde Bir Şahdamardır” şiirinde Azerbaycan Türklerinden, “Türkistan Türkistan” adlı kitabında ise Özbek Türklerinden bahsetmektedir. Onlardan bahsederken, onların başına gelenlerden, özlemlerinden, yürek acı ve gözyaşlarından duygu dolu cümlelerle yer verirken, onların duygularına tercüman olmaya çalışmış, milleti için yanan büyük bir vatandaşın canlı gözlemleriyle bize aktarmayı başarmıştır.

Birçok şehri karış karış gezen Yavuz Bülent, köy ve şehirlerin hepsinde karşılaştığı insanların yüzlerinde, davranışlarında, kullandıkları cümlelerde, örf ve anelerinde, yedikleri yemekten, köylerin mimari yapısına kadar Anadolu’nun izlerini bulduğundan bahsetmiştir.²⁸⁸

Bu tecrübeleri edinirken de şöyle diyor Yavuz Bülent: “...Dilimizi, tarihimizi, edebiyatımızı, güzel sanatlarımızı, adet ve an’anelerimizi incelerken, Türkiye dışında kalan soydaşlarımızı bir kenara itemeyiz. Eski Türk yurtlarını görmemezlikten gelemeyiz. Türkiye dışında yaşayan soydaşlarımızın kültür zenginliklerinden haberdar olmak, onlarla kültür köprüleri kurmak, bize daima yeni ufuklar açacak, güç kazandıracaktır.”²⁸⁹

Rus-Sovyet propagandasının ne kadar güçlü olduğunun farkında olarak, yerinde görüp inceleyerek bütün bu oyunların bir tiyatro eserinden ibaret olduğunu anlayan Yavuz Bülent Ruslar için şöyle demektedir: “...Bütün bunlardan öğrendiğim için kalabalığa ibretle bakıyorum. Ruslar, gerçekten akıllı adamlar. İnsan psikolojisini çok iyi biliyorlar!”²⁹⁰

²⁸⁷ VAHAPZADE, Bahtiyar; Vatan Millet Anadili, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999, s.311.

²⁸⁸ VAHAPZADE, Bahtiyar; a.g.e.; s.312.

²⁸⁹ VAHAPZADE, Bahtiyar; a.g.e.; s.312.

²⁹⁰ VAHAPZADE, Bahtiyar; a.g.e.; s.313.

Geçmişte olduğu gibi bugünde bizim için Türklük cereyanı gerçek bir kurtarıcı doktrinimiz olacaktır. Bugünkü devletimizin esas ruhunun yapı taşlarını oluşturan, Türklük fikrinin güçlenip kuvvetlenmesini sağlayan, sadece kelimelerde, lafta kalmayıp pratikte de gerçekleşen Türklük şuur ve düşüncesi gerçek kurtarıcımız olacaktır.²⁹¹

Bu büyük Türk dünyası fikir ve düşüncesinin boyutlarının batı da farkındadır ve bunun gerçekleşmemesi için Türk devletleri arasına nifak tohumları koyma çalışmalarına her geçen gün yenilerini eklemeye devam etmektedir.

Türk olarak yaptıklarımız, yapabileceklerimizin garantisidir. Bunu akıldan hiç çıkarmayarak, Türk olmak bizim için şu cümlelerle akılda yer etmesi gerekmektedir: “Türk olmak; dünle övünürken bugünü değerlendirmek, yarınlara hazırlanmak demektir. Orhun Yazıtları’nda Göktürk; Kültigin Anıtı’nda Bilge Kağan; Bilge Kağan Anıtı’nda kendini bulmak demektir. Türk olmak; tarihiyle gurur duymak demektir. Türk olmak; Ata’sını tanımak, Türk’ün ve Türklüğün atasına saygıda kusur etmemek demektir.”²⁹²

Tarihi iyi okuyup anlamamız, sürekli çıkarımlar yapmamız, tecrübelerle kulak vermemiz gerekmektedir. Özellikle İstiklal Harbi dönemi ayrıntılı irdelenmesi gerekmektedir. Ünlü şair, İstiklal Marşı’mızın yazarı Mehmet Akif Ersoy’a, son günlerinde ölüm döşeğinde, onu görmeye gelen yakın dostları sormuş:

“-Üstat, bu marştan daha kuvvetli ikinci bir İstiklal Marşı yazabilir misiniz?

Hasta şair derhal yatağından kalkıp demiş:

-Allah bir daha bu millete İstiklal Marşı yazdırmasın! Amin!”²⁹³

²⁹¹ GÜLTEPE, Necati, TEK, Ahmet Ferit; a.g.e., s.64.

²⁹² KADIOĞLU, Muhsin; **Küresel Düşün Ulusal Davran**, 21. Asır Yayınevi, İstanbul, 2010, s.19.

²⁹³ VAHAPZADE, Bahtiyar; a.g.e.; s.285.

2.1.3. Cumhuriyet Döneminde “Türk Dünyası” İdraki ve Politikaları

Bilindiği gibi Türkiye'nin dış siyasetine dair temel prensipler, Mustafa Kemal Atatürk'ün, 24 Nisan 1920 tarihli meclis oturumundaki konuşması ile şekillenmiştir denilebilir. Bu konuşmasında Atatürk: “ *Osmanlı Devleti'nin izlediği siyasetin millî olmadığı gibi belirsiz ve istikrarsız*” olduğunu belirttikten başka, Türkiye'nin takip etmesi gereken siyasetin ise: “*açık ve uygulanabilir*”, aynı zamanda “*ulusal ve millî*” olması gerektiğini de ifade etmiştir.²⁹⁴

ATATÜRK, çeşitli vesilelerle söylemiş olduğu “... Benim yaradılışımda fevkalâde bir şey varsa, Türk olarak dünyaya gelmemdir...”, “... Benim hayatta yegâne fahrım, servetim, Türklük'ten başka bir şey değildir.” gibi vecizelerle Türklük gurur ve şuuruna bağlılığını ifade eder.

Türklük gurur ve şuurundan gücünü alan ATATÜRK, Türk Milleti'nin geçmişte olduğu gibi gelecekte de en vazgeçilmez değerlerinden birinin bütün lehçe ve şiveleriyle birlikte Türk dili olduğunu kaydeder. Onun şu sözleri bu bağlamda son derece kıymetlidir: “Büyük Türk tarihine, Türk dilinin kaynaklarına, zengin lehçelerine, eski Türk eserlerine önem veriyoruz. Baykal ötesinde, Yakut Türkleri'nin dil ve kültürlerini bile ihmal etmiyoruz”.

Yine onun: “Millî his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin millî ve zengin olması, millî hissin gelişmesinde başlıca etkidir. Türk dili, dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.”

Atalarının tarihte yaptıklarından ve Türk Milleti'nin kahramanca mücadelesinden güç alıp Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Atatürk, daha sonra, temeli Türk yaşayış ve inancına, Türk kültür ve medeniyetine, Türk tarihine dayanan

²⁹⁴ Atatürk, 1930 yılında Kırklareli Türk Ocağı'ndaki konuşmasında, Türkiye'nin takip etmekte olduğu millî siyaseti şu sözlerle ifade etmiştir: “Bizim devlet hayatımızda bilindiği gibi Osmanlı siyaseti, gayri mütecanis unsurlardan ve maddelerden meydana gelmişti. Bunlardan bir harita yapmak mümkün olmadığı için Osmanlı siyaseti yerine yeni bir siyaset çıktı. O siyaset, millî siyaset, Türkcülük siyasetidir.”. Bkz. Afet İnan, **M. Kemal Atatürk'ten Yazdıkları**, İstanbul 1971, s. 43.

devrimlere birer birer imza atar ve onları uygulamaya koyar. Yaşananları, çekilen sıkıntıları, emperyalizme karşı verilen mücadeleleri unutturmamak için de bunları belgelendirir ve Nutuk adlı ölümsüz eserini vücuda getirir.

Belgeleriyle birlikte Nutuk, bu anlamda yakın dönemin en ciddî tarihî kaynağıdır. Ancak bunun yanı sıra eser, dili ve üslûbu bakımından da son derece ilgi çekici özelliklere sahiptir.

Nutuk'un dil ve üslup özelliklerini bir hususa dikkat çekerek belirtmek faydalı olacaktır: Atatürk, Nutuk'u yazmadan önce Orhun yazıtlarının Necip Asım YAZIKSIZ tarafından yayımlanan metnini en ince ayrıntısına kadar okuyup inceler. Sonra Nutuk'u Orhun yazıtlarının plânı üzerine inşa eder. Bu sebeple Orhun yazıtlarının üslûbuyla Nutuk'un üslûbu arasında büyük benzerlikler ve paralellikler vardır. Bu durum, Büyük Dâhî'nin hem köklerine ne kadar bağlı olduğunu, hem de ondaki dil ve tarih şuurunun ana kaynağını göstermesi bakımından son derece önemlidir.

Atatürk'ün bütün bu konuşma ve açıklamalarından da anlaşıldığı gibi, Türk milletinin sonsuza kadar yaşaması için neler yapması gerektiğini de ortaya koyduğunu görmekteyiz. 26 Ağustos 1925'te yaptığı bir konuşmasında bütün olmazları ifade ederken; “*Milletimizi en kısa yoldan medeniyetin nimetlerine kavuşturmaya, mesut ve müreffeh kılmaya çalışacağız*”²⁹⁵ demiştir.

Türk Cumhuriyetleri'nin yeniden doğuşu, hayata güçlü ellerle bağlanmaları bağımsızlık mücadelelerinde kendini bulmuştur. Kazakistan'ın o zamanki başkenti olan Alma Ata'da 21-22 Haziran 1990 tarihinde gerçekleştirilen 1'inci Türk Halkları Kongresi zirvesinde bir araya gelerek “Türk topluluğu” oluşturmaları çok etkili ve bir ilk olmuştur.²⁹⁶

Birincisinin üzerine İkinci Türk Halkları Kongresine Tataristan'ın başkenti Kazan'da Nisan 1991 tarihinde eski SSCB'de bulunan Türk Halkları'ndan temsilciler

²⁹⁵ Atatürk'ün *Söylev ve Demeçleri*, II, s. 217.

²⁹⁶ ERGİN, Hikmet; Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Siyasi, Ekonomik ve Sosyokültürel İlişkilerin Bugünü ve Geleceği, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 2002, s.48.

iştirak ettiler. Bu kongreye Türkmenistan, Kazakistan, Kırgızistan, Azerbaycan, Özbekistan ve Muhtar Cumhuriyetleri'nden (Çuvasistan, Tataristan, Başkurdistan, Tuva, Yakut) katılım sağlanmış, amaç ve eylem birliği üzerinde durulmuştur.²⁹⁷

Bu toplantılarda “Türkçe” konusu ele alınmış, halkların birbirleriyle olan iletişim sorunlarından bahsedilmiş ve kültürün yaygınlaştırılıp canlandırılması açısından Türkçenin önemine vurgu yapılmıştır. Türkiye'nin kullandığı gibi bu ülkelerde de Latin alfabesine geçişle bu alfabenin kullanılması kararı yine bu toplantılarda alınmıştır. Burada en büyük aktif rol ve liderlik Türkiye Cumhuriyeti'ne düşmektedir.

Kırım ve Gürcistan topraklarında bulunan Ahıska bölgesinin özelleştirilmesiyle Türk soydaşlarımızın yaşadığı toprakların başka etnik yapıya verilmesi de eleştiri konusu olmuştur.

“Türk'ü Türk'e kırdırma” politikası Batılı güçlerin olduğu kadar Rusya eski devlet adamı Boris Nikolayeviç Yeltsin'in de hiç vazgeçmeden izlediği politikalar arasındadır. Bu bölgede suni problemler yaratarak Özbeklerle Ahıska Türkleri'ni bir birine düşürdükleri gibi Tatatlar'la Başkurtlar'ı da aralarında anlaşmazlıklar yaratarak bir birine kırdırmaya çalışıyorlardır.

Azerbaycan ve Batı Türkistan, Asya ve Avrupa kıtaları arasında eskiden ipek yolu ticaretinin yapıldığı güzergâhtaki köprü görevini bugün de siyasi ve ekonomik açıdan yerine getirebilecek kapasitededir. Bölgede bulunan genç nüfusun da etkisi çok büyüktür. Hayvancılık açısından dericilik ve ipekçilik; verimli topraklarında meyve, sebze, tahıl ve pamuk üretimi ile zengin yer altı kaynaklarından doğalgaz, petrol, altın, gümüş, kömür, uranyum ve bakır ile dinamik genç nüfus birleşince gelişim kaçınılmazdır.

Batı Türkistan'daki beş cumhuriyetin (Türkmenistan, Tacikistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan) devlet başkanları konfederasyon kurmak maksadıyla Kazakistan'ın eski başkenti Alma Ata'da 23 Haziran 1990 tarihinde ve Özbekistan'ın

²⁹⁷ ERGİN, Hikmet; a.g.e., s.48.

başkenti Taşkent'te 14 Ağustos 1991 tarihinde toplanarak ilk adım olan "Danışma Meclisi"ni kurmuşlardır.

Taşkent'teki ikinci toplantıya Azerbaycan Cumhuriyeti'nin başbakanı da iştirak etmiştir. Bu konferansta aynı zamanda "Türkistan Konfederasyonu Anlaşmasının Temel Esasları" adlı taslak dünya kamuoyuna açıklanmıştır.²⁹⁸

Türk Federasyonu'nun (Türk Birliği) kurulması teklifi 4 Şubat 1992 tarihinde Kırgızistan dışişleri bakanı tarafından yapılmıştır.

Türkistan Konfederasyonu'nun kurulma çalışmaları bölgede devam etmekle beraber, bölgedeki devletler için sıkı bir ekonomik iş birliği ve siyasi barışı sağlayabilme potansiyeline sahiptir.

Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO) Türkiye, İran ve Pakistan arasında kurulmuş ve bu birliğe Türk Cumhuriyetleri'nden Türkmenistan, Azerbaycan ve Özbekistan'ın üyelikleri 6 Şubat 1992 tarihinde icra edilen toplantıda kabul edilmiştir. Türk Cumhuriyetleri'nin katılımıyla birlikte Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi (KEİP) gibi, hatta onu tamamlayan bir niteliğe sahip olacak olan Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO), ileride kurulması için temel yapı taşları oluşturulan Türkistan Konfederasyonu'nun ekonomik yönünü oluşturabilecek kapasiteye sahiptir.

Günümüzde Türk Dünyasına yönelik çalışmalar her alanda devam etmektedir. Bunların bir tanesinden bahsetmek istiyorum. 1992 yılında görüşmelere başlanan ve 12 Temmuz 1993 tarihinde Almatı'da Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkiye ve Türkmenistan'ın Kültür Bakanları tarafından yapılan toplantıda "TÜRKSOY'un Kuruluşu ve Faaliyet İlkeleri Hakkında Anlaşma"yı imzalamak suretiyle Türk Kültür ve Sanatları Ortak Yönetimi'ni²⁹⁹ (TÜRKSOY) kurdular.

²⁹⁸ ERGİN, Hikmet; a.g.e., s.50.

²⁹⁹ Azerbaycan'ın başkenti Bakü'de 16-17 Ekim 2009 tarihlerinde düzenlenen 26. Dönem Toplantısında TÜRKSOY'un açılışı "Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı" olarak değiştirilmiştir.

TÜRKSOY (Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı) teşkilatına daha sonradan gözlemci üye ülke statüsüyle Rusya Federasyonu'na bağlı Altay Cumhuriyeti, Başkurdistan Cumhuriyeti, Hakas Cumhuriyeti, Saha (Yakut) Cumhuriyeti, Tataristan Cumhuriyeti, Tıva Cumhuriyeti ile Moldova Cumhuriyeti'ne bağlı Gagavuz Yeri Özerk Bölgesi ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti katıldı.

TÜRKSOY'un amacı; Türk dili konuşan halklar ve ülkeler arasında dostane ilişkiler kurarak, ortak Türk kültürünü, dilini, tarihini, sanatını, gelenek ve göreneklerini araştırarak ortaya çıkarmak, geliştirmek, korumak, gelecek kuşaklara aktarmak ve kalıcı kılmak; bilimsel, kültürel, sanatsal araştırma, inceleme ve etkinlikler yaparak, kültürel birliği ve dayanışmayı sağlamaya çalışırken dünya barışına, uygarlığına, bilime ve sanata katkıda bulunmaktır.³⁰⁰

Görev ve çalışma alanı itibariyle UNESCO ile örtüşen TÜRKSOY, kendi bölgesi içerisinde UNESCO işlevlerini yürütmektedir. Bu amaçlara binayen, halklar ve ülkeler arasında kültürel ve sanatsal faaliyetleri geliştirmek maksadıyla, çeşitli program ve projeleri hayata geçirmeye devam etmektedir.

1991 yılının sonlarına gelindiğinde artık Moskova güdümlü politikalarından arınarak yeni dünya sahnesinde yer alan Türk devletleri ile ikili görüşmelere başlanmıştır. Bu görüşmeler için 2 heyet oluşturularak, bunlardan bir tanesi Azerbaycan, Kırgızistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Türkmenistan'a; diğeri ise Ukrayna, Moldova, Gürcistan ve Ermenistan'ı ziyaret ederek isteklerini sormuşlardır.³⁰¹ 1991'den 1993 yılına kadar 140'tan fazla ikili anlaşma yapılmasının temellerini oluşturmuşlardır.³⁰²

Ünlü bilim adamı, güzel insan, ileri görüşlü, değerli düşünür, merhum Baykan Sezer'in şu yorumunu bir kez daha hatırlamakta yarar olduğu kanısındayım: "Biz dünya tarihinin birliğini sağlayabilmek ve bu arada Batı'daki gelişmeleri ve Doğu'nun tarih içindeki bütün ağırlığını ortaya koyabilmek için dünya tarihin

³⁰⁰ www.turksoy.org/amaclari, 20/02/2011.

³⁰¹ AYDIN, Mustafa; "Türkiye'nin Orta Asya-Kafkaslar Politikası", Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi 1), (Der.: Mustafa AYDIN), Nobel Yayınları, Ankara, Mayıs 2005, s.105.

³⁰² AYDIN, Mustafa; a.g.e., s.106-107.

değerlendirilmesi işlemini Doğu-Batı ilişkileri ele almakta yarar olduğuna inanıyoruz. Türk tarihini de bu açıdan ele almaya çaba gösteriyoruz.”³⁰³ Doğu-Batı arasındaki ilişkileri yüzyıllardan beridir iyi takip edilip güzel okunması gereken konulardan biri olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

2.2. Günümüzde Jeopolitik Dengeler ve Türkistan İle İlişkiler

2.2.1. Kalpgah ve Kenar Kuşak Teorileri Ekseninde Türk Dünyası

Türkiye, bulunduğu coğrafi konum nedeniyle siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan dünyanın en önemli ülkelerinden biridir. Bu özelliğini tarihin ilk çağlarından beri korumakta ve artırarak devam ettirmektedir.

Türkiye, ilk çağlarda M.Ö. ikinci yüzyılın ortalarından M.S. 395’e kadar Roma, 395–1453 yılları arasında Doğu Roma (Bizans İmparatorluğu) daha sonra 1453–1922 arasında Osmanlı Devleti’nin ve son olarak da 1923’ten sonra Türkiye Cumhuriyeti’nin egemenlik sahası olmuştur.

Siyasi coğrafyanın kurucusu kabul edilen Ratzel (1844-1904), Darwin’den etkilenerek üzerinde çalıştığı devlet evriminin organik teorisi teziyle ortaya koyduğu hayat sahası (Lebensraum) teorisi yayılmacı siyaset güden batılı sömürgeci devletler tarafından kullanılmıştır.³⁰⁴

Ratzel ve onun takipçisi olarak ilk defa jeopolitik terimini kullanan Kjellen (1864-1922), Staten som Lifsform (Bir Organizma Olarak Devlet) başlıklı eserinde ortaya koyduğu devletin yapısı ve oluşumu ile ilgili görüş ve düşünceleri, 1917’de Almancaya çevrilmiş ve sonraları Alman stratejisinin değişmez kaynaklarından birini oluşturmuştur.

Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren dünyadaki dış politika karar mekanizmalarındaki belirleyici esasların en esaslı olduğu varsayılarak geliştirilen

³⁰³ SEZER, Baykan; a.g.e., s.119.

³⁰⁴ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.103.

küresel jeopolitik teoriler, dünya hâkimiyet mücadelesinde önemli yer tutmakla beraber hem taraflara önemli ipuçları sağlarken hem de bu hedeflere erişmek için takip edilmesi gereken yayılcı siyasetin meşruiyet zeminini oluşturuyorlardı.

Devletlerin güçlerini artık yeni sahalar, bölgeler üzerinde kuracakları hakimiyet belirleyecek ve bunun kara, hava ve deniz jeopolitiğinin devlet politikalarını doğrudan etkileyecek bir unsur olarak gelişmesine şu sorular yardımcı olmuştur: “hangi bölgeler üstünlük sağlar?”, “bu bölgelerdeki hakimiyet en iyi şekilde nasıl oluşturulabilir?”, “bu tesis edilen hakimiyet nasıl muhafaza edilebilir?”.

Hep Türkiye şöyle önemli, yok böyle önemli diye kulağımıza çalınan lafları hatırlıyoruz. İşte küresel siyasi ve askeri stratejilerin geliştirilme sürecini anlamak ve Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafyanın önemini kavramak açısından kara, hava ve deniz jeopolitiğinin ayrıntılı bir şekilde zamanın değişen öğeleriyle birlikte incelenmesi önem arz etmektedir.

Jeopolitik konumda etkili olan faktörleri üç bölüme ayırabiliriz. Bunlar; değişen unsurlar, değişmeyen unsurlar ve zamandır.

Jeopolitik teoriler arasında diğerlerine oranla daha nesnel ve analitik olanını kara hâkimiyeti teorisi oluşturmaktadır. Halford John Mackinder (1861–1947) tarafından 1919 yılında ortaya konan bu teori, ‘Doğu Avrupa’ya hükmeden Kalpgah’a hâkim olur, Kalpgah’a hâkim olan Dünya Adasına hükmeder, Dünya Adasına hükmedense Dünya’ya hâkim olur’ analizini içermektedir. Mackinder’in 1904’te yayınladığı “The Geographical Pivot Of History” adlı makalesinde siyasi tarihin gelişimini jeopolitik temelleri baz alarak yorumlamış ve ona göre merkez bölgedeki, mihver sahadaki (pivot area-herthland)³⁰⁵ bir güç, Avro-Avrasya kıyılarındaki toprakları ele geçirmesi sonucunda güç dengesini kendi lehine değiştirip bir dünya imparatorluğu ortaya çıkarabilir.³⁰⁶ Eğer Almanya, Rusya ile bir ittifak yaparsa bu imparatorluğun gerçekleşebileceğini düşünmektedir.³⁰⁷

³⁰⁵ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.104.

³⁰⁶ Halford J. Mackinder, **Tarihin Coğrafi Mihveri** (Özet), Yılmaz TEKİN – M. Murat TAŞAR, a.g.e, sayfa 94.

³⁰⁷ H. J. Mackinder, **Tarihin Coğrafi Mihveri** (Özet), Y. TEKİN – M. M. TAŞAR, a.g.e.,s. 94.

Kara hakimiyetindeki en mühim olan esas şudur ki, denizlerden gelebilecek her türlü tehlikelerin en az olduğu, tehlikelerden korunmuş bulunan mihver sahadaki hakimiyeti sağlamaktır.

Mackinder'in kafasındaki kesin ve mutlak kara hakimiyetini teşkil etmek için Avrasya hakimiyeti çok önemlidir. Bu yıllarda bile Mackinder'in bunu görmesi bizim için bir işarettir. Avrasya hakimiyeti için de Heartland hakimiyeti önemli yer tutmaktadır. Heartland hakimiyetinin sağlanması için Doğu Avrupa hakimiyeti şarttır.

Mackinder'in teorisinde bizim Anadolu diye tabir ettiğimiz yer Doğu Avrupa'nın sınırları içinde gösterilmiştir. Genelde Ortadoğu ise Heartland'ın dışında bulunan Avrasya topraklarını içinde bulunduran iç kuşağın merkezinde bulunmaktadır.

Rudolf Hess'in hocası, ünlü Nazi liderlerinden ve Nazi jeopolitiğinin kurucularından olan Haushofer, jeopolitiği sadece bir ya da birkaç bilimi değil, bütün tabii ve insani bilimleri kapsayan bir bilim dalı olarak tanımlayıp, onu öyle değerlendirmiştir. Haushofer bir yandan "Lebensraum teorisini" geliştirmiş ve diğer yandan da Nazi yayılmacı politikasını bilimsel bir meşruiyet zeminine yerleştirme çalışmalarına devam etmiştir.

Haushofer de Mackinder gibi merkezdeki Avrasya'nın önemine değinmiş, Almanya'nın İngiltere karşısında izlemesi gereken çift yönlü stratejiyi şu şekilde tarif etmiştir; öncelik Heartland'ın kuşatılarak işgali ve deniz ülkesi olan İngiltere'nin deniz yollarını kesmek, Ortadoğu'nun işgali ve en sonunda ise Çin ve Japonya ile birlikte hareketin sağlanacağı kıtalararası bir paktın oluşturulması.

Şüphesiz bu teoriye yöneltmesi gereken öncelikli soru, Rusların yıllardır fiili olarak Kalpgah'a (pivot area) hükmetmelerine rağmen neden Dünya'ya hakim olmadıklarıdır. Mackinder'in coğrafi tanımları büyük oranda geçerliliğini korumasına rağmen sorun Kalpgah'ın küre jeopolitiğinde neresi olduğudur.

Teorisinde dönemin Rusya'sının topraksal genişlemesinin ve demir yolu ulaşımının gelişmesinin endişeleri vardır.³⁰⁸

Bu yüzden jeostratejik yerleri tespit ederken içinde yaşadığı çağın şartlarına göre düşünmüş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Üzerinde durulması gereken bir diğer hususta Kuzey Kutbuna yakın, iklim şartları insan yaşamına elverişli olmayan bir bölgenin dünyanın kalbi olamayacağıdır.³⁰⁹ Kalp olarak ifade edilen bölgenin, merkezde ve çevresi bütün tehdit ve tehlikelere karşı korunmuş, arınmış bir konumda olması gerektiğidir. Halbuki bu bölgenin Kuzey Kutba olan mesafesi, mevsim koşulları bakımından insan yaşamasına müsait olmayan bir bölge olması düşündürücüdür. Kale olarak tabir edilen bölgede nüfusun çok olması da önemli bir kriterdir. İnsansız bir kalenin elbette ki hiç bir anlamı olmaz.

Nitekim Brzezinski tarafından ortaya konulan ve yine McKinder'in Kalpgâh'ı üzerinde oluşan eğrilerin kenarında, içinde veyahut kesişme noktalarında Türkiye coğrafyası bulunmaktadır.³¹⁰

ABD'li Nicholas J. Spykman (1893–1943), Mackinder'i tezinde önemli gördüğü Heartland'a gereğinden fazla önem verdiği için eleştiri oklarına tutmuştur. Spykman gerçek potansiyel hakimiyet gücünün kenar kuşak olarak tabir ettiği hattında (Rimland) olduğu görüşündedir.³¹¹ Bunu kenar kuşak teorisi ile açıklamaktadır. Bu teoride ise, merkeze hakim olmak değil, tam tersi onu çevreleyen kenar kuşağa hakim olan dünya adasına, sonra da dünyaya hakim olur tezini savunmaktadır.³¹²

³⁰⁸ H.J. Mackinder, **Tarihin Coğrafi Mihveri** (Özet), Y. TEKİN – M. M. TAŞAR, a.g.e.,s. 93.

³⁰⁹ Prof. Dr. Ramazan Özey, **Türk Dünyası'nın Jeopolitik Önemi ve Başlıca Problemleri**, <http://www.ramazanozey.net/>

³¹⁰ BRZEZINSKI, Zbigniew; Büyük Satranç Tahtası, s.86.

³¹¹ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.105.

³¹² İLHAN, Suat; **Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği**, 2. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997, s.9.

Kenar kuşak olarak tabir edilen yerler ise; Avrupa, Türkiye, İran, Irak, Hindistan, Afganistan, Pakistan, Çin, Kore ve Doğu Sibirya'dır.³¹³ Bu teoriyle Türkiye'nin önemi bir kez daha kendini göstermektedir.

Spykman, II. Dünya Savaşından günümüze kadar devam ettiren merkez karayı kuşatma politikasını kurulan paktlarla (NATO-CENTO-SEATO) sağlayarak Amerikan jeostratejisinin fikir babalarından biri olarak sayılabilir.³¹⁴

Şu açıdan bakıldığında, Rimland kuşak hattında bulunan NATO ile Norveç'ten Türkiye'ye kadar uzanmış, CENTO ile Türkiye'den Pakistan'a ve SEATO ile Pakistan'dan kuzeyde Filipinler ile güneyde Yeni Zelanda'ya kadar uzanan ve stratejik olarak bakıldığında sanki birbirine eklenmiş gibi bulunan zincirin halkası gibiler.

Amerikalı Amiral ünlü stratejist Alfred Mahan (1840–1914), deniz jeopolitiğini geliştirmiştir. Deniz jeopolitiğinde kuşaklardan merkeze, denizlerden karalara doğru gelişen bir hakimiyet stratejisi esasına dayanmaktadır. Deniz hakimiyet teorisini ortaya atmıştır. Mihver sahaya (pivot area-heartland) hakim güç oluşturmak için, onun yayılmacı potansiyelini karşı çevre denizlerde oluşturulabilecek bir kuşatmayla mümkün olacağı görüşündedir.

Alfred Mahan, deniz hakimiyetinin, dünya hakimiyetinin anahtarı olduğu görüşünü savunmaktadır. Denizlere hakim olan dünyaya kolayca hakim olur düşüncesi hakimdir. Denizlere kıyısı olan ülkelerin savunması hem daha kolaydır ve amfibik hareketin zorluğu da hesaba katıldığında, inisiyatifi savunan denize kıyısı olan ülkeye vermektedir. Bu açıdan da bakıldığında Amiral Alfred Mahan'ı haklı çıkarmaktadır. Deniz taşımacılığı bile günümüzde en ucuz ticaret taşımacılığı olarak yerini korumakta ve ekonomiye can vermeye devam etmektedir.

³¹³ Nicholas John Spykman, *The Geography of the Peace*, New York: Harcourt, Brace, 1944, s.43. Ayrıca bkz. N.J.Spykman, *America's Strategy in World Politics*, (1942), Hamden: Shoe String Press, Anchor Books, 1970.

³¹⁴ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.105.

Hatta Mahan, Rusya'nın kuşatılması ve Çin'in kontrol altında tutulmasında Amerika Birleşik Devletleri, İngiltere, Almanya ve Japonya'nın ortak menfaatlerinin olduğunu ileri sürmüştür.³¹⁵

Hava hakimiyet teorisi, havaya hakim olanın dünyaya hakim olacağı görüşünü savunmaktadır. İsrail örneği düşünüldüğünde, özellikle de hatırlanacağı üzere İsrail-Mısır Savaşı bunu haklı çıkarır niteliktedir. Günümüzde de AB, NATO ve ŞİÖ gibi oluşumlar düşünüldüğünde, savaşların uzun sürmeyeceği değerlendirilmekte, jet uçaklarıyla kısa sürede sonuca ulaşan galip gelir anlayışı hakimdir. Hatta bu yüzdendir ki Türk ve Yunan uçakları Ege'de yirmi dört saat esasına göre nöbet beklemektedir. Bir ülke uçak alıp güçlenirse, öteki hemen hiç durmadan aynı güçte uçak almaya yönelmektedir.

2. Dünya Savaşında Almanya'ya karşı üstünlük elde etmek için “yeterli hava gücüne sahip olan dünyaya hâkim olur” fikri üzerine geliştirilmiş olan Hava Hâkimiyet Teorisi etkili olmuştur.³¹⁶ Aynı şekilde, Soğuk Savaş döneminde ise Hava Hâkimiyet Teorisini biraz daha geliştirerek “uzaya hâkim olan dünyaya hâkim olur”³¹⁷ anlayışına dayanan bir savunma stratejisi oluşturmuş ve emperyalist gücünü etkili kılmaya çalışmıştır.

Hava hâkimiyet teorisi ile ilgili birçok ABD'li havacının ortaya koyduğu savlar mevcut olmakla beraber, konu ile ilgili özellikle Alb. Hausy Scitaklian'ın yayınları vardır ki, bu görüşü savunup destekleyenler diğer bütün teorilerin gerçekleşip başarıya ulaşabilmesi için hava hâkimiyetinin kesinlikle olması gerektiğini ve teoriler içinde olmazsa olmaz olanın hava hâkimiyet teorisi olduğunu iddia etmektedirler.³¹⁸

Tarihi geçmişinde bünyesinde barındırdığı hareketli Türk veya Moğol unsurlarıyla sürekli güneye, batıya ve kuzeye baskı oluşturan Orta Asya 18.

³¹⁵ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.106.

³¹⁶ AKDENİZ, Hüsmen; “Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S:2, Eylül, 2003, s. 83.

³¹⁷ LAMBETH, Benjamin; “Air Power, space Power and Geography”, **Geopolitics: Geography and Strategy**, (Ed.: C. S. GRAY, G. SLOAN), London, 1999, s. 73-81.

³¹⁸ İLHAN, Suat; Jeopolitik Duyarlılık, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003, s.47.

yüzyıldan itibaren Rusların Avrasya'yı doğrudan kontrole dayalı kara jeopolitikası ile İngilizlerin Avrasya'yı kuşatmaya ve deniz kıyılarından merkeze yönelik yayılmaya dayalı deniz jeopolitikası arasındaki rekabetin kurbanı olarak kültürel, siyasi, ekonomik ve demografik bir çöküş dönemi yaşamıştır.³¹⁹

Dış politika uzman ve stratejistlerinin bazılarının politik bir düşünce olarak ortaya attıkları 1950'den sonra hava jeopolitiği ve nükleer teknolojinin gelişmesiyle beraber geleneksel kuramların geçerliliklerinin sona erdiği asparagası, Soğuk Savaş döneminde her iki süper gücün de uyguladığı taktik politik uygulamalar göz önüne alındığında görülmektedir ki, geçerlilikleri hala devam etmektedir.

Dış politika ve askeri stratejiler bir bütün oluşturmaktadır. Hem eski hem de yeni kuramların karmaşık bileşkesinden meydana gelmektedir. Soyutlamanın daha basit düzeye indirildiğinde görülmektedir ki, modellerin anlaşılması jeopolitik ve jeostratejik gelişmelerin bir bütüncül çerçevede ele alınıp değerlendirilmesi son derece önemlidir.

Asya'nın kavşağı olan, dil, ırk ve kültür bakımından baskın Türk nüfusuna sahip Orta Asya, SSCB'nin örtüsünün kalkmasından sonra medeniyetler ortası jeopolitiği ve (yeraltı kaynakları açısından) jeoekonomisiyle³²⁰ gün yüzüne çıkmıştır. Güneyinde kalabalık nüfuslu Çin ve Hint, güneybatısında İran ve kuzeyinde hala bölgenin en etkin hegemonik ülkesinin Ortodoksluk medeniyetiyle etrafı çevrelenmiş durumda olan bu bölgenin gerek Avrasya içi dengelerde gerekse uluslararası arenada stratejik önemi vardır.

F. Ratzel'in, diğerleriyle kıyaslandığında farklı bir bakış açısı, anlayışı olduğu aşikardır. Bütün sosyal hayatın coğrafi unsurlara bağlı olduğu görüşünü savunmaktadır. Coğrafi faktörü belirleyici rol olarak görmektedir. Devletlerin büyüme oranlarını bile çevre koşullarına endekslemiştir. F. Ratzel, bir ülkenin

³¹⁹ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s. 461.

³²⁰ 2006 yılında Uluslar arası Enerji Ajansı tarafından yayınlanan bölge ile ilgili rapora göre Hazar Bölgesi'nde toplam (ispatlanmış+muhtemel) petrol rezervleri 200 milyar varilden fazladır. Aynı kaynağa göre bu bölgedeki doğal gaz rezervlerinin (ispatlanmış+muhtemel) 560 trilyon m3 civarında olduğu belirtilmektedir. (Bkz. Çağrı Kürşat YÜCE, **Türk Cumhuriyetleri'nin Enerji Potansiyelleri ve Önemi**, Jeopolitik dergisi, sayı 46.

genişlemesi ve yayılması için, coğrafyasının buna elverişli olması gerekliliğini ortaya koyar.

Jeokültürel bağlamda Türkiye'yi, sınırları içinde milyonlarca Türk kökenli vatandaş bulunduğu için Rusya'yı ve yumuşak karnı Doğu Türkistan'ın³²¹ önemli bir bölümünün Türk olmasından ötürü Çin'i, bölgede meydana gelecek siyasi, kültürel ve ekonomik gelişmeler doğrudan etkisi altında bırakabilecek durumdadır. Ayrıca 11 Eylül ve sonrasında yaşanan gelişmeleri bu bölge havzasında var olduğu kabul edilen 'radikal akımlar, terör faaliyetleri' tetiklemiştir.³²²

Stalin döneminde uygulanan 'milletler politikası' çerçevesinde yapay sınırlar çizilerek temelleri atılan pek çok ihtilaf, bölge içi bütünleşmenin kördüğümünü oluşturmaktadır.³²³

Birbirleriyle rekabet halinde olan, sıcak denizleri çıkışı olmayan ve pek çok açıdan hala Moskova'ya bağımlı bulunun Orta Asya ülkelerinin uzun vadede Çin karşısında ayakta durabilmeleri zor gözükmektedir. Başta enerji ve nüfusunu yayacak toprak ihtiyacı gibi nedenlerden dolayı Çin'in, Orta Asya'yı arka bahçesi haline getirmesi ihtimali bu bölgenin de Avrasya'nın da kaderini belirleyecek niteliktedir. Peki, üzerinde bu kadar kaygılanılan Avrasya dünya için ne ifade etmektedir?

Brzezinski'nin belirttiği gibi, dünya nüfusunun yaklaşık % 75'i, dünya GSMH'nin %60'ı, dünya bilinen enerji kaynaklarının dörtte üçü, ABD'den sonra en zengin altı devlet, dünyanın (biri hariç) bilinen veya bilinmeyen tüm nükleer güçleri Avrasya'dadır.³²⁴ Bu yüzden ABD'nin Soğuk savaş sonrası birincil stratejisi

³²¹ Doğu Türkistan'da her ne kadar Türk nüfusun sayısı Çin tarafından yapılan çeşitli zulümler sonucunda azalsa da hala Çin için ciddi bir kaygı sebebidir. (Çin'in Doğu Türkistan'daki zulüm politikaları ve demografik oyunlar için bkz Ahsen UTKU, **Doğu Türkistan'da Çin Zulmü**, Anlayış Dergisi, sayı 75.

³²² Bölgede var olan terör ve radikalleşme sorunlarının tarihi süreç içerisindeki gelişimine bakmak için, Gökhan BAYRAKTAR, **Orta Asya ve Türkiye'nin Güvenlik Stratejileri**, Bilgeoğuz Yayınları, s. 63 – 83.

³²³ SSCB döneminde bölgeye uygulanan emperyalist politikalar için bkz Hasan Ali KARASAR, Sanat K. KUŞKUMBAYEV, **Türkistan Bütünleşmesi 1991 – 2001**, Ötüken Yayınları, sayfa 270 – 279.

³²⁴ BRZEZINSKI, Zbigniew; **Büyük Santranc Tahtası**, (Çev.: Y. TÜREDİ), İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 52 – 53.

Avrasya’da denetimini sağlamlaştırmak ve bölgeye başka bir güç ya da ittifakın egemen olmasını engellemek olmuştur.³²⁵

Şu aşamada Avrasya’nın kendi içinde barındırdığı güçler, bölgesel ağırlığı olan Rusya ve (Doğu Türkistan’ı elinde tuttuğu için) Çin ile potansiyel bölge ülkeleri Polonya, Türkiye ve İran’dan meydana gelmektedir. AB, ABD ve Japonya’nın da dışarıdan dâhil olduğu Büyük Avrasya Oyunu, gelecek yirmi yıl içinde ABD gücünün azalacağı göz önünde tutulursa,³²⁶ çok kutuplu, daha karmaşık bir hal alacağı muhtemeldir.

Bugün Avrasya’nın içi yer altı ve yerüstü kaynakları açısından zengin ama ekonomik olarak vasat ve siyasi olarak belirsizdir. Güneydoğusu hızla büyüyen,³²⁷ kalabalık nüfuslu ve tek bir güç tarafından müdahale edilmesi çok riskli, buna rağmen, enerji fakiri olan Batısı ve Doğusu, büyük ekonomik güce sahip fakat enerji ihtiyacını bünyesinde barındırmayan ve siyasi geleceği belirsizlik içindedir.

Uzak Batısı (Atlantik) askeri, ekonomik, teknolojik ve siyasi olarak dünyanın lideri olsa da düşüş evresine girmiş bir bölge görüntüsü çizmektedir. Bu analize bir de medeniyetsel boyut katıldığında düşüşe geçmiş bir Batı, karşısında ise uykusundan uyanmış Çin, Hint ve İslam medeniyetleri yer almaktadır. Uzun vadede Avrasya’nın hâkimi bu karmaşık ‘ağ yumağından’ çıkacaktır.

Dünya üzerinde tek bir devlet olmadığı müddetçe ülkeler arası güç mücadelesi kaçınılmaz gözükmektedir. Bu mücadelenin seyrini belirleyebilecek veriler içeren jeopolitik disiplini, geleceğe ayna tutarak her ülkeye strateji belirleme konusunda yardımcı olmaktadır.

Üzerinde yaşadığımız yerkürenin kendine özgü jeopolitik yasaları vardır ve buna küre jeopolitiği denilmesi daha uygun olacaktır. Zira her devlet yaşayan bir

³²⁵ BRZEZINSKI, Zbigniew; A.g.e. sayfa 56 – 57

³²⁶ ‘CIA report: Decline in US power predicted. Rise of regional powers’,

<http://rupeenews.com/2008/09/10/cia-report-decline-in-us-power-predicted-rise-of-regional-powers/>

³²⁷ Güneydoğuda sadece Çin ekonomik olarak 56 yılda 77 kat büyüme kat etmiş durumda, bkz. Çin ekonomisi 56 yılda 77 kat büyüdü,

<http://www.cnnturk.com/2009/ekonomi/dunya/08/24/cin.ekonomisi.56.yilda.77.kat.buyudu/540449.0/index.html>

canlı olduğu için, onun (ülke) jeopolitiği geçicidir, zira kürenin ki herhangi bir doğal / yapay felaket ile karşılaşmadıkça ya da uzayın jeopolitiği olarak adlandırılan Astropolitik alanında gelişmeler yaşanmadıkça varlığını sürdürecektir.

Bu jeopolitik gerçeklik formüle dökülürse “Kalpgah’a hükmeden Merkez’e hâkim olur, Merkeze hâkim olan Avrasya’ya hükmeder, Avrasya’ya hükmedense küreye hâkim olur” şeklini alır. Buradan da Türkiye ve Türk Dünyasının önemi daha iyi anlaşılmaktadır. Küre hâkimiyetini hedefleyen güç odakları da buna ulaşmada hunharca bir yola başvurmak yerine, küresel dünyaya daha çok yakışan üçgen stratejisini izlemelidir; jeoekonomik ve jeokültürel gayretler jeopolitik fırsatlar sunar. Bu fırsatları avantaja çevirmesini bilmek gerekir.

2.2.2. Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Şangay İşbirliği

Üçgeninde Türkiye

Büyük devletlerin yayılcı özellikleri göz önüne alındığında ortam ve koşulların da etkisi çok büyüktür. Aristo, fiziki ortam ve koşullar ile toplum hayatı arasında belirleyicilik ilişkisi kurulmasını sistematik olarak ilk ortaya atan kişidir. Aristo’ya göre, Avrupa’daki soğuk iklim askeri erdem ve yetenekleri korumaya yardımcı olurken, uygarlıkların gelişmesini kötü yönde etkilemektedir; Asya’daki sıcak iklim ise kültürün gelişmesinde pozitif etki yaparken, savaş erdemlerinin korunmasını güçleştirerek olanaksız kılmaktadır.³²⁸

Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri’ne stratejiysen tavrı yerine, yeni bir filozof tavrı gerekli diyebiliriz. Yani, Roma’yı o zor dönemde idare eden ünlü filozof Marcus Aurelius gibi bir düşünüre ihtiyacı olduğunu açık bir şekilde görmekteyiz.³²⁹

Avrupa Birliği (AB), soğuk savaş sonrasında Sovyet tehdidinden kurtulmuş olmasından ötürü, ekonomik gücü kadar siyasal bir güç olarak da, dünya sahnesinde

³²⁸ EĞRİBEL, Ertan; “XIX. Yüzyıl Batı Yayılcılığı ve Jeopolitik Eksenler: Batı İçi Ayrımlar ve Hayat Sahası Çekişmesi”, Sosyoloji ve Coğrafya, Türk Sosyolojisi Araştırmaları Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15, İ.Ü. Sosyoloji Araştırma Merkezi Çalışması Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.207.

³²⁹ DAVUTOĞLU, Ahmet; a.g.e., s.82.

kendini göstermeye başladı. 1991'deki Maastricht'teki hükümetler arası konferansta, birlikle ilgili ortak para biriminin belirlenmesi ve ortak savunma ile sonuçlanacak ortak güvenlik ve dış politikaya (OGDP) sahip alacağı karara bağlandı.³³⁰

Resmi olarak 1992 yılında ilan edilen Avrupa Birliği, 1950'lerde kurucu altı devletle başlayan serüvenine, bugün bünyesinde yirmi yedi³³¹ devleti bulundurmaktadır. Kuşkusuzdur ki birçok alanda ortaklık içindeler, konuşmalarında ortak ilkelere atıfta bulunuyorlar ve hepsi olmasa da on iki tanesi ortak para birimini kullanıyorlar. “Schengen” antlaşmalarıyla yasadışı göçlere karşı bir önlem almaya çalışsalar da bu uygulamaları sadece havaalanı ve sınırlarda yapıyorlar. Hala kendilerinin adına konuşma yapıp uluslar arası platformlarda onları temsil edecek bir başkanları yok, onun yerine altı ayda bir değiştirdikleri rotasyonlu birlik başkanları var. Birlik başkanları, üye ülkelerin devlet başkanı veya başbakanlarından sırayla seçilmektedir. Dış işlerinde söz sahibi, birliğin yararına çalışıp müzakerelerde bulunacak bir Dışişleri Bakanı bile bulunmamaktadır.

1992 yılında on beş olan üye sayısını, son yıllarda hızlı büyümeyle arttıran bu birlik bir takım sorunları da beraberinde getirmektedir. Otoriteye duyulan ihtiyaçla beraber ülkelerin demografik yapıları doğrultusunda temel bir metin – anayasadan ziyade, anayasal bir antlaşma kaleme almanın gerekliliği hasil olmuştur.

Nitekim anayasal metin Fransız eski Cumhurbaşkanı Valery Giscard D'Estaing'in başkanlığında kaleme alınmış olmasına rağmen, Fransa ve Hollanda bu metnin referandumla onaylanmasına karar verdi ve karar seçmenlerin Mayıs 2005'te çoğunluğu tarafından reddedildi. Bu karar diğer üye devletler ve bu birliğe üye olmayı düşünen ülkeler tarafından üzüntüyle karşılandı. Bu durum bir kesim tarafından “Avrupa arıza yaptı” şeklinde yorumlandı.³³²

Amerika Birleşik Devletleri'nin stratejisi; tam kontrol tesis edilmemiş bölgelerde enerji ve hammadde kaynaklarına el atmak, stratejik açıdan üs ve kolaylık

³³⁰ DEHOVE, Mario; “Avrupa Birliği: Her Zaman Potansiyel Bir Güç”, BADIE, Berytand; Kim Korkar 21.Yüzyıldan, NTV Yayınları, İstanbul, 2008, s.31.

³³¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Avrupa_Birliği, 02/02/2011.

³³² LACOSTE, Yves; **Büyük Oyunu Anlamak**, (Çev.: İ. AKÇA), 2. Baskı, NTV Yayınları, İstanbul, 2008, s.91.

imkânı sağlayabilecek değerlerdeki noktaları ele geçirmek, deniz ve hava ulaştırma yollarını kontrol etmektir. ABD'nin 20. yüzyılın başından beri küresel üstünlük sağlayabilmek için gösterdiği çabaları, 21. yüzyılda da artarak devam etmektedir. Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren uluslararası sistemin "tek güç merkezi"³³³ haline geldiği ifade edilen ABD, bu amaçlara ulaşma yolundaki eylemlerini özgür ve demokratik bir dünyanın yaratılması söylemi ardında gerçekleştirmeye çalışmaktadır. Şimdi hedefte olan bölge, Ortadoğu'dur.

Zbigniew Brzezinski'ye göre, endüstriyel demokrasiler için hayati öneme sahip olan zengin petrol rezervlerine ve son derece önemli enerji nakil hatlarına sahip olması, bu alanı yeni yüzyılda ABD'nin yeni stratejik odağı haline getirmektedir. ABD hegemonyası için tek çıkar yol olarak bölgeyi hedef gösteren Brzezinski, tüm Batı dünyasının güvenliği ve kalkınması için kilit önemde olan bu bölgenin düzenlenmesi, Amerikan hegemonyasının devamını sağlamak için son derece önemlidir.³³⁴ ABD'ye hedef göstererek süper güç olmanın yollarını açmaya çalışan Brzezinski, bir anlamda da ABD'nin çaresizliğini ortaya çıkarmaktadır.

Günümüzde mevcut dünya enerjisinin % 24'ünü tüketen ABD'nin, kendi kaynaklarıyla beraber, dışarıya bağımlılık oranı % 54'tür.³³⁵ Dışa bağımlı olduğu enerjinin bir kısmını Ortadoğu Bölgesi'den sağlamaktadır. İleriye dönük olarak 2025 yılı itibariyle ABD'nin dışarıya bağımlılığın %70 civarında olacağı tahmin edilmektedir.³³⁶ Enerji bakımından bu durum ABD'nin şimdiden tedbir almasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Girişimi olarak isimlendirilen yaklaşım günümüzün tasarısı değil, en az on beş, yirmi yıl sonrasına hazırlık projesi olarak algılanmalıdır.

2003 yılı başında da ABD ordusunun Birleşmiş Milletler'in onayı olmadan Irak'a savaş açıp, Irak'a girmesi de AB üye ülkeleri arasında görüş ayrılıklarına

³³³ BRZEZINSKI, Zbigniew; **Büyük Santraç Tahtası**, (Çev.: Y. TÜREDİ), İstanbul, 2005, s. 8.

³³⁴ BRZEZINSKI, Zbigniew; "Hegemonic Quicksand", The National Interest, N: 74, Winter, 2003, s. 5-6.

³³⁵ BP; Statistical Review Of World Energy, 2003.

³³⁶ EIA; Energy Outlook, 2004.

sebepe oldu. Her zaman ABD yanında saf tutan İngilizler bu sefer ABD ordularının Irak'a girmesine karşı çıktılar.

Ülkelerindeki çoğunluğun muhalefetine karşın İspanya ve İtalya asker göndermeyi kabul etti, nitekim sonradan ülkelerinde artan terör olayları sonrası askerlerini çekmek zorunda kaldılar. Özellikle İspanya metrosunda yaşanan patlamalar çok yankı uyandırdı. Polonya, bağımsızlığını kazandığından bu yana Rusya'dan çok korkmaktadır. Rusya'ya karşı kendini her daim güvence altına almaya çalışan Polonya, ABD korumasındaki NATO'nun yanında yer alarak bu hareketi destekledi.

2003 yılında patlak veren Irak savaşı sürecinde yaşananlar ve ardından 2005'te anayasal metnin bazı ülkeler tarafından imzalanmamasıyla yaşanan olaylar, "Nasıl bir birlik, nasıl bir toplu hareket?" düşüncelerinin zihinlerde daha çok yer almasına sebep oldu.

AB'nin hızlı büyüme politikasının yanında, bir de yıllardır var olan ve oyalamaya devam ettikleri Türkiye meselesi bulunmaktadır. Brüksel'de daha şimdiden Gürcistan ve Ukrayna'nın üyeliği konuşulurken, NATO'nun güçlü üyesi Türkiye'nin yıllardır Avrupa Birliği'ne üye yapılmaması manidardır. Çünkü Türkiye üye olduğunda, Avrupa Parlamentosu'nda bulunduracağı vekil sayısı bakımından üstün olacak, genç nüfusu tehlike arz edecek, sözüm ona "Hıristiyan kulübü" söylemi ağır bir yara alacak... gibi daha çok sayabileceğimiz, kimilerini rahatsız eden nedenler mevcuttur.

ABD, dünyadaki mevcut küresel hegemonyasını devam ettirebilmesinin önündeki engeli olarak Rusya ve Çin'i görmektedir. AB ise önemli bir ekonomik güç olmasına rağmen ABD'ye karşı ortak siyasî bir tavır sergileme gücüne henüz ulaşamamıştır. ABD'nin bu güçlere karşı uygulamış olduğu politikalara bakıldığında, enerji kaynaklarına ilgisi, Çin ve Rusya Federasyonu önderliğindeki Şangay İş birliği

Örgütü ve AB'nin önünün kesilmesi için; terör ve kitle imha silahlarını gerekçe göstererek bazı stratejik noktalara yerleşmiş ve yerleşmeye çalıştığı görülmektedir.³³⁷

1990'lı yıllara kadar devam eden Soğuk Savaş zamanında, ABD kapitalist ülkeleri izlemiş olduğu himaye politikasıyla kontrol etmeye çalışmıştır. Yürütmüş olduğu himaye sisteminden şu şekilde bahsedebiliriz: "Himaye sisteminin resmi ideolojisi Sovyet tehditini çevrelemek amacını taşıyordu. Tabii bu araç ve sonuç bağlantısını ters şekilde de okumak mümkündür. Sovyetler Birliğini çevrelemek aynı zamanda ABD'nin kapitalist ülkeler üzerindeki siyasi hakimiyetini muhafaza etme sonucunu da beraberinde getirmekteydi"³³⁸

ABD bu hareket tarzıyla; kendi askerî yapısını kurmaya çalışan AB'yi doğudan, Ortadoğu'yu içeriden, Rusya Federasyonunu batıdan ve güneyden (Orta Asya, Kafkasya ve son olarak Doğu Avrupa'dan), Çin ve İran'ı da çepeçevre (Orta Asya, Ortadoğu ve Uzak Doğu) kuşatma ve onların hayat sahalarını daraltma imkânını elde etmektedir.

ABD başta kendi kamuoyundan aldığı yüksek destek olmak üzere, diğer yandaş ülkeleri de arkasına almanın güveniyle Ortadoğu'daki yayılmacı politikalarını hızlandırmak için kendisine fırsat olarak 11 Eylül saldırısı mağduriyetini kullanmasını çok iyi bilmiştir. ABD'nin bu hareket tarzına Ortadoğu yabancı değildir. Çünkü bir taraftan "Ortadoğu, büyük medeniyetlerin doğduğu ve kaybolduğu yer. Binlerce yıllık çatışmaların halen sürdüğü, sanki insanlığın kavga etmekten yorulmadığı bölge"³³⁹ olarak var olmuştur. Öte yandan bu topraklara göz dikip de imparatorluk özlemi çekenler, tarihin iz bırakan derin sayfalarından silinip gitmişlerdir.

Fransız yazarlarının çoğunun "Yakın Doğu" olarak kullandığı terim Anglo-Sakson yayınlarda "Ortadoğu" olarak geçmektedir. Guy Feuer, ortak bir tanıma

³³⁷ EVCIOĞLU, Kemal; **Büyük Ortadoğu Stratejisi**, Umay Yayınları, İzmir, 2005, s. 404.

³³⁸ İŞERİ, Emre; "Amerika'nın Soğuk Savaş Sonrası Büyük Stratejisi, Avrasya Heartland'inde Petrol ve Boru Hatlarının Geopolitiği"; **Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya**, (DEMİR AĞ, Yelda, KARADELİ, Cem), Palme Yayıncılık, Ankara, 2006, s.54.

³³⁹ AKAR, Atilla; "Yeni Dünya Düzeninin Ortadoğu Ayağı Olarak BOP", **Büyük Ortadoğu Kuşatması**, (Der.: A. AKAR), 2. Baskı, İstanbul, 2004, s. 17.

ulaşmak için Ortadoğu'yu şu şekilde tanımlamaktadır:³⁴⁰ Ortadoğu, Mısır, Suriye, Lübnan, Ürdün, İsrail ile Irak, Arap yarımadası devletleri, Türkiye ve İran'ı içine alan bir bölgedir.

Ortadoğu kavramının sınırları kesin olarak belli olmamakla beraber, 20. yüzyılın emperyalist politikalarının bir ürünü olduğu söylenebilir. Asya ülkeleri için bir şey ifade etmeyen Ortadoğu, en dar tanımıyla Türkiye, Mısır ve İran üçgeni ve arasında kalan bölgeyi, en geniş anlamında ise bu üçgene Kuzey Afrika ülkeleri, Sudan, Somali ve Afganistan'ı ifade etmektedir.

Bugünkü yeni stratejik yaklaşımıyla ABD, Ortadoğu'yu her alanda daha yoğun şekilde etki altında bulundurmaya amaçlamaktadır. Bu kapsamda da stratejik bir bakışla, Ortadoğu'yu geçmişte “Merkezi Harekat Alanı” olarak tanımlamıştır. Bölgeyi askeri açıdan takip ve kontrol etmek için “CENTCOM” olarak adlandırmış ve bölgedeki harekâttan sorumlu olarak aynı isimde “CENTCOM (ABD Central Command=ABD Merkez Komutanlığı) kurmuştur.³⁴¹

Batılı güçlerin Ortadoğu'ya olan ilgisi 11. yüzyılda Haçlı seferleri ile başlamıştır. Haçlı seferlerinin en önemli sebebi din faktörü ve Kudüs'ün ele geçirilmesi olmuştur. Üç semavi dinin merkezinin ve çıkış notasının bu bölge olması, özellikle Ortadoğu'nun manevi cazibesini artıran en önemli faktör olmuştur.³⁴² 20. yüzyıla gelindiğinde ise bu din olgusunun yanına enerji ve yer altı zenginlikleri faktörü de eklenmiş ve bu bölgeye olan ilgi daha da artmıştır.

Dünyadaki petrol oranlarına baktığımızda, 2004 yılı itibariyle BP'nin verilerine göre ispatlanmış 1189 milyar varil petrol olduğu; dünya petrol rezervlerinin bölgelere göre dağılımına baktığımızda ise Ortadoğu'nun 727 milyar varil ile dünya petrol rezervinin % 62'sine sahip olduğu görülmektedir. Genişletilmiş Ortadoğu bölgesine bakıldığında ise bu oranın % 70 civarında olduğu tespit edilmiştir.

³⁴⁰ FEUER, Guy; **Çağdaş Ortadoğu Klavuzu**, (Çev.: D. DURSUN), İstanbul, 1990, s. 15.

³⁴¹ PEAY, Binford; “*The Greater Middle East*”, **JFQ**, Autumn, 1995, s. 31-39.

³⁴² PARLAR, Suat; **Ortadoğu, Vaad Edilmiş Topraklar**, 2. Baskı, İstanbul, 2002, s. 95.

Ortadoğu bölgesi sadece petrol bakımından birinci sırada bulunmamaktadır; bölge % 40.6'lık doğal gaz payı ile de ilk sırada bulunmaktadır. Genişletilmiş Ortadoğu bölgesinde ise ispatlanmış % 45 oranında doğalgaz rezervi bulunduğu belirtilmektedir.³⁴³ Dünya petrol rezervlerinin %78'ini kontrolü altında tutan 11 OPEC üyesinden Venezüella, Endonezya ve Nijerya hariç diğer yönetimler GOKAG sınırları içerisinde bulunmaktadır.³⁴⁴ Sonuç olarak, Genişletilmiş Ortadoğu yeraltı enerji kaynakları bakımından fosil yakıtlara bağımlı olan küresel ve yerel enerji politikalarının uzun süre vazgeçemeyeceği bir bölge olarak kalacaktır.

Türkiye'nin Orta Doğu'da başı çeken, önder bir rol olması, laik İslam rol modelini güzel bir şekilde yürütebilmesi, bölgesel güç olarak potansiyelinin olması başta ABD olmak üzere batılı devletlerin ilgisini çekmiş Türkiye'ye bakışlarını değiştirmiştir. Cumhuriyet tarihinden bu yana Türkiye, Müslüman dünyası ve Rusya'da hiç böyle bir itibar görmemiştir.³⁴⁵

ABD'nin dünya piyasasında dolar kurunun değerini yitirmesi, buna karşılık Avrupa Birliği'nin (AB) para birimini yitirmemesi de AB'nin hala gücünü koruduğunun bir kanıtıdır.

ABD'nin 2001 Afganistan ve 2003 Irak operasyonları dünya dengelerini tekrar değiştirmiştir. Özellikle son zamanlardaki wiki-leaks belgeleri ve sonrasında bir dalga halinde patlak veren Arap Yarımadası, Kuzey Afrika ve neredeyse tüm Orta Doğu ülkelerini teker teker etkisi altına alması, dünyanın yeni konjonktürünün tekrar değişeceği sinyallerini vermektedir.

Irak'ta çok sayıda petrol kuyularının varlığı, Afganistan'da ise dünyadaki eroinin temel maddesinin % 80'inin burada üretilmekte oluşu ve son olarak petrolün diğer kuyularının Orta Doğu'da bulunması kafalarda soru işaretleri uyandırmıyor değil! Özgürlük, refah, demokrasi, insan hakları anlayışı mı, yoksa...? Belki bunların hepsi birer tesadüf, sıra dışı bir rastlantı, belki de asparagastır.

³⁴³ BP; Statistical Review Of World Energy, 2005, s. 4-20.

³⁴⁴ OPEC; Annual Statistical Bulletin, 2004.

³⁴⁵ FULLER, Graham E.; **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, (Çev.: M. ACAR), 6. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010, s.320.

ABD’de Dwight Eisenhower’ın başkan, John Foster Dulles’in Dışişleri Bakanı olduğu dönemde, J.F. DULLES’in geliştirdiği “yeni bakış” stratejisinde; Sovyetler Birliği’nin, yani artan komünizm tehtidinin çevrelenmesi için nükleer gücün artırılması, yeni paktların kurulması ve CIA (Central Intelligence Agency-Merkezi Haber Alma Teşkilatı)’ın gizli operasyonlar yapması gibi hususları içerirken, “esir halklar” kavramından bahsetmektedir.³⁴⁶ Bu kavram aslında bir çok şeyi açıklamaya yetmektedir.

ABD, Ortadoğu ve Kafkaslar'a yönelik politikalarını uygularken zaman zaman lobilerin etkisinden kurtulamamış, hatta bazı uygulamalarını geciktirmek zorunda kalmıştır. Örneğin Bakü-Tiflis-Ceyhan petrol boru hattının açılmasını istemeyen Ermeni lobisinin etkisi azımsanacak seviyede değildir.³⁴⁷

Gürcistan’ın Güney Osetya’ya girmesiyle patlak veren ve hemen ertesi gün Rusya’nın karşılık vermesiyle başlayan, ABD ile Polonya arasında Polonya topraklarına savunma füzelerinin yerleştirilmesi konusunda imzalar atılmasıyla devam eden Rusya’nın Abhazya ve Güney Osetya’nın bağımsızlıklarını tanıması Kafkaslar’da yeni sıcak gelişmelerin habercisi gibiydi.

Türkiye bu gelişmelerden etkilenir mi tartışmaları sürerken, Gürcistan’a insani yardım gerekçesiyle giden ABD askeri gemileri, Karadeniz’e geçerken Boğazlar’ı kullanması Montrö Antlaşması’nın çiğnenip çiğnenmediği tartışmalarını beraberinde getirdi.

ABD’nin, “merkez bölge” olarak adlandırdığı Kafkaslar, Ortadoğu ve Balkanlar'a çok önem göstermektedir ve bu bölgeye yoğunlaşarak çalışmalarına devam ettirirken, gerektiğinde etnik, dini ve kültürel öğeleri bir arada kullanmaktadır.³⁴⁸ Bir toplumda etnik ayrımcılık veya mezhep farklılığı varsa, veyahut böyle bir durum söz konusu bile değilken bunlar varmış ve bunun da ileride

³⁴⁶ ERHAN, Çağrı; “ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları”, Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi 1), (Der.: Mustafa AYDIN), Nobel Yayınları, Ankara, Mayıs 2005., s.15.

³⁴⁷ DEMİRTEPE, M. Turgut; **Orta Asya & Kafkasya’da Güç Politikası**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara, 2008, s.142.

³⁴⁸ BÖĞÜN, Hasan; **ABD ve AB Belgeleriyle Türk Ordusu 12 Eylül 1980’den Çıval Olayına**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007, s.53.

sorun yaratacağı fikri aşılırsa, çatışma ve ayrışma kaçınılmaz demektir. Fitne ve fesat çok üst teknolojilere sahip en gelişmiş bir silahtan bile etkili olabilmektedir.

ABD, Pasifik ve Atlantik okyanuslarının getirdiği savunma avantajı ile sahip olduğu nükleer silâh üstünlüğünün bu ülkenin millî güç unsurları ile birleşmesi, süper güç statüsüne sahip olmasına neden olmuştur. ABD siyasî, ekonomik ve askeri ittifaklar yanında, 1890'lardan itibaren, dini de kullanarak, kendi belirlediği ölçüler içerisinde, dünya hâkimiyetinin var olduğunu sürekli ortaya koymaya çalışmaktadır. ABD, Soğuk Savaş boyunca "klasik diplomasi" olarak adlandırılan ve "Ulusal Güvenlik Stratejisi-2000"de³⁴⁹ yer alan anlayışı terk etmiş; bugün medya ve bilhassa internet kanalıyla, diğer ülke insan ve ulusal güçlerini, ABD'nin düşünce sistemini benimsetecek şekilde yönlendiren "Açık Diplomasi"³⁵⁰ atağını başlatmıştır. ABD için en büyük tehdit, ABD anavatanına, halkına ve alt yapısına ülke dışından olabilecek tehditlerdir. Bu gün için uluslararası tartışmalarda ABD'ye tehditte en önemli rolü KİS'ler (Kitle İmha Silahları) almıştır.

Rusya'nın kendisini bu coğrafyada etkinliğinin azaldığı düşüncesi, 11 Eylül 2001'den sonra daha da artmış, atağa geçmesine sebep olmuştur. Özellikle bu tarihten sonra 43'üncü Münih Uluslararası Güvenlik Konferansı'nda en keskin ve net bir şekilde tavrını ortaya koyması, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı'nın da ABD'nin çıkarları için çalıştığını söylemesi, Rusya'nın soğuk savaş dönemini hatırlatan manevraları şeklinde yorumlanmıştır.³⁵¹ Bu bölge ABD ile Rusya arasında sürekli bir gerginlik unsuru olmaya başlamıştır artık.

ABD Rusya'ya karşı yine Rusya'ya komşu olan Gürcistan'ı desteklemektedir. Gürcistan'da 2003 yılındaki "gül devrimi"nden sonra başa yine ABD'ye çok yakın isimlerden Saakaşvili devlet başkanı olmuştur. Gürcistan'ın Abhazya ve Osetya bölgelerindeki sorunlar hiç bitmemiştir. ABD ekonomik, enerji ve güvenlik konusunda desteklerini devam ettirmektedir. Bakü-Tiflis-Ceyhan boru hattı projesi gibi diğer bir ekonomik ve ulaşım olarak hızlı bir taşımacılık olan 750 kilometrelik Kars-Bakü tren yolu projesi üç ülkeye de destek olacaktır. Fakat ABD'de etkisi

³⁴⁹ The National Security Strategy of the United States of America, 2000.

³⁵⁰ The National Security Strategy of the United States of America, 2005.

³⁵¹ DEMİRTEPE, M. Turgut; A.g.e., s.140.

bulunan Ermeni lobi kuruluşları Amerika Ermeni Asamblesi ve Amerika Ermeni Ulusal Komitesi bunu engellemeye devam etmektedirler.³⁵² ABD ne vazgeçebiliyor, ne de tam destek verebiliyor.

ABD ve NATO dünya barışının sağlanması, korunması ve idame ettirilmesi için kollektif bir güç olmayı mı sağlıyor, yoksa bu gücün belli bir emeller uğruna sevk edilmesi için mi var? ABD, ister insani misyonlar güdülerek Somali, Endonezya ve Pakistan'a gerçekleştirdiği müdahaleler olsun, isterse de siyasi ve askeri misyonlar güdülerek Kosova, Afganistan ve Irak'a gerçekleştirdiği müdahaleler olsun, hep kendi emel ve menfaatleri doğrultusunda bu bölgelere gitmiştir.³⁵³ Gittiği yerlere de barış (?) ve huzuru (?) götürmek için gitmiştir.

ABD'nin 11 Eylül 2001 saldırılarından sonra Mart 2003'te Irak'a işgalinde İngiliz, İtalyan ve İspanyol hükümetleri, kamuoylarının yoğun tepkilerine rağmen işgali meşru kılıp onaylarken, Almanya ve Fransa kesin ve net bir şekilde tavırlarını ortaya koyarak bu işgali kınamışlardır. ABD'nin Irak'a müdahalesiyle ortaya çıkan kriz, uzun vadede de kendini göstermiş, AB ülkelerinin ABD ile ilişki ve menfaatlerini sorgulayıp değerlendirmelerine, belki de karşı koyamadıkları ABD gücüne boy eğmeleri gerçeğini kendilerine bir kez daha acı bir şekilde göstermiştir.

Türkiye'nin Avrasya ile olan ilişkilerinin bir ayağını da Osmanlı Devleti'nden bu yana asırlardır bir düşman olarak görülen Rusya hükümeti oluşturmaktadır. İlişkilerimiz şaşkıncı, belki de inanılması güç bir şekilde son on ile on beş senedir iyiyeye gitmektedir. 1990'lı yıllarda Çeçenistan'daki müslüman kardeşlerimizle Rusya hükümeti arasında yaşanan iç çatışmalarda, Çeçen kardeşlerimizin yüzlerini bize çevirerek, bizden yardım ve destek beklemeleri sonucunda, Rusya ile ilişkilerimiz açısından aramız biraz açılmış, münasebetlerimiz sekteye uğramış olsa da, son zamanlarda işler çok tıkrında gözükmeyle beraber, "Türkiye'de eksen kayması mı yaşanıyor? Türkiye'nin ekseni nereye kayıyor?" sorularını akla getirmektedir.

Rusya ile ilişkilerimizi değerlendirirken, Karadeniz'in altından geçen Mavi Akım projesini örnek olarak alabiliriz. Rusya bu projeden çok memnun olduğu için

³⁵² DEMİRTEPE, M. Turgut; A.g.e., s.133.

³⁵³ LACOSTE, Yves; A.g.e., s.71.

bu hattı İsrail'e kadar uzatmak istemektedir. Türkiye, Rusya hükümetiyle askeri alanda bile ticaret yapan, hatta ondan silah, mühimmat ve helikopter satın alan ilk NATO ülkesi olarak tarihe geçmiştir.³⁵⁴

Bölgesel güç olmaya başlayan Türkiye'nin son yıllarda yapılan sıkı pazarlık ve görüşmelerle her geçen gün kalkan vizelerine, bir de Rusya eklenmiştir ki; ticari anlamda bakıldığında bile çok pozitif bir gelişme olmakla beraber, oralarda iş yapan iş adamlarımıza kolaylık tanıyacak ve yılda ülkemize gelen turist sayısını arttırarak, ekonomimize can katarak hızlı büyümemizi sağlayacaktır.

Üstelik kimin ne maksada binayen nerede olduğunun belli olmadığı dünyada “birisi için terörist” olanın, bir diğeri için “özgürlük savaşçısı”³⁵⁵ olma durumu da sona ermiş midir bilinmez. Teröristlerin günden güne sınır tanımadan rahatlıkla kimyasal, biyolojik hatta nükleer silahları hunharca kullanılabileceği korkusu tüm dünyayı sarmaya düşündürmeye başlamıştır.

ABD'nin 1948'de soğuk savaş zamanında kurduğu ve her geçen yıl ileri seviyelere taşıdığı elektronik dinleme ağı, telefon ve uydu görüşmeleri de dahil olmak üzere günde ortalama üç milyar veriyi bilgi toplama maksatlı elden geçirebiliyor ve özellikle 11 Eylül saldırıları sonrası sözde terörizm karşıtı mücadele için kullanabiliyor.³⁵⁶

Asya'da stratejik bir noktada bulunan ve büyüleyici dini motifleriyle de öne çıkan Hindistan'ın son yirmi yıldaki yükselişi çok önemlidir. 1947'den beri dalgalanmalı giden Afganistan ile Pakistan ilişkileri açısından bakıldığında da Hindistan stratejik bir konumdadır. 2000'li yıllarda Dışişleri bakanları seviyesinde devam eden sıkı ilişkilerle beraber, 11 Eylül saldırılarından sonra Hindistan'ın ABD'yi haklı bulması ve terörizmle mücadelesini desteklediğini söylemesi ilişkileri daha da kuvvetlendirmiştir. Hindistan'ın en büyük ticaret ortağı olmayı bile

³⁵⁴ FULLER, Graham E.; A.g.e., s.242.

³⁵⁵ ARIBOĞAN, Ülke D.; “*Uluslararası Terörizmin Yeni Yüzü*”, **Uluslararası Politikada Yeni Alanlar Yeni Buluşlar**, (Ed.: F. SÖNMEZOĞLU), İstanbul, 1998, s. 449-473.

³⁵⁶ LACOSTE, Yves; a.g.e., s.48.

başarabilmiştir ki, AB'den sonra en büyük ticaret ABD ile gerçekleşmiştir ve 2000 yılında karşılıklı ticaret hacmi on dört milyar dolar seviyelerine ulaşmıştır.³⁵⁷

ABD'nin 11 Eylül sonrası Afganistan'a müdahalesinden sonra, Hindistan'ın tahminlerinin aksine, ABD Hindistan yerine Pakistan hükümetine daha çok yaklaşmıştır. Kimi çevreler ABD – Pakistan yaklaşması stratejik değil, sadece taktik bir yaklaşma olarak yorumlasalar da görünürdekiler hiç de öyle olmadığı yönündeki tezleri doğrular niteliktedir. 13 Aralık 2001'de Hindistan Parlamentosu'na yapılan intihar saldırısı sonrası Hindistan ile Pakistan'ın arası iyice açılmış, ABD'nin Pakistan tarafında olacağı düşüncesi Hindistan'daki muhalifleri daha şiddetli ABD karşıtlığı politika yapmaya itmiştir.

Hindistan'ın kendi bölgesinde güçlü bir ülke olmak istemesi çok doğaldır ve teknolojisi de günden güne ileriye gitmektedir. Fakat Hindistan'ın gelişip güçlenmesini istemeyen güçler tarafından, özellikle Pakistan'dan sızıp ülkesine gelen kökten dinci akımların düzenlediği terör eylemleriyle başı beladadır. Bölgede büyük bir güç olma isteğini gerçeğe dönüştürmek için başına musallat olan şu terör belasından kurtulmanın yollarını bulması gerekmektedir.

Kalkınma, büyüme, ilerleme gelişmiş ülkeler açısından gerçekten asıl hedef olmaktan çıktı mı yoksa bu hedefin ilerleyişinde mi değişimler oldu?"³⁵⁸

Son yüzyılın güçlü aktörlerinden ABD ile Avrupa; Rusya, Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan ve Özbekistan'ın asıl üye; Hindistan, Pakistan, Moğolistan ve İran'ın gözlemci statüde oldukları Şangay İşbirliği Örgütü'nün (ŞİÖ) her geçen gün işlevselliğini artırmasından rahatsız olduklarını dile getiriyorlar. Özellikle, Ekim 2005'te Moskova'da yapılan başbakanlar zirvesi, on ortak imzalanmasıyla sona erdi. Bu toplantıda alınan kararlar, taraflar arasındaki samimi diyaloglar ve iş birlikleri ile Batı dünyasının dikkatini çekti ve onların telaşlanmasına sebep oldu.

³⁵⁷ DJALILI, Mohammad-Reza, KELLNER, Thierry; **Yeni Orta Asya Jeopolitiği SSCB'nin Bitiminden 11 Eylül Sonrasına**, (Çev.: R. UZMEN), 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009, s.466.

³⁵⁸ ERBAŞ, Hayriye; **Küreselleşme, Kapitalizm ve Toplumsal Dönüşümler**, Palme Yayıncılık, Ankara, 2009, s.44-45.

Bu yakınlaşmalar Batı dünyasında “Acaba neler oluyor?”, “NATO'ya alternatif bir güç mü ortaya çıkıyor?”, “ABD'nin bölge üzerindeki hegemonyası hafifliyor mu?” gibi sorular ortaya çıkmaya başladı.

Dünya konjonktüründe düşüncelerin özgürlüğü ve doğruluğu yerine, sadece ABD'nin doğrularının geçerli olduğu anlayışlar egemen olmaya başlamıştır. Bu durumu ünlü düşünürlerden Kissenger net bir ifade ile şöyle açıklamaktadır: “20. yüzyılda, uluslararası ilişkileri hiçbir ülke Birleşik Devletler kadar kesin, fakat aynı zamanda kararsız bir şekilde etkilememiştir. Hiçbir toplum, onun kadar başka devletlerin içişlerine karışmama ilkesine ısrarlı veya kendi değerlerini bütün dünyaca uygulanması düşüncesinde onun kadar ateşli olmamıştır. Hiçbir ülke kendi diplomasinin bugünden yarına uygulanmasında onun kadar pragmatik veya tarihsel ahlak izlemesinde onun kadar ideolojik olmamıştır. Hiçbir devlet, örneği olmayan bir genişlikte anlaşma ve yükümlülükler altına girerken kendi dışındaki ilişkilerle uğraşmak konusunda onun kadar isteksiz hareket etmemiştir.”³⁵⁹

Rusya Başbakanı Mikhail Fradkov, “Gözlemci ülkelerin de zirveye katılması, örgüte 'yeni jeopolitik özellikler' kazandırdı” şeklindeki açıklaması ve Vladimir Putin'in ise üye ve gözlemci ülkelerin toplam nüfusunun üç milyarı aştığının, dolayısıyla örgütün aldığı kararların dünyayı etkileyeceğini belirtmesi, örgütün gücü konusunda ufak da olsa bilgi vermeye yettiği kanısındayım.

Şangay İşbirliği Örgütü (İngilizce: Shanghai Cooperation Organization) adını örgütün ilk toplandığı yerden -Şangay- almaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın 1996 yılında oluşturdukları yapılanma Şangay Beşlisi olarak anılıyordu. Bu örgüt 2001'de Özbekistan'ın katılımıyla üye sayısını altıya çıkarttı.³⁶⁰

ŞİÖ (Şangay İşbirliği Örgütü), kuruluşunun ilk yıllarında öncelikle bölgesel güvenlik ve sınır kontrolleriyle ilgilenmiştir. Altı üye ülke terörizme, aşırıcılığa ve

³⁵⁹ KISSINGER, Henry; **Diplomasi**, (Çev.: İ. H. KURT), 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1994, s.1.

³⁶⁰ http://tr.wikipedia.org/wiki/Sanghay_İsbirli_Orgutu, 12/02/2011.

ayrılıkçılığa (sonuncusu şiddet içeren İslami radikalizmi hafifçe maskeleyen bir referans olarak) karşı savaşıma sözünü vermiştir.³⁶¹

İran hükümeti her alanda olduğu gibi Şangay İşbirliği için de farklı düşüncelere sahip gözükmektedir. Bu örgüte yeşil ışık yakmaktadır. İran'ın bu örgüte üyelik isteğini uluslararası izolasyondan kurtulma çabası olarak algılayabiliriz. İran'ın yaptığı nükleer çalışmalarla Batı'yla başı sürekli dertte olmakla beraber, bu çalışma ve geliştirme faaliyetlerini yılmadan hızlı bir şekilde sürdürürken, bu çalışmalarında ona destek veren nadir ülkelerden biri de Rusya'dır.

Üyelik düşünen bir başka ülke de Moğolistan'dır. Özellikle konumu itibariyle Çin ve Rusya arasında bir köprü görevi göreceğ olması, aynı zamanda yıllardan beri bu ülkeye ABD'nin üs kurmak istemesi de önemlidir. Moğolistan ekonomisi için bakacak olursak da elektrik enerjisinin ihracatında transit ülke olabilir. Böylece ekonomisi hızla gelişme gösterecektir.

Bu ve bunun gibi nedenlerle sayacağımız ülkeler bölgede fazlasıyla bulunmaktadır. Bu da gösteriyor ki yakın zamanda ŞİÖ'nün üye sayısını ona, hatta on bire çıkarması içten bile değildir.

1990'lı yılların başında Çin'in bölgeye olan ilgisini ardındaki faktörler şunlardır: Sınır güvenliği, Batı bölgelerinin gelişimi, Büyüyen enerji ihtiyacı ve Soğuk Savaş sonrası stratejik ortam.³⁶²

Çin; Rusya ve Orta Asya Türk devletleri ile olan ilişkilerinde “büyük strateji”sini uygulamaktadır ve bölgedeki siyasi önceliklerini şu şekilde ifade edebiliriz:

- “1. Bölgede istikrarsızlıktan kaçınmak,
2. Enerji kaynaklarına erişim güvenliği sağlamak,
3. Ekonomik işbirliğini genişletmek,

³⁶¹ “St. Petersburg Summit of SCO Concludes with Rich Fruit”, Xinhua News Agency, 7 Haziran 2002.

³⁶² Mark Burles, Chinese Policy Toward Russia and the Central Asian Republics, Rand Corporation, 1999, sayfa 5.

4. Batılı ve diğer ekstra bölgesel güçlerin bölgede etkilerini önlemek,
5. Bölgesel güvenlik ve istikrar organizasyonları kurmak.”³⁶³

ŞİÖ öncelikli olarak üye ülkelerin Orta Asya güvenliği ile ilgili sorunlarına eğilme amacını taşımaktadır; başlıca tehditler olarak da terörizm, ayrılıkçılık ve aşırılıkçılığı gösterir. Taşkent'te yapılan ŞİÖ 16–17 Haziran 2004 zirvesinde, Bölgesel Antiterörizm Yapısı (RATS) kuruldu. 21 Nisan 2006'da, ŞİÖ antiterörizm kapsamı altında uluslararası uyuşturucu suçlarıyla mücadele etme planını açıkladı.

Haziran 2001'de üye devletler Saint Petersburg Zirvesi'nde örgütün amaç, prensip, yapı ve işleyişini belirleyen ŞİÖ Beyannamesini imzaladı. Ayrıca zirvede bir "anti-terör ajansı"nın kurulmasını öngören bir anlaşma daha imzalandı.³⁶⁴

Üye ülkelerin ABD ve Avrupa'ya karşı bir güç olarak çıkmadıklarını kelimeler de, Şangay İşbirliği Örgütü'nün, ABD'nin bölgesindeki hegemonyasını kırma ve NATO'ya alternatif bir örgüt olma çabasında olduğu aşikârdır. Dünyanın sayılı güçlerinden ikisi olan Rusya ve Çin'in başarılı askeri tatbikatları, birlikte işbirliğine hazır olduklarını ve gerektiğinde ABD'yi bölgeden atmak için işbirliği içinde olabileceklerini göstermektedir.

Rusya'nın eskisi gibi bir süper güç olmadığı ve global rol oynama kapasitesini kaybettiğinin bilincinde olan Moskova yönetimi, Rusya'nın rolünün eski S.S.C.B. toprakları üzerinde etkili bir bölgesel güç olması gerektiğini düşünmektedir.³⁶⁵

Özellikle NATO'nun doğuya doğru genişlemesine karşılık olarak, Rusya ve Çin'in aralarında bulunan birçok husumet ve sorunlara rağmen, ittifak içine girerek karşılık vermesi, Moskova ve Pekin yönetimlerinin şartların değişeceği durumlarda

³⁶³ EROL, Mehmet Seyfettin; “Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül”, Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği, (Haz.: Ertan EFEGİL, Hatun KILIÇBEYLİ, Pınar AKÇALI), Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004, s.201.

³⁶⁴ Ahmet İnel, *Rusya'dan Çin'e bir örgüt*, Radikal2, 12/08/2007.

³⁶⁵ Anatol Lieven, “The Secret Policeman's Ball: The United States, Russia and International Order After 11 September”, **International Affairs**, Vol:78, No:2, April 2002, s.254.

ABD karşıtlığı temelinde bir müttefiklik ilişkisi içinde olabileceğinin en iyi örneğini oluşturmaktadır.³⁶⁶

Çin ve Rusya arasında gelişen bu işbirliği ile oluşan bu olumlu hava, 11 Eylül saldırısı sonrası dönemde askeri konulara da yansımıştır. Bu çerçevede 2004 yılı içinde Rusya'nın Çin'e iki milyar doları aşan değerinde savaş gemisi, denizaltı, füze sistemi ve uçaktan oluşan askeri teçhizat satılmasıyla ilgili anlaşmalar imzalanmıştır.³⁶⁷

Bugün Avrupa Birliği'nin doğal sınırlarını Avrupa'nın coğrafi sınırları olarak kabul eden Avrupalıların, Türkiye'ye ve Türkler'e sürekli olarak temcit pilavı gibi önlerine koymalarına karşın Fransa Meclisi Dışişleri Komisyonu Başkanı François Loncle, “Tarihi ve özellikleri dikkate alınınca Türkiye AB'ye hiçbir zaman giremez.” sözleriyle asıl amaçlarını özetlemektedir.

Türkiye, 1990'lı yıllardan sonra Kafkaslar ve Orta Asya'da politikalarını, “mümkün olduğu kadar tüm bölge ülkelerini / güçlerini içinde barındıracak platformlara taşımak” şeklinde belirlemiştir. Türkiye, bunun bir gereği olarak Afganistan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan, Tacikistan, İran, Pakistan ve Azerbaycan'ın oluşturduğu ‘Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (EİT/ECO)’ ve on bir ülkeyi bünyesinde barındıran ‘Karadeniz Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (KEİT)’nin kurulmasına öncülük etmiştir. 1994 yılında NATO'nun üyesi olarak ‘Barış İçin Ortaklık (BİO)’ projesini desteklemiş, Kafkasya ve Orta Asya ülkelerinin proje kapsamına alınması için elinden geleni yapmıştır.³⁶⁸

Türkiye dünyanın en büyük kara parçasının, dünya adasının merkez bölgesinde bulunan ve iki kıtada toprağı olan üç ülkeden biridir. Kıtaların birleşme noktasında olması da bu özelliklere ilave bir husustur. Coğrafi konum olarak

³⁶⁶ EROL, Mehmet Seyfettin ve Çiğdem Tunç; “11 Eylül Sonrası ABD'nin Küresel Güç Mücadelesinde Orta Asya”, **Avrasya Dosyası**, Küresel Değerlendirme Özel, Cilt:9, Sayı:3, Sonbahar 2003, s.27.

³⁶⁷ GUNDZIK, Jephraim P., “The Ties That Bind China, Russia and Iran”, **Asia Times**, Jun 4, 2005, <http://www.atimes.com/atimes/China/GF04Ad07.html>.

³⁶⁸ SANDIKLI, Atilla, GÜLLÜ, İlhan; **Geleceğin Süper Gücü Çin Uzakdoğu'daki Entegrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005, s.247.

dünyanın menteşesi konumunda olan Türkiye, bu menteşeye vurulan kilit ve anahtarı elinde tutan siyasi devlet olma özelliğine de sahiptir.³⁶⁹

Gelecek günler Türkiye'ye elbette ki birçok olanaklar sağlayacak ve imtiyazları bir fırsat olarak önüne serecektir. Eskiden beri dile gelmiş, kalıplaşmış, dışarıdan görülen, sadık, ABD müttefiki Türkiye, tarihe karışmış ve yerini özgürlükçü düşünceyi destekleyen, demokrasiyi özümseyen, Atatürk'ün "Yurtta sulh, cihanda sulh" sözünü ilke edinen bir anlayışa sahip Türkiye'ye bırakmıştır.

2.2.3. Türk Dünyası İle İlişkilerde Fırsatlar ve Tehditler

Türkiye büyüklüğü, coğrafyası, zengin doğal kaynakları, genç nüfusu, sosyal bütünlüğüyle ve kavramsal çerçeve kapsamında izah edilen güç faktörleri katkılarına göre hâli hazırda bölgesel güç olarak devam ettirdiği etkinliğinin yanında³⁷⁰, geçmişten günümüze dünya konjonktüründe her zaman bölgesel ve küresel bir güç olmuştur. Türkiye'nin akrabalık bağı alanındaki tarihi ilişkilerine ve dayanaklarına ilave olarak, dış tesirleri de kullanabilmesiyle en azından dünya dengelerini etkileyebilecek, aynı zamanda bunları dengeleyebilecek ve kalkınmakta olan Ortadoğu, Balkanlar ve Kafkasya'daki devletlere lider olabilecek bir lider devlet konumundadır.³⁷¹

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Projesi (KEİP) kapsamında Karadeniz bölgesinde ortak Pazar girişimleri için ekonomik bütünlük sağlaması açısından önemlidir. Karadeniz havzasında bulunan ülkeler için geliştirilen bir ortak pazardır.

KEİP, güçlüklerle karşılaşmıyor değildir. Özellikle bölgede devam eden Azerbaycan-Ermenistan ile Gürcistan-Abhazya arasındaki anlaşmazlıklar örnek olarak verilebilir. Bölgedeki sorunların bir an önce çözülmesi demek, ekonomik

³⁶⁹ İLHAN, Suat; Jeopolitik Duyarlılık, Ankara, 1989, s.56.

³⁷⁰ SADIKLAR, Tayyar, C.; 2000'li Yıllar Dünya ve Türkiye, Ankara, 1995, s. 264-282.

³⁷¹ KONGAR, Emre; 21.Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı, İstanbul, 1998, s. 511.

olarak daha gelişmiş bir Karadeniz demektir. Yer altı kaynaklarının çok olmasına rağmen gelişmemişlik bunun bir sonucudur.

Ekonomik ilişkilerde ortak dil olarak Türkçe ya da Rusça kullanılabilir. Karadeniz havzasındaki bu birliği bozmak isteyip aramıza nifak sokan güçler dün olduğu gibi bugün de vardır. Bazı devletlerin bu birliğe girmek istememesinin sebebi de eski SSCB'ye dönüş olabileceği korkusundandır.

SSCB korkusundan bahsetmişken biraz da Bolşevikler'den ve onların felsefesinden bahsedelim. Bolşevikler, Rus halkının yarı feodalizm yaşantısından doğruca sosyalizmin benimsediği yaşantısına geçmek suretiyle bütün dünya ülkelerine örnek olabilecekleri düşüncesindeydiler.

Bolşevizm de Marksizmin temellerinden meydana gelmekle beraber Rusya'daki Marksizmle Batılı ülkelerdeki Marksizm birbirinden farklılıklar arz etmektedir. Rusya'daki Marksizm, Marksizmin temellerine ilave olarak, "slovanofillik", "narodniçestvo" ve "isyancılık" unsurlarını da içerip bir kozmopolit oluşturmaktadır.³⁷²

Avrupa gerek sosyalizmde, gerekse bireyselciliğinde evrim ruhuyla birlikte takip fikir ve düşüncesini gütmektedir.

Bolşevikleri şu şekilde tanımlamak da mümkün olsa gerek: "...Bolşevikler, hakiki Rus psikolojisini taşıyan, yabancı Garp kültüründen son derece nefret eden ve onu yıkmak için savaşıyor, 'Nur'un Şarktan geleceğine' ve Rusya'nın bütün cihana en yüksek akıl ve hizmet örneği vermeye ve içtimai hakkaniyet adalet yaratmaya aday olduğu kanaatini taşıyan Rus çocuklarıdır. Onların ağzında, cemiyet yeni temeller üzerine kurmak, burjuvaziyi ortadan kaldırmak, sosyal devrim yapmak ve harbe derhal son vermek gibi şiarlar katiyen boş laflardan ibaret değildirler. Onlar Garptan Marx'ın iktisadi semasını almakla beraber, psikolojik bakımdan ona yabancı idiler."³⁷³

³⁷² TAYMAS, Abdullah Battal; 1917'den 1919'a Rus İhtilali'nden Hatıralar 1, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s.83.

³⁷³ TAYMAS, Abdullah Battal; a.g.e., s.84.

Bolşevizm onlar için bir ithalat malı değildir, Rusya’da yaşayan saf köylünün psikolojisinin bir ürünüdür. Onlar Bolşevizm’i su katılmamış, saf bir Rus malı ve aynı zamanda Rus görüngüsü olarak görmektedirler. Bolşevizm’in karakteristik özelliklerini de şöyle görmektedirler: iptidai inan; ilkel ve basit mantık; ilkel ideoloji ve basit mantık; ilkel içgüdü; hikmet ve medeniyetin bel kemiği, kaynağı olan Avrupa’nın kültür, inanç, düşünce ve tecrübelerine karşı tam bir baş kaldırı, saygısızlık ve itimsizliktir.³⁷⁴

Avrupa Topluluğu (AT) gibi büyük kuruluşlara baktığımızda bile 1958’den beri işleyen süreç olduğunu görüyoruz. KEİP daha yeni bir proje olmakla beraber, gelişimine devam ederek, ileride sorunlarını çözebilecektir.

Asya Konfederasyonu (AK) da bölgede gerçekleştirilen bir başka oluşumdur. Aslında düşünülen KEİP ile Asya Konfederasyonu’nun bütünüdür. Beş Türk Cumhuriyeti olan Azerbaycan, Türkmenistan, Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan ile Afganistan ve Tacikistan’ı içine alan bir oluşumdur.³⁷⁵

Asya Konfederasyonu’ndaki ülkelere baktığımızda hepsinin de üretim ile insan gücü olduğunu görmekteyiz. Sermaye sorununun da çözüme ulaştırıldığı taktir de kimse tutamaz.

Türk Cumhuriyetleri’ni kapsayan farklı inisiyatiflerin liderliğinde yeni ticaret bölgeleri oluşturulabilir, sekizinci Cumhurbaşkanımız merhum Turgut Özal’ın da söylediği gibi “Türkiye’nin Avrupa Topluluğu treninden sonra kaçırdığı ikinci tren” olabilir.³⁷⁶

Kasım 2003’te Gürcistan’da yaşanan siyasi değişim hareketiyle farklı bir boyut kazanmış olsa da, Güney Kafkasya ülkeleri değişik programlara iştirak etmişlerdir. Güney Kafkasya ülkeleri TRACECA (Avrupa-Kafkasya-Orta Asya Ulaştırma Koridoru), INOGATE (Avrupa’ya Ülkelerarası Gaz ve Petrol Taşınması

³⁷⁴ TAYMAS, Abdullah Battal; a.g.e., s.85.

³⁷⁵ AVŞAR, B.Zakir, SOLAK, Ferruh, YORULMAZ, Ayşe, YORULMAZ, Ferhan; **Yeni Bir Yüzyıla Doğru Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri İlişkileri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:64, Ankara, 1997, s.62.

³⁷⁶ AVŞAR, B.Zakir, SOLAK, Ferruh, YORULMAZ, Ayşe, YORULMAZ, Ferhan; a.g.e., s.63.

Programı) ve Güney Kafkasya için Bölgesel Çevre Merkezi gibi TACIS bölgesel programlara katılım sağlamışlardır.³⁷⁷

Amerika Birleşik Devletleri'nin yeni jeopolitik teorilerin şekillendirilmesi kapsamında kendi ana kıtası haricindeki en önemli misyonu ve hedefi, Türkiye'nin jeopolitik konumunun yakından ilgilendirdiği Türkistan ve Kafkaslardır. Öyle görünüyor ki, Türkistan ve Kafkaslara giriş yolunun ne yirmi yıldır sürekli kuşatma altında tuttuğu İran, ne sürekli kargaşa ve karmaşa içinde yaşayan Pakistan, Afganistan, Hindistan ne de Uzak Doğu'da bir seddin arkasından, Türkistan'ı çevreleyen Büyük Çin üzerinden olamayacağı açıkça anlaşılmıştır. Büyüklüğünün farkında olan Çin'e karşı mesafeli durmaya çalışan Amerika'nın, dünyanın geleceğinin şekillendiği coğrafyada ihtiyaç duyduğu ve en sadık müttefiki olarak Türkiye'yi gördüğü ileri sürülmektedir.³⁷⁸

Amerika'nın Ege ve Kıbrıs kaynaklı oluşabilecek krizlere süratle tepki vererek Türkiye'nin Batısı ile oluşabilecek gerilimleri esnetmeye çalışması, Avrupa yolundaki Türkiye'nin gayretlerini desteklemesi, Türkiye jeopolitiğine Amerika'nın ihtiyaç duymasından kaynaklandığı ifade edilmektedir.³⁷⁹ Ancak bilinmesi gereken husus, Türkiye'nin Amerika'nın kendi çıkarları istikametinde belirlediği politikalara mahkûm olmadığıdır.

Buna karşılık bölge üzerinde planları bulunan ABD'nin Türkiye olmadan başarılı olamayacağıdır. Burada Türkiye'nin görevi ABD'yi başarılı kılmak değil, binlerce yıllık devlet geleneğini ve jeopolitik gücünü kullanarak, kendi planlarının takipçisi olmaktır.

Türkiye Amerika tarafından reel politik çerçevede ve genişleme ihtiyacı duyulan projelerde kullanıldığı gibi, havuç ve sopa denklemleri bu ilişkiyi sürdürmek mecburiyetinde değildir. Bu olay bir manada Amerikan stratejistlerinin bizzat

³⁷⁷ HATIPOĞLU, Esra; “Komşuluk Politikası: Avrupa Birliği ve Yakın Çevresi için Bir Sınay Güney Kafkasya Ülkeleri”,; **Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya**, (DEMİRAĞ, Yelda, KARADELİ, Cem), Palme Yayıncılık, Ankara, 2006, s.131.

³⁷⁸ FULLER, Graham; A.g.e., s. 164-168.

³⁷⁹ COLL, Steve; “The Turkish Question: How Important Is It?”, **The Washington Post**, 24 May 1993.

kendileri tarafından şu şekilde itiraf edilmektedir: Türkiye; “Karadeniz bölgesinde istikrarı sağlamaktadır, Akdeniz’e geçişi kontrol etmektedir, Rusya’yı Kafkasya’da dengelemektedir, İslamî kökten dinciliğe karşı panzehir sunmaktadır ve NATO’ya hizmet etmektedir. İstikrarsız bir Türkiye, güney Balkanlar’da şiddetin ortaya çıkmasına, Orta Asya’da Rusya’nın eski etkisini kazanmasına yardım eder.”³⁸⁰

ABD’nin kendi konumunu belirlerken dayanak bulacağı, yani istifade edebileceği müttefiklere ihtiyacının olacağı daha önce yaşanan olaylarla sabittir. Bu kapsamda da Soğuk Savaş’ın başlangıcından itibaren oluşmakla birlikte, özellikle Bush tarafından Türkiye’nin bölgedeki en kullanılabilir ve fiyat değerlikli devlet olduğu birçok defa ifade edilmiştir.³⁸¹ Ekonomik ve güvenlik konularında Batı ve NATO eksenli hareket eden Türkiye’nin Soğuk Savaş’ın sona erdirilmesinden sonra dezavantajlı bir konuma düşeceği düşünülmese rağmen,³⁸² GOKAG kapsamında enerji politikaları bu düşünceyi geçersiz kılmaktadır.

Türkiye’nin ABD için önemi; Soğuk Savaş boyunca Rusya’ya karşı bir kalkan görevinde bulunması, günümüzde ise İslam ve demokratik bir ülke olarak lanse edilerek ortaya konulmaktadır. Türkiye’nin bölgedeki tek demokratik ülke olması bakımından Suriye, Irak, İran ve İsrail gibi ülkelerin hepsi ile ilişkiler içinde bulunması, önemli hususlar olarak görülmektedir. Bunların da ötesinde, Ortadoğu bölgesinde tek Müslüman ülke olarak AB’ye adaylığı sebebiyle Türkiye, önemli bir ilgi sahası olarak³⁸³ değerlendirilmektedir. Sonuç olarak ABD, bölgede daha rahat hareket edebilmek için Türkiye’nin laik ve demokratik yapısından faydalanmaya çalışmaktadır.

ABD, dönüştürmeyi amaçladığı Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesi için Türkiye’yi yukarıda sayılan özelliklerinden ötürü model bir ülke olarak görmektedir. Bu önemi, doğru ve iradeli bir şekilde değerlendirildiği takdirde Türkiye’yi güçlü

³⁸⁰ BRZEZINSKI, Zbigniew; A.g.e., s. 46.

³⁸¹ KOHEN Sami; “Yeni Dünya Düzeninde NATO’nun Değişen Stratejisi ve Türkiye”, **Yeni Dünya Düzeni ve Türkiye**, (Der.: F. SÖNMEZOĞLU), 3.Baskı, İstanbul, 1994, s. 118-119.

³⁸² İLHAN, Suat; A.g.e., s.206.

³⁸³ KEMP, Geoffery, SAUNDERS, Paul; “America, Russia, and The Greater Middle East”, **The Nixon Center**, Washington, November, 2003, s.14-15.

kılarken, acizlik ve bilimsel yeterlilikten uzak politikalar tam tersine bir durum ortaya çıkarmaktadır.

Batılı devletler ve ABD, Türkiye’yi diğer Türk ve Müslüman devletler için demokrasi, ekonomik kalkınma ve örnek devlet modeli olarak görmeleriyle birlikte Türkiye’nin 1992’den itibaren bölgedeki faaliyetleri yoğunlaşarak artmıştır.³⁸⁴ Yer yer gösterilen övgülerle adeta göklere çıkarılmaya çalışılmıştır. Kırgızistan Devlet Başkanı Askar AKAYEV, Türkiye Cumhuriyeti’ni “Türki cumhuriyetlere yol gösteren seher yıldızı” olarak gördüğünü ifade ederken; Ekber TÖRECANZADE o zaman Taciklerden İran’ı değil, Türkiye Cumhuriyeti’ni örnek almalarını istemesi gibi olaylar, denilebilir ki; Türkiye, Azerbaycan ve Orta Asya’daki ulusçuların 21. yüzyılı “Türklerin yüzyılı” olacağına ifade etmelerine yol açmıştır.³⁸⁵

Çin günden güne özellikle son yirmi yıldaki hızla büyümesine devam etmekte, yaptığı yatırımlarla, Avrupalı ve ABD’li şirketlerle yaptığı anlaşmalarla ve mantar gibi diktiği gökdelenlerle modernleşen, geleceğin gücü olmaya aday bir şekilde devam etmektedir. Bir yandan da kırsal kesimde maaşlarını alamayan ve sallantıda bulunan, işsizlik sıkıntıları yaşayan halk vardır.³⁸⁶ Türk Cumhuriyetleri bu teknolojiyi örnek almalı ve bunu fırsata dönüştürmesini bilmelidirler.

Ekonomik alanda iş fırsatları yaratmak, bölgedeki birçok Türk Cumhuriyetleri’nin bir numaralı önceliği olmalıdır. Fırsatları artırma ve özel sektörün iş fırsatları yaratabileceği şartları teşvik etme yolunda; girişimciliği teşvik etmek, ticaret ve yatırımı artırmak, sermaye erişimini artırmak, malî reformları ve güvenlik haklarını desteklemek, şeffaflığı teşvik etmek ve yolsuzlukla savaşmak için hükümetlerle ve iş dünyasının liderleriyle birlikte çalışma kararı alınması zaruridir. Özellikle bölge içinde ticaretin teşviki ve Türk Cumhuriyetleri’nin ekonomik gelişimi açısından bir öncelik teşkil edecektir.

³⁸⁴ KARPAT, Kemal H.; a.g.e.,s.319.

³⁸⁵ KARPAT, Kemal H.; a.g.e.,s.319-320.

³⁸⁶ LACOSTE, Yves; A.g.e., s.174.

Türkiye bölgede demokrasinin kaynağı olarak görülmektedir. Türkiye için ifade edilen ılımlı İslam modeli rolünün “demokratik İslam devleti”³⁸⁷ şeklinde ifade edildiğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla, Türkiye’nin Doğu ile Batı arasında bir köprü gibi görülmesi bakımından, laik Müslüman bir devlet olarak örnek teşkil ettiği varsayımının kendisine biçtiği rolü iyi tespit etmesi, buna ilave olarak rol biçilen değil, belirleyen olması gerekmektedir.

Ayrıca Türkiye’nin önemini ifade etmek üzere kullanılan “köprü” olma ifadesi etraflıca düşünülmeden ele alınmaktadır. Köprüler sadece üzerinden geçilmek için vardır. Hâlbuki Türkiye bir köprü değil, bizatihi iradesi milletinde olan hükümler bir devlettir. Ama bu devlet, Huntington’un mahkûm etmeye çalıştığı, dışlanmış bir İslâm dünyasının sözde liderliğini değil, dünyada söz sahibi olmayı amaçlayan ve bunu tabii hakkı olarak gören kadim bir devlettir.

Türkiye, Türk devletleriyle olan ilişkilerinin yanında, Afrika ülkeleri arasından gerek Müslüman olan olsun, gerekse de Müslüman olmayan olsun, ikili ilişkilerini ilerletmeye önem vermektedir. 1996 yılında kurulan D-8 Ekonomik İşbirliği Örgütü, “Türkiye, İran, Bangladeş, Pakistan, Mısır, Nijerya, Malezya ve Endonezya” ülkelerinden oluşmaktadır.³⁸⁸ D-8 Devlet ve Hükümet Başkanları Zirve Toplantısı, Bakanlar Konseyi ve Komisyon toplantıları ile birlikte 4-8 Temmuz 2010 tarihleri arasında Nijerya’nın başkenti Abuja’da yapılmış ve önemli kararlar alınmıştır.

Ortadoğu’nun önemi ve çekiciliği her açıdan büyük güçlerin odak noktası ve ilgisi içinde olmaya devam etmektedir. Üç semavi dinin merkezinin ve çıkış notasının bu bölge olması, özellikle Ortadoğu’nun manevi cazibesini artıran en önemli faktör olmuştur.³⁸⁹

Bugün için Türkiye’nin dünyadaki konumu incelendiğinde şöyle bir durum ortaya çıkmaktadır; ABD’nin ilgi alanlarının bir parçası ve dünya enerji

³⁸⁷ WALKER, W. Joshua; “*Turkey’s Role In The Middle East*”, *International Affairs Review*, V:14, N:1, Spring, 2005, s. 133-136.

³⁸⁸ HAZAR, Numan; *Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri*, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2011, s.78.

³⁸⁹ PARLAR, Suat; a.g.e., s. 95.

kaynaklarının geçiş güzergahı üzerinde, AB'nin ilgi ve arzu alanlarının geçiş yollarında, Rusya'nın etki alanında, Uzakdoğu etkilerinin (Pasifik ötesi) Batı alanındaki ilk durağında ve bütün bu güç dengelerinin ortasında bulunmasına ilave olarak en önemlisi Balkanlar'ın, Kafkaslar'ın ve Ortadoğu'nun risk alanlarında bulunmaktadır. Türkiye, NATO üyesi olan bir ülke olarak Batı'ya yönelen ve Türkistan ve Ortadoğu devletlerinin özelliklerinden farklı yönetim yapısı olan bir devlet kimliğiyle, farklı karakteristik bir yapıya sahiptir. Jeopolitik etki alanları içinde her açıdan bir sınır ülkesi özelliği göstermektedir.³⁹⁰

Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan NAZARBAYEV, öteki Türk Cumhuriyetleri ile olan ilişkilerine verdiği önemi, 18 Şubat 2005 tarihinde Kazak parlamentosunda yaptığı ulusa sesleniş konuşmasında, kendi tabiriyle ifade ettiği "Ortalık Asya" fikrini, yani merkezi Asya düşüncesini şu sözlerle iyi çözümlememiz ve tahlil etmemiz gerekmektedir:

"...Bizim önümüzde şöyle seçenekler var: Ya dünya ekonomisinin sonsuza dek ham madde sağlayıcısı kalmak, yeni bir imparatorluk beklemek; ya da Ortalık Asya bölgesinin somut entegrasyon sürecini başlatmaya gitmektir. Ben son seçeneği teklif ediyorum..."

Ortalık Asya Devletler Birliği'ni kurmayı teklif ediyorum. Kazakistan, Özbekistan ve Kırgızistan arasında yapılan 'Ebedi Dostluk Antlaşması' böyle bir örgütün sağlam temeli olabilir. Bölgemizin başka ülkelerini saymıyor değilim.

Bizim ekonomik çıkarlarımız, tarihi-kültürel köklerimiz, dilimiz, dinimiz, ekolojik sorunlarımız, dış tehditlerimiz ortaktır. AB mimarları böyle müşterek noktaları sadece hayal edebilirdi..."³⁹¹

Orta Asya İşbirliği Teşkilatı (OAİT- Central Asian Cooperation Organization, CACO), Orta Asya Cumhuriyetleri arasında ekonomik bütünleşmenin başlangıç

³⁹⁰ İLHAN, Suat; Dünya Yeniden Kuruluyor: Jeopolitik ve Jeokültür Tartışmaları, İstanbul, 1999, s.208-209.

³⁹¹ YÜCE, Mehmet, KALKAN, İbrahim; "Ortalık Asya Devletler Birliği Fikrinin Tarihsel Gelişimi ve İkinci Türkistan Forumu", www.akademikbakis.org/sayi11/makale14/myucekalkan.doc, Ocak 2007, 16.07.2012.

filizlerini 1994'te vermeye başlamıştır. Kazakistan ile Özbekistan arasında kurulmasıyla 1998'de Orta Asya Ekonomik Birliği (Central Asian Economic Union), 2001 Ocak ayında Orta Asya Ekonomik Forumu (Central Asian Economic Forum) ve son olarak da 27-28 Aralık 2001 tarihinde Taşkent'te yapılan toplantıdan sonra Orta Asya İşbirliği Teşkilatı adıyla anılmaya başlandı.³⁹²

Türkiye dış politikasında Orta Asya Türk Cumhuriyetleri'yle olan ilişkilerini iyi analiz etmeli, geleceğe dönük olarak büyük Türkistan'ın temellerini güçlendirmelidir. Türk Cumhuriyetleri'nin devlet yapılarının güçlendirilmesi için katkıda bulunması gerekmektedir. Bu, belki de Türkiye'nin önünde tarihi bir görevdir. Bunu uluslararası platformlara taşınmalı, özel sektörü bu bölgelere gitmesi için teşvik etmelidir. Ayrıca geçmişte yaptığı hatalara düşmeyerek, hatta onlardan ders çıkarmış bir şekilde hareketle Rusya Federasyonu, Çin ve İran gibi ülkelerle didişmek yerine, onlarla işbirliği içinde olarak, bölgesel, yeri geldiğinde de küresel güç olma yolunda ilerlemelidir.

Orta Asya ve Kafkasya'daki temel problemi, Sovyet Rusya'nın etkisinden kurtulamamasına bağlayabiliriz. Etkilerini günümüzde de görmeye devam etmekteyiz. Bu esas problemini, zihniyetin bütünüyle değişmesiyle çözülecek gibi görünmektedir.³⁹³

Türkiye son yıllarda Ortadoğu'da kazandığı liderlik karizmasını pekiştirmesi gerekmektedir. Dünya konseptine göre, değişime her an ayak uydurmasını bilerek hareket etme zorunluluğunda olduğunu unutmaması gerekmektedir. Bunu yaparken aklıdan çıkarmaması gereken konu ise, bunu sadece kendisi için değil, tarihi ve kültürel bağı son derece kuvvetli olan Türk Cumhuriyetleri'nde bulunan kardeşleri için de yapması gerektiğidir.

Yeni dünyada oluşan bu jeopolitik düzende, Türkiye'nin önderliğini yaptığı Türk dünyası, geleceğin yeni güçlerinden biri olma yolunda hızla ilerlemektedir. Neden Türkiye diyecek olursak; Türkiye'nin büyüklüğü, coğrafyası, tarihi geçmişi, Doğu-Batı arasındaki köprü görevi, kültür zenginliği, doğal kaynaklarının bolluğu,

³⁹² DJALILI, Mohammad-Reza, KELLNER, Thierry; a.g.e., s.151-152.

³⁹³ DİKKAYA, Mehmet; a.g.e., s.287.

genç nüfusu, sosyal bütünlüğüyle ve kavramsal çerçeve kapsamında izah edilen güç faktörleri katkılarına göre hâli hazırda bölgesel güç olarak devam ettirdiği etkinliğinin yanında³⁹⁴, geçmişten günümüze dünya platformunda her zaman bölgesel ve küresel bir güç olmuştur.

Türkçemizin başta ses güzelliği olmak üzere, maddi ve manevi ifade sahip çıkmalıyız. Kelimelerin güzel kullanılmasına örnek olarak Mehmet Akif ERSOY'un şu dizelerini gösterebiliriz:

“Yakamoz saçarak her tarafından fenerim

Çifte sandal, yüzüyorduk; o yüzer, ben yüzerim.”³⁹⁵

Her geçen gün, güzel Türkçemizin önemi diğer milletler tarafından daha iyi anlaşılmaya başlanmıştır. Önemli olan, meyvelerini hemen yemeyi beklemekten öte, bunun uzun soluklu bir süreç olduğunu kabul edip ona göre çalışmaktır.

³⁹⁴ SADIKLAR, Tayyar, C.; a.g.e., s. 264-282.

³⁹⁵ KADIOĞLU, Muhsin; **Küresel Düşün Ulusal Davran**, 21. Asır Yayınevi, İstanbul, 2010, s.83.

SONUÇ

Dünyadaki güç ve dengeler her geçen gün farklılık arz etmektedir. Küreselleşme; genellikle, pazarların serbestleşmesi, kamu kurumlarının özelleştirilerek devletin küçültülmesi, devletlerin elini ekonomiden çekmesi, artan uluslararası yatırımlar sayesinde dünya mali pazarlarının küçülmesi olarak ifade edilmektedir.

İmmanuel Kant'ın aydınlanma üzerine söylemiş olduğu şu düşüncesi çok manidardır: “Aydınlanma, insanlığın reşit olamama durumundan reşit olma durumuna geçişidir!..”

“Soğuk Savaş'ın bitmesi sonucunda ABD'nin elde ettiği siyasi ve ekonomik bir zafer” şeklindeki yaklaşım, oldukça taraftar bulmaktadır. Küreselleşmenin bir duruma işaret ettiği kadar, dünyayı ABD'nin istediği yönde ve onun çıkarları istikametinde yönetmeye çalışan bir ideoloji yönünün de olduğu sonucu çıkarılabilir.

“Dün, bugünün annesidir.” Bu bağlamda bizim bugünümüzü anlayabilmemiz için, dünümüze inmemiz, dünümüzü unutmamız şarttır. Şüphesiz ki tarihimizin küçümsenemeyecek bir kısmı Türkistan'da yatmaktadır.

Unutmamamız gereken hususlardan bir tanesi de devletlerin gücü kavramıdır. Uluslar arası alanda devletlerin gücü denilince birçok faktör ön plana çıkmakla beraber, bu faktörlerin esas itibarıyla sosyolojik mahiyette oldukları da dikkatlerden kaçmamaktadır. Dolayısıyla sosyolojik bir analiz başka yerlerde olduğu gibi burada da kendisini zorunlu kılmaktadır.

Jeostratejik, jeopolitik teori ve düşünceler dikkate alınarak hassas bir şekilde incelendiğinde, hiçbir teoriden bağımsız görünmeyen Türkiye, hem bu dönemde hem de bundan sonraki dönemlerde de sonsuza kadar bu çarkta devam edeceği aşikar gözükmektedir.

Ortadoğu coğrafyasını istikrarsız bir bölge haline getiren unsurları şu şekilde sıralayabiliriz; uluslararası hukuk, kural ve normlarının eksikliği ve yeterince uygulanamaması; uluslararası sistemdeki arabulucuların yetersizliği ya da

arabulucuların görevini kendi ulusal menfaatleri adına kullanmayı tercih etmemeleri; demokratik olmayan rejim ve yönetimler; hükümetlerin zafiyetleri; ekonomik refah düzeyinin düşük olması; iç istikrarın kolayca zedelenebilir nitelik taşıması; siyasî katılım ve kültürün istenilen düzeye erişememesi...

Bunlara artı olarak şunları ekleyebiliriz; ülke sınırlarına ilişkin karmaşanın yoğunluğu; otorite bölünmüşlüğü; stratejik ve coğrafi konum; çok dilli, çok kültürlü ve çok kökenli etnik yapı; siyasi rejime ve ülkeye aidiyet hissetmeyen toplulukların çokluğu ve bunun karşısında yönetimlerin baskıcı tutumu; yer altı ve yer üstü kaynaklarının ekonomik ve siyasî etki geliştirmek isteyen devletlerin ilgisini çekecek kadar fazla olması ile hırslı ve hınçlı milliyetçilik.

ABD sadece ekonomik ve siyasi alanlarda değil, ayrıca güvenlik alanında da bu bölgeye doğru bir açılım politikası gerçekleştirmek istemektedir. İstikrarsızlıkların bölgede yayılmasını istemeyen ABD, bölge ülkelerine kendi norm ve değerlerini aktarmak istemekte ve küreselleşme projesini bu bölgede hâkim kılmayı amaçlamakta; ancak bunu, ABD menfaatlerine hizmet eden, her açıdan güçsüz devletlerin varlığını korumaya alarak yapmaya çalışmaktadır.

Görüyoruz ki küreselleşme, farklı düşüncelerde değişik şekillerde tanımlanmaktadır. Küreselleşmenin insanoğluna getirdiği sonsuz faydalar göz ardı edilmemelidir. Dünyanın en uzak pazarlarına ulaşabilen tüccar, elinin altındaki bilgisayar ile aradığı bir bilgiye zaman tanımadan kolayca ulaşabilen akademisyen ve yeryüzündeki her gelişmeyi an ve an televizyondan takip edebilen izleyici küreselleşmenin imkan ve kabiliyetlerini neticesinde bunları kolayca ve rahatlıkla yapabilmektedir.

Küreselleşmenin mevcut haliyle sorgulanması gerekmektedir. Bunu sürekli olarak şu sorularla yapabiliriz: “Kapitalizmin gerçek mantığı ne oranda değişti? Bu değişme farklı tarafların çıkarlarının söz konusu olmadığı ilişkiler biçimine mi dönüştü?”

Bu sorgulamanın ardından ülke şartlarını iyi irdeleyip, mevcut kaynak ve potansiyelleri daha güzel değerlendirmeliyiz ki, bu süreci olabildiğinde ülke menfaatleri ölçüsünde değerlendirebilelim.

ABD yönetimleri her zaman, serbest piyasa nimetlerinden yararlanmayı teşvik etmektedir ve uluslararası ticareti baltalayıcı hareketleri azaltmak açısından, diğer uluslarla birlikte çalışma gayreti içerisinde olmuştur. ABD'nin dünyadaki coğrafi konumu, güvenlik stratejisini tespit ve tayin eden diğer kalıcı bir unsurdur. ABD, coğrafya itibarıyla doğu ve batıda büyük okyanuslarla, kuzey ve güneyde dost komşularla çevrili talihli bir ülkedir.

Bununla beraber, ABD'nin birçok yakın dost ve müttefiki, hayatî mahiyetteki ekonomik ve siyasî menfaatleri, ABD'den çok uzak bölgelerde yer almaktadır. Özellikle, bu yüzyılın büyük bir kısmında, ABD, Ortadoğu'da yeraltı kaynaklarının herhangi bir düşmanından veya düşman güçlerden korunmasını da aslî çıkarlarından birisi olarak görmektedir.

Yeryüzünde coğrafyanın ve jeopolitiğin çizdiği kavram ve ölçüler çerçevesinde dünyanın kalbini oluşturan sağlam bir kale aradığımızda çok uzaklara gitmememiz gerekmektedir. “Anadolu Yarımadası” bütün yönleriyle bu kriterlere uygun özellikler ihtiva etmektedir. Yarımadanın üç tarafı denizlerle çevrilidir. Çünkü Anadolu toprakları; Asya, Avrupa, ve Afrika eski kara parçalarının birleşme noktasında yer almaktadır.

Anadolu, konumu itibarıyla tam bir kaleyi andırmaktadır. Bu kalenin Asya'ya açılan kapısı Malazgirt, Avrupa'ya açılan kapısı ise İstanbul'dur. Yükselti bakımından Asya kıtasından (ortalama 1010 m.) bile oldukça yüksek (Türkiye ortalama yükseltisi 1130 m.) bir kara parçasını teşkil etmektedir. Asya ve Afrika'ya bitişik olduğu kesimlerde aşılması zor sıradağlar yer almaktadır. Bütün bu genel özellikleriyle, Anadolu yarımadası “Merkezi Hakimiyet Teorisi” adını verebileceğimiz bu görüşle adlandırılmaktadır.

Ortadoğu Bölgesi, sahip olduğu son derece zengin yeraltı kaynakları, özellikle petrol nedeniyle, sadece ABD'nin değil bütün dünyanın vazgeçilmez bir

bölgesidir. ABD, yeraltı kaynaklarının kontrolünü sağlamak ve bölgede ekonomik, siyasî ve kültürel alanda bir dönüşüm sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla da, bölgenin en önemli geçim kaynağı olan yeraltı kaynaklarının fiyatlarının tespitinde, tek belirleyici ülke konumunda olmak istemektedir.

Ortadoğu'daki ABD çıkarlarını, ucuz ve güvenilir enerji ve petrol kaynaklarına, açık ve güvenli bir iletişim hattına, deniz yoluna, Süveyş Kanalına ve Hürmüz Boğazı'na engellenmeden ulaşma ve kullanma özgürlüğü olarak özetleyebiliriz. Bununla beraber, etkin güç olmak isteyen ABD; bölgeye hâkim olarak, hem bölgenin petrol kaynaklarına sahip olmak, hem de kendisine rakip alternatif bölgesel bir gücün ortaya çıkmasını engellemeye çalışmaktadır.

GOKAG'da Türkiye'nin çok önemli bir yer tutacağı, model ülke konumunda olacağı belirtilmekte, ancak bu projenin nasıl gelişeceği ve sonuçlanacağı konusunun henüz açıklığa kavuşmadığı görülmektedir. Burada en önemli hususun, Türkiye'nin, gerçekten de, GOKAG'ın 'vazgeçilmezi' olduğu ve bu nedenle, hem ABD hem de AB açısından öneminin arttığı ve önümüzdeki yıllarda daha da artacağıdır.

Soğuk Savaş'ta 'kanat ülkesi' olarak çok önemli rolü olan Türkiye'nin, bu yeni dönemde 'cephe ülkesi' haline geleceği ve eskisine kıyasla, çok daha önemli hale gelerek, kilit role sahip olacağı kaydedilmektedir. Bu kapsamda, Türkiye, kendisine biçilen rolü değerlendirirken; kendi iç dinamiklerini ve derin tarihi geçmişini göz önünde bulundurmak ve tayin edici bir aktör olarak sahnede yer almak zorundadır.

ABD'nin bölgedeki uzantısı, taşeronu ya da sözcüsü olmadan; bölgede istikrar ve barışı temin edebilecek dönüşümlerin desteklendiği ve bu durumun Türkiye'nin de çıkarlarına olacağı dikkate alınarak; bölge üzerindeki politikalara katkıda bulunulabilir. Adımlar da bu istikamette olmalı, çerçevesi ona göre çizilmeli ve Türkiye'nin çıkarları doğrultusunda kararlar alınmalıdır.

Son olaylar da göstermektedir ki; Afganistan bombardımanı ile başlayan ve Irak'ın işgaliyle devam eden Amerikan sömürgeciliğinin sonuçları medyada gösterildiği ve bizim de gözlemlediğimiz kadarıyla ortadadır. Petrol üretiminin otuz

yıllığına Amerikan ve İngiliz şirketlerine verilmesi, belki de, en büyük kanıt olarak gösterilebilir. Öte yandan, etnik çatışmaların yaşandığı Irak'ta kalıcı bir yönetimin olmaması, başka bir handikap olarak önümüzde durmaktadır. Son dönemde de Mısır'da özgürlük hareketi olarak başlayıp tüm Ortadoğu'yu kasıp kavuran demokrasi hareketi tüm dengeleri değiştirmeye başlamıştır. Türkiye ise, bu alanın ortasında bulunmaktadır. Bu durum, diğer ülkeler için olduğu gibi, Türkiye için de bir tehdit oluşturmaktadır. Tehdidi bertaraf etmede, “geldikleri gibi giderler” gibi bir söz; bu sözü sarf edebilecek bir lider ve liderlik tecrübesine sahip bir ulusun başarılı olacağı muhakkaktır.

Fukuyama'nın da Huntington'un da en ciddi yanlısının stratejiysen tavırları olduğunu söyleyebiliriz. Huntington makalesinin sonunda Amerikalı stratejist ve yetkililere atfen söylediği mesajlarında, “Batı içindeki ihtilafları ortadan kaldırıp Batı'yı konsolide edeceksiniz. Diğer medeniyetler arasındaki muhtemel koalisyonları engellemek için onlar arasındaki ihtilafları provoke edeceksiniz.” tavsiyelerinde bulunmaktadır.

Türkçülük ve Turancılık düşünceleri, Osmanlılık ve İslamcılık düşünce akımlarından sonra yaşanan bütün problem ve sorunlarını çözmüş, tam ve mükemmel bir fikir olarak henüz gelişmesini tamamlamamıştır. Ama muhakkak olan şudur ki, bu fikir son yüzyılda Türk Dünyası'nda ortaya çıkan bütün düşünce ve fikirlerden daha tutarlı ve Türk Dünyası'nın da olağanüstü gelişmelerle kendini gösterdiği ve büyük ölçüde ispat ettiği gibi daha gerçekçi ve ayakları yere basan bir düşünce olmuştur.

Bundan başka, Türkçülük diğer cereyanların esas umdeleri olan İslamlaşma ve Garplılaşmayı kendi doktrinlerine eklemiştir, garp ile şarkı birleştiren bir köprü durumunu temsil etmektedir.

Her şeye rağmen Türkçülük cereyanı hakiki bir kurtarıcı doktrindir. Yalnız nazariyatta kalmayan, pratikte de gerçekleşen bir doktrindir. Bu cazip fikir, Türklük şuurunun kuvvetlendirilmesi ve yükseltilmesi bugünkü devletimizin esas ruhunun yapı taşlarını teşkil etmektedir.

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere, devletimizin ve milletimizin geleceğini düşünüp tasarlarken, geçmişi göz ardı etmeden, ondan ders çıkararak iyi sentezlememiz ve emin adımlarla yürümemiz gerekmektedir.

Türkiye'nin akrabalık bağı alanındaki tarihi ilişkilerine ilave olarak, dış tesirleri de iyi kullanabilmesiyle ve kalkınmakta olan Ortadoğu, Balkanlar, Kafkasya ve tüm Müslüman ülkelere önder olabilecek bir lider devlet konumundadır.

KAYNAKÇA

ABUŞOĞLU, Tamer; **AB (Batı Emperyalizmi) Kıskaçındaki Türkiye**, Bleda Yayıncılık, 1.Basım, Gaziantep, Mart 2003.

ADIBELLİ, Barış; **Doğu Türkistan**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.

ADIGÜZEL, Hasan; **Türk Dünyasında Demokrasi Hareketleri Özbekistan Birlik Halk Hareketi ve Azerbaycan Halk Cephesi**, İnsan ve Demokrasi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

AHMAD, Feroz; **İttihat ve Terakki 1908-1914**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1995.

AHMAD, Feroz; **İttihatçılıktan Kemalizme**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1999.

AKAR, Atilla; “Yeni Dünya Düzeninin Ortadoğu Ayağı Olarak BOP”, **Büyük Ortadoğu Kuşatması**, (Der.: A. AKAR), 2. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2004.

AKDENİZ, Hüsmen; “*Jeopolitik ve Jeostratejik Teoriler Kapsamında Küreselleşmenin Geleceği ve Türkiye*”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, S:2, Eylül, 2003.

ALDEMİR, Cengiz; **Milli Devlet ve Küreselleşme**, Korza Yayıncılık, Ankara, 2009.

ALKAN, Haluk; **Orta Asya Türk Cumhuriyetlerinde Siyasal Hayat ve Kurumlar Kazakistan Özbekistan Kırgızistan Türkmenistan**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK), Ankara, 2011.

AMANOV, Şatlık; “*Sovyetler Birliği'nin Dağılmasından Sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikası*”, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yayınları, Ankara, 2007.

AMIN, Samir; **Küreselleşme Çağında Kapitalizm**, (Çev.: V. ERANUS), Sarmal Yayınları, İstanbul, 1999.

AMIN, Samir; “*Ekonomik Bunalım ve Kuzey Güney İlişkisi*”, **Dünyada Neler Oluyor? Ekonomik ve Jeopolitik Dünya Yıllığı**; (Ed.: F. GEZE, A. Q. VALKODO, Y. Lacoste), (Çev.: A.BAYRAMOĞLU vd.), Alternatif Yayıncılık, İstanbul, 1982.

AMIN, Samir; “*Küreselleşme mi? Yoksa Küresel-Ölçekli Apartheid mi?*”, **Modern Küresel Sistem**, (Çev.: K. ATALAR), (Ed.: I. WALLERSTEIN), Pınar Yayıncılık, İstanbul, 2005.

ASLANOĞLU, Erhan; **Küreselleşme ve Düşen Enflasyon Sürecinde Türkiye ve Dünya Ekonomisi**, Başlık Yayın Grubu, 1. Baskı, İstanbul, 2011.

AVŞAR, B.Zakir, SOLAK, Ferruh, YORULMAZ, Ayşe, YORULMAZ, Ferhan; **Yeni Bir Yüzyıla Doğru Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri İlişkileri**, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, No:64, Ankara, 1997.

AYDIN, Mehmet S., ERDOĞAN, Mustafa, SARIBAY, Ali Yaşar, BOLAY, Süleyman Hayri, ALTAN, Mehmet; **Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Boyutlarıyla Küreselleşme**, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002.

AYDIN, Mustafa; “Türkiye’nin Orta Asya-Kafkaslar Politikası”, **Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi 1)**, (Der.: Mustafa AYDIN), Nobel Yayınları, Ankara, Mayıs 2005.

AYDOĞAN, Metin; **Yeni Dünya Düzeni Kemalizm ve Türkiye 20. Yüzyılın Sorgulanması**, Otopsi Yayınevi, Cilt:2, Basım, İstanbul, 2000.

AYVAZOĞLU, Beşir; “Gaspıralı İsmail Bey: Dilde, Fikirde, İşde Birlik”, **Türk Yurdu**, Ağustos 1987.

- BADIE, Berytand; **Kim Korkar 21.Yüzyıldan**, NTV Yayınları, İstanbul, 2008.
- BAKİLER, Yavuz Bülent; **Türkistan Türkistan**, Size Dergisi Yayınları, İstanbul, 2009.
- BARNET, Richard J., CAVANAGH, John; **Küresel Düşler, İmparator Şirketler ve Yeni Dünya Düzeni**, Sabah Kitapları, 1994.
- BARNETT, P. M. Thomas; **Pentagonun Yeni Haritası 21. Yüzyılda Savaş ve Barış**, (Çev.: C. KÜÇÜK), İstanbul, 2005, s. 13.
- BAŞKAYA, Fikret; **Sömürgecilik Emperyalizm Küreselleşme**, Türkiye ve Ortadoğu Forumu Vakfı Özgür Üniversite Yayınları, 6. Baskı, Ankara, 2010.
- BAYRAKTAR, Gökhan; *“Soğuk Savaş Sonrası Orta Asya'nın Yeniden Yapılanmasının Türkiye'nin Güvenlik Strateilerine Yansımaları”*, Harp Akademileri Komutanlığı Stratejik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, İstanbul, 2008.
- BEG, Rauf; **Adı Afganistan'dı Talibanların Eline Nasıl Düştü Yakın Zaman Afganistan Tarihi**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2001.
- BILTON, Tony, BONNETT, Kevin, JONES, Pip, LAWSON, Tony, SKINNER, David, STANWORTH, Michelle, WEBSTER, Andrew; **Sosyoloji**, (Çev. Ed.: Kemal İNAL), Siyasal Yayınevi, Ankara, 2008.
- BİCE, Hayati; **Divan-ı Hikmet Hoca Ahmet Yesevi**, Diyanet Vakfı Yayınları, 4.Baskı, Ankara, 2005.
- BİLİR, F. Saadet, BİLİR, Ali F.; **Orta Asya'dan Toroslar'a GÜLNAR (Dil, Kültür, Toplumsal Yaşam)**, Etik Yayınları, İstanbul, 2007.
- BOURDIEU, Pierre; **Karşı Ateşler**, (Çev.: Halime Yücel), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2006.

BÖGÜN, Hasan; **ABD ve AB Belgeleriyle Türk Ordusu 12 Eylül 1980'den Çuval Olayına**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2007.

BP; Statistical Review Of World Energy, 2003.

BP; Statistical Review Of World Energy, 2005.

BRZEZINSKI, Zbigniew; "Hegemonic Quicksand", **The National Interest**, N: 74, Winter, 2003.

BRZEZINSKI, Zbigniew; Büyük Santraç Tahtası, (Çev.: Y. TÜREDİ), İstanbul, 2005.

BURLES, Mark; **Chinese Policy Toward Russia and the Central Asian Republics**, Rand Corporation, 1999.

BUSH, George; "The President's News Conference on The Persian Gulf Crisis", August 30, 1990.

BUSH, George; "Remarks and A Question-Answer Session With Reporters Following Discussion with President Mohammad Hosni Mubarak in Cairo", Egypt, November 23, 1990.

CARATINI, R. (1992) Dictionnaire des Nationalites et des Minorites de l'ex-URSS, References Larousse, Histoire, Paris.

ÇALIŞ, Şaban H., AKGÜN, Birol, KUTLU, Önder; **Uluslararası Örgütler ve Türkiye**, Çizgi Kitabevi, Konya, 2006.

ÇOKAYEVA, Maria J.; **Mustafa Çokay'ın Hatıraları**, (Hazırlayan: Erol CİHANGİR), Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

ÇOLAK, Yılmaz; “Türkiye’de Laiklik ve İslamcılık Arasında Vatandaşlık”, **Küreselleşme, Avrupalılaşma ve Türkiye’de Vatandaşlık**, (Der.: KEYMAN, E.Fuat; İÇDUYGU, Ahmet), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2009.

DAĞI, İhsan; **Küreselleşme ve Ulus Devlet Kıskaçında Türkiye**, Zaman Gazetesi, 8 Ocak 2007.

DANAHER, Kevin; **IMF ve Dünya Bankası’na Karşı 10 Neden**, (Çev.: Bülent Doğan), Metis Yayınları, İstanbul, 2005.

DAVUTOĞLU, Ahmet; **Küresel Bunalım 11 Eylül Konuşmaları**, (Haz.: Faruk DENİZ), Küre Yayınları, 29. Baskı, İstanbul, 2011.

DAVUTOĞLU, Ahmet; **Stratejik Derinlik Türkiye’nin Uluslar arası Konumu**, Küre Yayınları, İstanbul, 2008.

DEHOVE, Mario; “*Avrupa Birliği: Her Zaman Potansiyel Bir Güç*”, BADIE, Berytand; **Kim Korkar 21.Yüzyıldan**, NTV Yayınları, İstanbul, 2008, s.31.

DEMİRTEPE, M. Turgut; **Orta Asya & Kafkasya’da Güç Politikası**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu Yayınları, Ankara, 2008.

DEVLET, Nadir; **İsmail Bey (Gaspıralı)**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

DİKKAYA, Mehmet; **Orta Asya ve Kafkasya Dönüşüm Süreci ve Uluslar arası Ekonomi Politik**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2009.

DJALILI, Mohammad-Reza, KELLNER, Thierry; **Yeni Orta Asya Jeopolitiği SSCB'nin Bitiminden 11 Eylül Sonrasına**, (Çev.: Reşat UZMEN), 1. Baskı, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2009.

DOĞAN, M.Sait; “Türk-AB İlişkilerinin Tarihi Seyrine Sosyolojik Bir Yaklaşım”,
**Sosyoloji Yazıları I, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak
 Çalışması**, (Ed.; Mustafa Kemal Şan), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2007.

EĞRİBEL, Ertan, ÖZCAN, Ufuk; “*Baykan Sezer Sosyolojisi Açısından Anadolu’nun
 Türkleşmesi ve Osmanlı’nın Batılılaşması Olayı: Türk Toplum Tarihinin
 Birbiriyle Çelişkili/Uyumsuz İki Eksen*”, **Sosyoloji ve Coğrafya, Türk
 Sosyolojisi Araştırmaları Sosyoloji Yıllığı-Kitap 15**, İ.Ü. Sosyoloji
 Araştırma Merkezi Çalışması Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2006.

EIA; Energy Outlook, 2004.

EKİNCİ, Yusuf; **Gaspıralı İsmail**, Ocak Yayınları, Ankara, 1997.

EKŞİOĞLU, Hande; DA (Dialog Avrasya) Dergisi, 3 Aylık Uluslar arası Hakemli
 Düşünce ve Kültür Dergisi, **Rusya Federasyonu-Türkiye-İstanbul**, Türkçe-
 Rusça, Bahar Dönemi, Sayı 20, İstanbul, 2006.

ERBAŞ, Hayriye; **Küreselleşme, Kapitalizm ve Toplumsal Dönüşümler**, Palme
 Yayıncılık, Ankara, 2009.

ERGİN, Hikmet; **Türkiye ve Orta Asya Türk Cumhuriyetleri Arasındaki Siyasi,
 Ekonomik ve Sosyokültürel İlişkilerin Bugünü ve Geleceği**, Harp
 Akademileri Basım Evi, İstanbul, 2002.

ERHAN, Çağrı; “*ABD’nin Orta Asya Politikaları ve 11 Eylül Sonrası Açılımları*”,
Küresel Politikada Orta Asya (Avrasya Üçlemesi 1), (Der.: Mustafa
 AYDIN), Nobel Yayınları, Ankara, Mayıs 2005.

ERİNÇ, Sıtkı M.; **Sanat Sosyolojisine Giriş**, Ankara Ütopya Yayınevi, 2009.

EROĞLU, Nadir; “*Finansal Küreselleşme:Devletin Düzenleyici Rolü Üzerine Etkileri*”, **Küreselleşme, İktisadi Yönelimler ve Sosyopolitik Karşıtlıklar**, (Der.: A. SOYAK), İstanbul, 2002.

EROL, Mehmet Seyfettin; “*Avrasya Jeopolitiğinde Orta Asya ve 11 Eylül*”, **Yakın Dönem Güç Mücadeleleri Işığında Orta Asya Gerçeği**, (Haz.: Ertan EFEGİL, Hatun KILIÇBEYLİ, Pınar AKÇALI), Gündoğan Yayınları, İstanbul, 2004.

EVCİOĞLU, Kemal; **Büyük Ortadoğu Stratejisi**, Umay Yayınları, İzmir, 2005.

FEUER, Guy; **Çağdaş Ortadoğu Klavuzu**, (Çev.: D. DURSUN), İşaret Yayınları, İstanbul, 1990.

FUKUYAMA, Francis; **Tarihin Sonu ve Son İnsan**, (Çev.: Z. , DİCLELİ), 2. Baskı, Gün Yayıncılık, İstanbul, 1999.

FULLER, Graham E.; **Yükselen Bölgesel Aktör Yeni Türkiye Cumhuriyeti**, (Çev.: M. ACAR), 6. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2010.

GEORGE, Susan; **Başka Bir Dünya Mümkün, Eğer...**, (Çev.: Ali Tonak), Metis Yayınları, İstanbul, 2005.

GOLDSTONE, Jack A.; “*Demography, Domestic Conflict, and the International Order*”. **International Order and the Future of World Politics**, (Ed.: T. V. PAUL, J. A. HALL), London, 1999.

GÖKALP, Ziya; **Türkçülüğün Esasları (Günümüz Türkçesiyle)**, (Hazırlayanlar: ÜNLÜ, Mahir, ÇOTUKSÖKEN, Yusuf), 2. Baskı, İnkılap ve Aka Kitabevleri Kolektif Şirketi Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1978.

GÖRMEZ, Kemal; **Küreselleşme ve Yerelleşme**, Odak Yayın Evi, Ankara, 2005.

- GRAIDER, William; **Tek Dünya Küresel Kapitalizmin Monik Mantığı**, (Çev.: Yavuz ALOGAN), İstanbul, 2003.
- GROSSMAN, Karl; **Yıldız Savaşları**, (Çev.: Deniz Aytaş), Metis Yayınları, İstanbul, 2003.
- GÜLTEPE, Necati, TEK, Ahmet Ferit; **Turan Turancılık Tarihinin Kaynakları**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 1999.
- GÜNDÜZ Mustafa. “*Küreselleşen “Sanki” Dünyanın Sosyal Devlete Saldırısı*” **Eğitim Araştırmaları Dergisi**, Ocak 2002, Sayı 6.
- HANİOĞLU, M.Şükrü; **Bir Siyasal Örgüt Olarak Osmanlı İttihad ve Terakki Cemiyeti ve Jön Türkler (1889-1902)**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1985.
- HATİPOĞLU, Esra; “*Komşuluk Politikası: Avrupa Birliği ve Yakın Çevresi için Bir Sınav Güney Kafkasya Ülkeleri*”; **Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya**, (DEMİRAĞ, Yelda, KARADELİ, Cem), Palme Yayıncılık, Ankara, 2006.
- HAYİT, Baymirza; **Milli Türkistan Hürriyet Davası**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.
- HAZAR, Numan; **Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri**, Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu (USAK) Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2011.
- HEGEL, G. W. Friedrich; **Tarihte Akıl**, (Çev.: Ö. Sözer), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 1995.
- HIRST, Paul, THOMPSON, Grahame; **Küreselleşme Sorgulanıyor**, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 1996.

HUNTINGTON, Samuel P.; “Why International Primacy Matters”, (Ed.: S. M LYNN, J. MILLER ve E. STEVEN), The Cold War and After, London, 1994.

HUNTINGTON, Samuel P.; The Clash of Civilizations and the Remarking of World Order, Simon and Schuster, New York, 1996.

İLHAN, Suat; **Dünya Yeniden Kuruluyor: Jeopolitik ve Jeokültür Tartışmaları**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1999.

İLHAN, Suat; **Jeopolitik Duyarlılık**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2003.

İLHAN, Suat; **Türkiye'nin ve Türk Dünyasının Jeopolitiği**, 2. Baskı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1997.

İŞERİ, Emre; “*Amerika'nın Soğuk Savaş Sonrası Büyük Stratejisi, Avrasya Hearthland'inde Petrol ve Boru Hatlarının Geopolitiği*”; **Geçmişten Günümüze Dönüşen Orta Asya ve Kafkasya**, (DEMİRAĞ, Yelda, KARADELİ, Cem), Palme Yayıncılık, Ankara, 2006.

KAÇMAZOĞLU, H.Bayram; “*Yeni Dünya Düzeni Üzerine*”, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2, Sayı:28-29, Aralık 2002, s.287-297.

KADIOĞLU, Muhsin; **Küresel Düşün Ulusal Davran**, 21. Asır Yayınevi, İstanbul, 2010.

KAMALOV, İlyas; “*Şangay Ekseni NATO'yu dengeleyebilir mi?*”, **Stratejik Analiz Dergisi**, S:69, Ocak, 2006, s: 12-13.

KARAKAŞ, Şenol; **Biz Bu Savaşı Durdurabiliriz!**, Metis Yayınları, İstanbul, 2005.

KARAOSMANOĞLU, Ali (haz.); **Küresel Gelişmeler ve Uluslar arası Sistemin Özellikleri**, Rapor No:1, Bilge Adamlar Stratejik Araştırmalar Merkezi (BİLGESAM), İstanbul, 2009.

KARASAR, Hasan Ali, KUŞKUMBAYEV, Sanat K.; **Türkistan Bütünleşmesi Merkezi Asya'da Birlik Arayışları 1991-2001**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009.

KARATAY, Osman; **İran ile Turan Hayali Milletler Çağında Avrasya ve Ortadoğu**, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 2003.

KARPAT, Kemal H.; **Türkiye ve Orta Asya**, (Çev.: Hakan GÜR), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

KISSINGER, Henry; **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, (Çev.: T. EVYAPAN), Ankara, 2002.

KISSINGER, Henry; **Diplomasi**, (Çev.: İ. H. KURT), 4. Baskı, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul, 1994.

KIZILÇELİK, Sezgin; **Küreselleşme ve Sosyal Bilimler**, Anı Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2003.

KIZILÇELİK, Sezgin; **Zalimler ve Mazlumlar, Küreselleşmenin İnsani Olmayan Doğası**, Anı Yayıncılık, Ankara, 2010.

KİREÇCİ, M.Akif; **Türk Cumhuriyetleri'nin Bağımsızlıklarının 20. Yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin Orta Asya Politikaları -Rapor-**, Ahmet Yesevi Üniversitesi Yayınları, Yayın No.03, Ankara, Temmuz 2011.

KLEVEMAN, Lutz; **Yeni Büyük Oyun Orta Asya'da Kan ve Petrol**, (Çev.: H. GÜLDÜ), 1. Baskı, Everest Yayınları, İstanbul, 2004.

KOHN, Hans; **Panislavizm ve Rus Milliyetçiliği**, (Der.: Dr. Agah Oktay GÜNER), Kervan Yayınları, İstanbul, 1983.

KONGAR, Emre; **21.Yüzyılda Türkiye: 2000'li Yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı**, İstanbul, 1998.

KONGAR, Emre; **Küresel Terör ve Türkiye, Küreselleşme, Huntington, 11 Eylül**, Remzi Kitabevi Yayınları, 12. Basım, İstanbul, 2011.

LACOSTE, Yves; **Büyük Oyunu Anlamak**, (Çev.: İ. AKÇA), 2. Baskı, NTV Yayınları, İstanbul, 2008.

LAIDI, Zaki; **A World Without Meaning**, (Çev.: J. BURNHAM, J. COULON), Routledge, 1998.

LAMBETH, Benjamin; *"Air Power, space Power and Geography"*, **Geopolitics: Geography and Strategy**, (Ed.: C. S. GRAY, G. SLOAN), London, 1999.

MARDİN, Şerif; **Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

MARDİN, Şerif; **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.

MARDİN, Şerif; **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.

MARGULIES, Roni; **Soldan Bir Davet: Savaşa ve Emperyalizme Karşı Birlikte Durulum**, Yarın Dergisi, Sayı:34, 2005, s.12-15.

MARSHALL, Gordon; **Sosyoloji Sözlüğü**, Çev. Osman Akınhay ve Derya Kömürcü, Bilim Sanat Yayınları, Ankara, 1999.

MARX, Karl; **1844 Elyazmaları**, (Çev.: K. SOMER), Birikim Yayınları, Ankara, 1993.

MITTLEMAN, James H.; “The Dynamics of Globalization”, Globalization: Critical Reflections, (Ed.: J. E. Mittleman), London, 1997.

MÜTERCİMLER, Erol; **21. Yüzyılım Eşiğinde Uluslararası Sistem ve Türkiye-Türk Cumhuriyetleri Modeli**, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul, 1993.

OPEC; Annual Statistical Bulletin, 2004.

ÖNDER, İzzettin; “*Küreselleşme Yeni Ekonomik Düzen ve Uluslararası İlişkiler*”, **Değişen Dünya ve Türkiye'nin Dış Politikası**, (Der.: M. METİNSOY, M. EROĞLU), İstanbul, 2001.

ÖYMEN, Onur; **Ulusal Çıkarlar Küreselleşme Çağında Ulus-Devleti Korumak**, Remzi Kitabevi, 4. Basım, İstanbul, 2011.

ÖZŞAHİN, Lütfü; **Küreselleşme Girdabında Siyasal Derinlik (Siyasi, Dini, Kültürel ve Tarihsel Düzlemde)**, İlke Yayıncılık, 1. Baskı, İstanbul, 2009.

PARLAR, Suat; **Ortadoğu, Vaad Edilmiş Topraklar**, 2. Baskı, İstanbul, 2002.

PEAY, Binford; “The Greater Middle East” , JFQ, Autumn, 1995.

ROUX, Jean Paul; **Orta Asya Tarih ve Uygarlık**, (Çev.: Lale ARSLAN), Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2006.

ROY, Olivier; **Yeni Orta Asya Ya Da Ulusların İmal Edilişi**, (Çev.: M. MORALI), 3. Baskı, Metis Yayınları, İstanbul, 2009.

SALİH, Muhammed; **Türkistan Şuuru**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1997.

- SANDIKLI, Atilla,GÜLLÜ, İlhan; **Geleceğin Süper Gücü Çin Uzakdoğu'daki Entegrasyonlar ve Şangay İşbirliği Örgütü**, Tasam Yayınları, İstanbul, 2005.
- SARAY, Mehmet; *“Türkiye'nin Kafkasya ve Orta Asya Cumhuriyetleri ile İlişkileri”*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, İstanbul, 1996.
- SARINAY, Yusuf; **Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912–1931**, Ötüken Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- SCHENDEL, Willem Van, ZÜRCHER, Erik J.; **Orta Asya ve İslam Dünyasında Kimlik Politikaları 20. Yüzyılda Milliyetçilik, Etnisite ve Emek**, (Çev.: Selda SOMUNCUOĞLU), İletişim Yayınları, 2.Baskı, İstanbul, 2010.
- SCHOLTE, James; *“Beyond the Byzzword: Toward a Critical Theory of Globalization”*, **Globalization: Theory and Practice**, (Ed.: E. KOFMAN, G. YOUNGS), New York, 1996.
- SEYYAR, Ali; **Ansiklopedik Sosyal Bilimler Sözlüğü**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- SEZER, Baykan; **Türk Sosyolojisinin Ana Sorunları**, Sümer Kitabevi, İstanbul, 1988.
- SÖNMEZOĞLU, Faruk; **Değişen Dünya ve Türkiye**, İstanbul, 1995.
- SPYKMAN, Nicholas John; *The Geography of the Peace*, New York: Harcourt, Brace, 1944.
- ŞEKER, Mehmet; **Türkistan'dan Anadolu'ya İnsan ve Toplum Hayatı**, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

TAVKUL, Ufuk, KALAFAT, Yaşar; **Karaçay-Balkarlar Tarih, Toplum ve Kültür**, Karam Araştırma ve Yayıncılık, Ankara, 2003.

TAYMAS, Abdullah Battal; **1917'den 1919'a Rus İhtilali'nden Hatıralar 1**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

TAYMAS, Abdullah Battal; **Rus İhtilali'nden Hatıralar 2 Ben Bir Işık Arıyordum**, Turan Kültür Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.

TEZEL, Yahya Sezai; **Cumhuriyet Döneminin İktisadi Tarihi (1923-1950)**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2001.

The National Security Strategy of the United States of America, 2005.

The National Security Strategy of the United States of America, 2000.

TOMLİNSON, John; **Küreselleşme ve Kültür**, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2004.

TOPSAKAL, İlyas; **Rus Misyoner Kaynaklarına Göre Rus Çarlığı ve Türkler (1552-1917)**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, İstanbul, 2009.

TÜRKÖZ, Ahmet; **Doğu Türkistan'da İnsan Hakları**, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul, 2010.

ULAGAY, Osman; **Küreselleşme Hızlandıkça Karşıtları da Güçleniyor**, Milliyet Gazetesi, 14 Ocak 2007.

VAHAPZADE, Bahtiyar; **Vatan Millet Anadili**, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

WALACH, L. & SFORZA, M.; **DTÖ: Kimin Ticaret Örgütü?**, (Çev.: Deniz Aytaş), Metis Yayınları, İstanbul, 2002.

YALÇINKAYA, Alaeddin; **Sömürgecilik-Panislamizm Işığında Türkistan (1856'dan Günümüze)**, Timaş Yayınları, İstanbul, 1997.

YENİÇERİ, Özcan; **Küreselleşme Karşısında Milliyetçilik ve Kimlik**, IQ Yayınları, İstanbul, 2007.

YILDIZ, Fatih; “Küreselleşme ve Karşıtları”, **Sosyoloji Yazıları I, Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması**, (Ed.: Mustafa Kemal Şan), Kızılelma Yayıncılık, İstanbul, 2007.

YÜCE, Mehmet, KALKAN, İbrahim; “*Ortalık Asya Devletler Birliği Fikrinin Tarihsel Gelişimi ve İkinci Türkistan Forumu*”, www.akademikbakis.org/sayi11/makale14/myucekalkan.doc, Ocak 2007, 16.07.2012.